ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MARDİN İL MERKEZİNDE TÜRBE MİMARİSİ

Aybüke Rabia ÖZTÜRK

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR

YÜKSEK LİSANS

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALII

SANAT TARİHİ BİLİM DALI

TEMMUZ 2024

ankara
İBM

MARDİN İL MERKEZİNDE TÜRBE MİMARİSİ

Aybüke Rabia ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI/ANASANAT DALI

SANAT TARİHİ BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Aybüke Rabia ÖZTÜRK

02.07.2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Programı Yüksek Lisans öğrencisi Aybüke Rabia ÖZTÜRK tarafından hazırlanan **Mardin İl Merkezinde Türbe Mimarisi** Başlıklı tez çalışması 02 / 07 / 2024 tarih ve saat 15:00'de yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	**Ret**
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN Hacettepe Üniversitesi	X	
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Murat ÇERKEZ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	X	
(Danışman) Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	X	

MARDİN İL MERKEZİNDE TÜRBE MİMARİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Aybüke Rabia ÖZTÜRK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Haziran 2024

ÖZET

İnsanoğlu, yüzyıllardır kaybettiği kişileri defnetmek için farklı yollara başvurmuştur. Başlangıçta bedenin basit bir şekilde üzerinin kapatılması olarak başlayan mezarlar zaman içinde yerini türbe mimarisine ve anıtsal bir görüntüye bırakmıştır. Türbe mimarisi incelendiğinde; döneme, uygarlığa ve coğrafi koşullara göre çeşitlendiği ve yenilikler uygulandığı görülmektedir. Mardin, coğrafi konumunun avantajlarından dolayı Bizans, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı Devleti gibi bir çok önemli medeniyete ev sahipliği yapmış çok özel bir şehirdir. Birçok kültürü bünyesinde barındıran bölgede medeniyetlerin, farklılıklarına rağmen saygı çerçevesinde bir arada yaşamış olduğu görülmektedir. Bu saygı ortamı kültürel varlıklara da yansımış ve geniş bir yelpaze oluşmuştur. Kilise, cami, medrese, han, hamam ve türbe gibi farklı mimari yapılar şehrin siluetini oluşturmaktadır. Mimari dışında el sanatları ve zanaat konusunda da gelişmiş bir şehirdir. Mardin mimarisinin önemli bir bölümünü içeren, il merkezinde inşa edilen 11 türbe, tez konumuzu oluşturmaktadır. Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler ışığında günümüze ulaşamamış herhangi bir türbe bulunmamaktadır. Günümüzde bulunan "Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Cihangir Bey Türbesi, Şeyh Salih Türbesi, Şeyh İmameddin Türbesi, Hamza-i Kebir Türbesi, Şeyh Hamit Türbeleri ve Hamza-i Sagir Türbesi, Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi, Zinciriye (İsa Bey) Türbesi, Kasımiye Medresesi ve Şeyh Muhammed Zırrar Camisi" hakkında kaynak, bilgi ve belge taraması yapılmıştır. Listesini çıkardığımız türbeler "bağımsız ve bir yapı bünyesinde yer alan yapılar" olarak iki grupta işlenecektir. Yapılar yerinde incelenerek fotoğraf ve plan ölçüleri alınmış; tarihi, planı, mimari özellikleri, malzeme-teknik ve süsleme açısından katalog oluşturulmuştur. Tezimizin hem Türk-İslam mimarisi içerisinde hem de türbe mimarisi içerisinde önemi vurgulanmıştır.

Bilim Kodu : 116408
Anahtar Kelimeler :Mardin, mimari, türbe, medrese, Mardin Artukluları, Akkoyunlu Devleti
Sayfa Adedi : 281
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR

TOMB ARCHİTECTURE İN MARDİN CİTY CENTER
Master of Science Thesis

Aybüke Rabia ÖZTÜRK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNİVERSİTY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
JULY 2024

ABSTRACT

For centuries, mankind has resorted to different ways to bury the people they have lost. Graves, which initially started as a simple covering of the body, have been replaced by tomb architecture and a monumental image over time. When the tomb architecture is examined; it is seen that it has diversified and innovations have been applied according to the period, civilization and geographical conditions. Mardin is a very special city that has hosted many important civilizations such as Byzantine, Artuqid, Akkoyunlu and Ottoman Empire due to the advantages of its geographical location. It is seen that civilizations in the region, which embodies many cultures, have lived together within the framework of respect despite their differences. This atmosphere of respect is also reflected in cultural assets and a wide range has been formed. Different architectural structures such as churches, mosques, madrasahs, inns, baths and tombs form the silhouette of the city. Apart from architecture, Mardin is also a developed city in terms of handicrafts and crafts.The 11 tombs built in the city center, which constitute an important part of Mardin's architecture, constitute the subject of our thesis. In the light of the information we obtained from the sources, there are no tombs that have not survived to the present day. Sources, information and documents about "Sheikh Kasım Halveti Tomb-Mesjid, Cihangir Bey Tomb, Sheikh Salih Tomb, Sheikh İmameddin Tomb, Hamza-i Kebir Tomb, Sheikh Hamit Tombs and Hamza-i Sagir Tomb, Sitti Radviye (Hatuniye) Madrasah, Zinciriye (İsa Bey) Tomb, Kasımiye Madrasah and Sheikh Muhammed Zırrar Mosque" were scanned. The tombs we have listed will be processed in two groups as "independent structures and structures within a building". The buildings were examined on site and photographs and plan measurements were taken; a catalog was created in terms of history, plan, architectural features, material-technique and ornamentation. The importance of our thesis both in Turkish-Islamic architecture and in tomb architecture is emphasized.

Science Code	: 116408
Key Word	: Mardin, tomb architecture, madrasah, Mardin Artuqid, Akkoyunlu State
Page Number	: 281
Supervisor	: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamınhazırlık sürecimde yardımcı olan, gerçekleştirmemi sağlayan, bilgi birikimini paylaşan, her konuda sıkıntıma çözüm üreten hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Görür'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Öğr. Gör. Adem Çelik'ekitabe çevirisinde emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Yapıların dosyalarına ulaşmamı sağlayan Mükremin Tuç'a teşekkür ederim.

Mardin türbeleri ile ilgili bilgilerini paylaşan, yapıların açtırılmasında ve fotoğraflanmasında yardımcı olan Ümran Sincar'a teşekkür ederim.

Son olarak her zaman yanımda duran, desteğini hiçbir şekilde esirgemeyen, her kötü hissettiğimde toparlayan, maddi ve manevi her zaman arkamda duran annem Reyhan Tuğba Öztürk'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....iv

ABSTRACT.....v

TEŞEKKÜR.....vi

İÇİNDEKİLER.....vii

TABLO LİSTESİ.....xiii

HARİTA LİSTESİ.....xiv

ÇİZİM LİSTESİ.....xv

RESİM LİSTESİ.....xx

1. GİRİŞ.....1

1.1. Konunun Adı, Amacı ve Önemi.....1

1.2. Konu ile İlgili Çalışmalar.....1

1.3. Yöntem.....3

2. MARDİN'İN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KÜLTÜREL VARLIKLARI.....5

3. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ.....9

4. MARDİN İL MERKEZİNDE YER ALAN TÜRBELER.....15

4.1.Müstakil Tarzda (Bağımsız) İnşa Edilen Türbeler.....15

4.1.1. Kare Planlı Türbeler.....15

4.1.1.1.Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi.....15

4.1.1.1.1. Yeri.....15

4.1.1.1.2. Tarihi.....16

4.1.1.1.3. Yaptıran kişi.....17

4.1.1.1.4. Mimarı.....17

4.1.1.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....17

4.1.1.1.6. Plan.....17

4.1.1.1.7. Dış tasvir.....18

4.1.1.1.8. İç tasvir.....20
4.1.1.1.9. Malzeme ve teknik.....28
4.1.1.1.10. Süsleme.....30
4.1.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler.....31
4.1.2.1.Cihangir Bey Türbesi.....31
4.1.2.1.1. Yeri.....31
4.1.2.1.2. Tarihi.....31
4.1.2.1.3. Yaptıran kişi.....32
4.1.2.1.4. Mimarı.....33
4.1.2.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....33
4.1.2.1.6. Plan.....34
4.1.2.1.7. Dış tasvir.....35
4.1.2.1.8. İç tasvir.....38
4.1.2.1.9. Malzeme ve teknik.....45
4.1.2.1.10. Süsleme.....46
4.1.2.2.Şeyh Salih Türbesi.....48
4.1.2.2.1. Yeri.....48
4.1.2.2.2. Tarihi.....48
4.1.2.2.3. Yaptıran kişi.....48
4.1.2.2.4. Mimarı.....49
4.1.2.2.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....49
4.1.2.2.6. Plan.....49
4.1.2.2.7. Dış tasvir.....50
4.1.2.2.8. İç tasvir.....53
4.1.2.2.9. Malzeme ve teknik.....53
4.1.2.2.10. Süsleme.....54

4.1.3. Eyvan Planlı Türbeler.....54
4.1.3.1.Şeyh İmameddin Türbesi.....54
4.1.3.1.1. Yeri.....54
4.1.3.1.2. Tarihi.....55
4.1.3.1.3. Yaptıran kişi.....55
4.1.3.1.4. Mimarı.....55
4.1.3.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....56
4.1.3.1.6. Plan.....56
4.1.3.1.7. Dış tasvir.....57
4.1.3.1.8. İç tasvir.....58
4.1.3.1.9. Malzeme ve teknik.....65
4.1.3.1.10. Süsleme.....66
4.1.4. Haçvari Planlı Türbeler.....66
4.1.4.1.Hamza-İ Kebir Türbesi.....66
4.1.4.1.1. Yeri.....66
4.1.4.1.2. Tarihi.....67
4.1.4.1.3. Yaptıran kişi.....68
4.1.4.1.4. Mimarı.....69
4.1.4.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....69
4.1.4.1.6. Plan.....70
4.1.4.1.7. Dış tasvir.....71
4.1.4.1.8. İç tasvir.....74
4.1.4.1.9. Malzeme ve teknik.....77
4.1.4.1.10. Süsleme.....79
4.1.5. T Planlı Türbeler.....82
4.1.5.1.Şeyh Hamit Türbesi.....82

4.1.5.1.1. Yeri....82
4.1.5.1.2. Tarihi....82
4.1.5.1.3. Yaptıran kişi....83
4.1.5.1.4. Mimarı....84
4.1.5.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu....84
4.1.5.1.6. Plan....84
4.1.5.1.7. Dış tasvir....86
4.1.5.1.8. İç tasvir....92
4.1.5.1.9. Malzeme ve teknik....107
4.1.5.1.10. Süsleme....110
4.1.6. Orjinal Planını Kaybeden Türbeler....115
4.1.6.1.Hamza-i Sagir Türbesi....115
4.1.6.1.1. Yeri....115
4.1.6.1.2. Tarihi....116
4.1.6.1.3. Yaptıran kişi....118
4.1.6.1.4. Mimarı....118
4.1.6.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu....118
4.1.6.1.6. Plan....119
4.1.6.1.7. Dış tasvir....120
4.1.6.1.8. İç tasvir....127
4.1.6.1.9. Malzeme ve teknik....131
4.1.6.1.10. Süsleme....132
4.2. Bir Yapının İçinde Yer Alan Türbeler....133
4.2.1. Kare Planlı Türbeler....133
4.2.1.1 Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi....133
4.2.1.1.1. Yeri....133

4.2.1.1.2. Tarihi.....133
4.2.1.1.3. Yaptıran kişi.....134
4.2.1.1.4. Mimarı.....134
4.2.1.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....134
4.2.1.1.6. Plan.....135
4.2.1.1.7. Dış tasvir.....136
4.2.1.1.8. İç tasvir.....139
4.2.1.1.9. Malzeme ve teknik.....144
4.2.1.1.10. Süsleme.....146
4.2.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler.....155
4.2.1.Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Türbesi.....155
4.2.2.1.1. Yeri.....155
4.2.2.1.2. Tarihi.....156
4.2.2.1.3. Yaptıran kişi.....156
4.2.2.1.4. Mimarı.....157
4.2.2.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....158
4.2.2.1.6. Plan.....158
4.2.2.1.7. Dış tasvir.....160
4.2.2.1.8. İç tasvir.....162
4.2.2.1.9. Malzeme ve teknik.....164
4.2.2.1.10. Süsleme.....164
4.2.2.2. Kasımiye Medresesi Türbesi.....165
4.2.2.2.1. Yeri.....165
4.2.2.2.2. Tarihi.....165
4.2.2.2.3. Yaptıran kişi.....166
4.2.2.2.4. Mimarı.....166

4.2.2.2.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....166
4.2.2.2.6. Plan.....167
4.2.2.2.7. Dış tasvir.....169
4.2.2.2.8. İç tasvir.....171
4.2.2.2.9. Malzeme ve teknik.....174
4.2.2.2.10. Süsleme.....175
4.2.1.1 Şeyh Muhammed Zırrar Camisi-Türbesi.....177
4.2.2.3.1. Yeri.....177
4.2.2.3.2. Tarihi.....177
4.2.2.3.3. Yaptıran kişi.....192
4.2.2.3.4. Mimarı.....192
4.2.2.3.5. Onarımlar ve bugünkü durumu.....192
4.2.2.3.6. Plan.....193
4.2.2.3.7. Dış tasvir.....195
4.2.2.3.8. İç tasvir.....199
4.2.2.3.9. Malzeme ve teknik.....202
4.2.2.3.10. Süsleme.....204
5. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME 209
6. SONUÇ.....271
KAYNAKÇA.....275
ÖZGEÇMİŞ.....279

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1: Mardin İl Merkezinde Müstakil Tarzda Yapılan Türbe Planları 210

Tablo 5.2: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi ile Karşılaştırılabilecek Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbe Planları 213

Tablo 5.3: Mardin Cihangir Bey Türbesi ve Mardin Şeyh Salih Türbesi ile Karşılaştırılabilecek Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbe Planları 218

Tablo 5.4: Mardin İl Merkezinde Medresenin İçerisinde Yer Alan Türbe Planları. 224

Tablo 5.5: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbe Cepheleri 231

Tablo 5.6: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler, İç Tasvir 239

Tablo 5.7: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler..... 247

Tablo 5.8: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Kesme Taş)..... 249

Tablo 5.9: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Kaba Yonu Taş) 250

Tablo 5.10: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Sıva) 252

Tablo 5.11: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Diğer Bölgelerde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Taş)..... 254

Tablo 5.12:Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerde Süsleme Türleri Tablosu . 255

Tablo 5.13: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Bitkisel Süsleme Tablosu 257

Tablo 5.14:Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Geometrik Süsleme Tablosu..... 262

Tablo 5.15: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Yazı Süslemeleri Tablosu 267

Tablo 5.16: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Diğer Süsleme Türleri Tablosu..... 269

HARİTA LİSTESİ

Harita 4.1: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi Harita Konumu 16

Harita 4.2: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Harita Konumu 31

Harita 4.3: Mardin Şeyh Salih Türbesi (17.-18. Yüzyıl) Harita Konumu..... 48

Harita 4.4: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (17-18. Yüzyıl) Harita Konumu 55

Harita 4.5: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Harita Konumu 67

Harita 4.6: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Harita Konumu 82

Harita 4.7: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Harita Konumu 115

Harita 4.8: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi . Harita Konumu 133

Harita 4.9:Mardin Zinciriye (İsa Bey) MedresesiHarita Konumu 156

Harita 4.10: Mardin Kasımiye Medresesi Harita Konumu 165

Harita 4.11: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Harita Konumu 177

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 2.1: Kubbetü's Suleybiyye (862?)Planı 10

Çizim 4.2: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-MescidiPlanı 18

Çizim 4.3: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Planı 35

Çizim 4.4: Mardin Şeyh Salih Türbesi Planı 50

Çizim 4.5: Mardin ŞeyhİmameddinTürbesi Planı 56

Çizim 4.6: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) Planı 71

Çizim 4.7: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Planı 86

Çizim 4.8: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Planı 119

Çizim 4.9: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Planı 135

Çizim 4.10: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Planı 135

Çizim 4.11: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Planı..... 136

Çizim 4.12: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Zemin ve Üst Kat Planı 159

Çizim 4.13: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Planı Türbeden Ayrıntı 160

Çizim 4.14: MardinKasımiye Medresesi Alt Kat Planı 167

Çizim 4.15: Mardin Kasımiye Medresesi Üst Kat Planı..... 168

Çizim 4.16: Mardin Kasımiye Medresesi Türbe Planı 168

Çizim 4.17: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Zemin Kat Planı..... 194

Çizim 4.18: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat Planı 194

Çizim 5.19: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı)Planı 210

Çizim 5.20: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) 210

Çizim 5.21: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Planı 210

Çizim 5.22: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (?) Planı 210

Çizim 5.23: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) Planı 210

Çizim 5.24: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881/82) Planı 210

Çizim 5.25: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Planı 210
Çizim 5.26: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) Planı 210
Çizim 5.27: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) Planı 212
Çizim 5.28: Mardin Artuklu Bilal-i Habeş Ziyareti (?) Planı 212
Çizim 5.29: Mardin Artuklu Seyyid Muhammed El Hüseyn-i Türbesi (?) Planı 212
Çizim 5.30: Mardin Dargeçit Kısmetli Mahallesi Türbesi (?) Planı 212
Çizim 5.31: Mardin Derik Şeyh Abdullah Türbesi (?) Planı 212
Çizim 5.32: Mardin Derik Şeyh Nesih Türbesi (?) Planı 212
Çizim 5.33: Mardin Midyat Şeyh Mahmut Türbesi (?) Planı 212
Çizim 5.34: Mardin Nusaybin Selman-ı Pak (?) Türbesi Planı 213
Çizim 5.35: Mardin Savur Şeyh Abdülhalim Türbesi (?) Planı 213
Çizim 5.36: Mardin Savur Şeyh İsmail Türbesi (?) Planı 213
Çizim 5.37: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) Planı 214
Çizim 5.38:Alanya, Akşebe Sultan Mescidi ve Türbesi (1231-Türbe 1254) Planı . 214
Çizim 5.39: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) Planı 215
Çizim 5.40: Kırşehir Aşık Paşa Türbesi (1132) Planı 215
Çizim 5.41: Kazakistan, Aral, Basibek Türbesi (19. Yüzyıl Sonu) Planı 215
Çizim 5.42: Kazakistan, Aral, Beketay Türbesi (19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başı) 215
Çizim 5.43: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) 217
Çizim 5.44: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Planı 217
Çizim 5.45: Mardin Artuklu Şeyh Muhammed Nur Türbesi (?) Planı 217
Çizim 5.46: Mardin Midyat Şeyh Mustafa Türbesi (?) Planı 217
Çizim 5.47: Mardin Midyat Şeyh Muhammed Türbesi (?) Planı 217

Çizim 5.48: Mardin Derik Ömer Baba Türbesi (?) Planı 217
Çizim 5.49: Mardin Derik Şahsuvar Türbesi (?) Planı 217
Çizim 5.50: Mardin Kızıltepe Şeyh Ahmet Türbesi (?) Planı 217
Çizim 5.51: Mardin Kızıltepe Yedikardeşler Mahallesi Türbe (?) Planı 217
Çizim 5.52: Mardin Yeşilli İlvaniye Türbesi (?) Planı 217
Çizim 5.53: Mardin Mazıdağı Pir Hattab Türbesi (?) Planı 218
Çizim 5.54: Mardin Midyat Yedi Kardeşler Türbesi (?) Planı 218
Çizim 5.55: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Planı .. 218
Çizim 5.56: Ordu Tuzak Köyü Türbesi (?) Planı 218
Çizim 5.57: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Planı .. 219
Çizim 5.58: Bilecik Şeyh Edebali Türbesi (?) Planı 219
Çizim 5.59: Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi (Araban) (19. Yüzyıl) Planı 219
Çizim 5.60: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Planı 219
Çizim 5.61: BursaGülçiçek Hatun Türbesi (?) Planı 219
Çizim 5.62: Mardin Şeyh Salih Türbesi (t.b.) Planı 220
Çizim 5.63: Bursa Hatice Sultan Türbesi (16. Yüzyılın Başları) Planı 220
Çizim 5.64: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (?) Planı 221
Çizim 5.65: Bursa İznik Kırkkızlar (Kırgızlar) Kümbeti (?) Planı 221
Çizim 5.66: Akşehir Emir Yavtaş Türbesi (1255-1265) Planı 221
Çizim 5.67: Konya Bedreddin Gevhertaş Türbesi (13. Yüzyıl Ortaları) 221
Çizim 5.68: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (t.b.) Planı 221
Çizim 5.69: Afyon Boyalı Köyü Eyvan Türbe (13. Yüzyıl 2. Yarısı) Planı 221
Çizim 5.70: Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi (13. Yüzyıl Son Çeyreği) Planı 221
Çizim 5.71: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) Planı 222
Çizim 5.72: Enez Has Yunus Bey Türbesi (t.b.) Planı 222
Çizim 5.73: Tacikistan Gümbez Türbesi (15.-16. Yüzyıl) Planı 222
Çizim 5.74: Tacikistan Hüdayar Velami Türbesi (17.-18. Yüzyıl) Planı 222
Çizim 5.75: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881/82) Planı 223
Çizim 5.76: Kayseri Seyyid Burhaneddin Türbesi (1894) Planı 223

Çizim 5.77: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Alt Kat Planı 224
Çizim 5.78: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Alt Kat Planı 224
Çizim 5.79: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) Alt Kat Planı 224
Çizim 5.80: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı 224
Çizim 5.81: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Türbe Planı 224
Çizim 5.82: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) Türbe Planı 224
Çizim 5.83:Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Alt Kat Planı 225
Çizim 5.84: Konya Karatay Medresesi (1251-52) Planı 225
Çizim 5.85: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Türbesi'nin Konumu ... 225
Çizim 5.86: Malatya Beşkardeşler (Şahabiyye-i Kübra) Medresesi (14. Yüzyılın 3. Çeyreği) Planı 225
Çizim 5.87: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502)Türbesi'nin Konumu 226
Çizim 5.88: Kayseri Avgunlu Medresesi (13. Yüzyıl İkinci Çeyreği) 226
Çizim 5.89: Ermenek Tol Medrese (1339-1340) Planı 226
Çizim 5.90: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502)Türbesi'nin Konumu 226
Çizim 5.91: Beyşehir İsmail Ağa Medresesi (Taş Medrese) Planı 226
Çizim 5.92: Hoşap Hasan Bey Medrese ve Türbesi (1563) Planı 226
Çizim 5.93: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı 227
Çizim 5.94: Konya Sırçalı Medrese (1242-43) Planı 227
Çizim 5.95: Kırşehir Caca Bey Medresesi (1272)Türbe Planı 227
Çizim 5.96: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı 227
Çizim 5.97: Ermenek Tol Medrese (1339-1340) Türbe Planı 227
Çizim 5.98: Karaman Hatuniye Medresesi (1382) Planı 227
Çizim 5.99: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı 228
Çizim 5.100 : Hoşap Hasan Bey Medrese ve Türbesi (1563) Planı..... 228
Çizim 5.101: Malatya Beşkardeşler (Şahabiyye-i Kübra) Medresesi (14. Yüzyılın 3. Çeyreği) Planı 228

Çizim 5.102: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Türbe Planı 228
Çizim 5.103: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) Türbe Planı 228
Çizim 5.104: Kayseri Avgunlu Medresesi (13. Yüzyıl İkinci Çeyreği) 228
Çizim 5.105: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi(15. Yüzyıl) Planı 229
Çizim 5.106: Şanlıurfa Halil-ür Rahman Camisi(1810) Planı 229

RESİM LİSTESİ

Fotoğraf 1.1: Özbekistan, Arap Ata Türbesi (977-978) 11
Fotoğraf 1.2: Talas, Ayşe Bibi Türbesi 11
Fotoğraf 1.3: Arslan Cazip Türbesi (1028) 12
Fotoğraf 1.4: Sultan Tekeş Türbesi (1172-1200) 12
Fotoğraf 4.5: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Güney Cephesi 19
Fotoğraf 4.6: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Güney Cephesi 19
Fotoğraf 4.7: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Batı Cephesi-Avlunun Batı Duvarı 19
Fotoğraf 4.8: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Batı Cephesi Avlu Kapısı 19
Fotoğraf 4.9: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Kuzey Cephesi 20
Fotoğraf 4.10: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Mescit Bölümü, Güney Duvarı 20
Fotoğraf 4.11: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Mescit Bölümü, Batı Duvarı 21
Fotoğraf 4.12: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Mescit Bölümü, Kuzey Duvarı 21
Fotoğraf 4.13: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Mescit Bölümü, Doğu Duvarı 22
Fotoğraf 4.14: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Mescit Bölümü, Örtü Sistemi 22
Fotoğraf 4.15: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Türbe Bölümü, Doğu Duvarı 23
Fotoğraf 4.16: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Türbe Bölümü, Güney Duvarı 23
Fotoğraf 4.17: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Türbe Bölümü, Batı Duvarı 24

Fotoğraf 4.18: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Türbe Bölümü, Kuzey Duvarı..... 24

Fotoğraf 4.19: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Türbe Bölümü, Örtü Sistemi..... 25

Fotoğraf 4.20: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Koridoru Batıdan Doğuya Bakış..... 26

Fotoğraf 4.21 :Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescid ,Koridoru Doğudan Batıya Bakış..... 26

Fotoğraf 4.22: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Koridor, Cenazelik Bölümü Kapağı 26

Fotoğraf 4.23: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Koridor, Cenazelik Bölümü Kapağı 26

Fotoğraf 4.24: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Cenazelik Bölümü, Kuzey Duvarı..... 27

Fotoğraf 4.25: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescid),Cenazelik Bölümü, Doğu Duvarı..... 27

Fotoğraf 4.26: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Cenazelik Bölümü, Güney Duvarı..... 27

Fotoğraf 4.27: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Cenazelik Bölümü, Batı Duvarı..... 27

Fotoğraf 4.28: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Cenazelik Bölümü, Örtü Sistemi..... 28

Fotoğraf 4.29: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Kuzey Cephesi Malzemesinden Ayrıntı..... 29

Fotoğraf 4.30: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Cami, Güney Duvarı Malzemesinden Ayrıntı..... 29

Fotoğraf 4.31: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Türbe Örtü Sistemi Malzemesinden Ayrıntı..... 29

Fotoğraf 4.32: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Güney Cephesi Batı Tarafı Malzemeden Ayrıntı 29

Fotoğraf 4.33: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Güney Cephesi Doğu Tarafı Malzemeden Ayrıntı 29
Fotoğraf 4.34: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Türbe Bölümü, Doğu Duvarı Malzemesinden Ayrıntı 30
Fotoğraf 4.35: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Türbe Bölümü, Güney Duvarı Malzemesinden Ayrıntı 30
Fotoğraf 4.36: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Cenazelik Bölümü Malzemesinden Ayrıntı 30
Fotoğraf 4.37: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) 33
Fotoğraf 4.38: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) 1984 Güney Cephesi 34
Fotoğraf 4.39: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) 2022 Güney Cephesi 34
Fotoğraf 4.40: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Batı Cephesi 36
Fotoğraf 4.41: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Kuzey Cephesi 36
Fotoğraf 4.42: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Doğu Cephesi 37
Fotoğraf 4.43: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Güney Cephesi 38
Fotoğraf 4.44: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Eyvanı 38
Fotoğraf 4.45: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Kuzey Duvarı 38
Fotoğraf 4.46: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Doğu Duvarı 39
Fotoğraf 4.47: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Güney Duvarı 39
Fotoğraf 4.48: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Batı Duvarı 40
Fotoğraf 4.49: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Örtü Sistemi 40
Fotoğraf 4.50: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)Türbe Bölümü Doğu Duvarı 41
Fotoğraf 4.51: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)Türbe Bölümü Güney Duvarı 42

Fotoğraf 4.52: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)Türbe Bölümü Güney Duvarı, Mihrap ve Pencere Düzenlemesi..... 42

Fotoğraf 4.53: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Batı Duvarı43

Fotoğraf 4.54: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Kuzey Duvarı 44

Fotoğraf 4.55: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Örtü Sistemi 44

Fotoğraf 4.56: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Batı Cephesi Malzemeden Ayrıntı 45

Fotoğraf 4.57: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Kuzey Cephesi Malzemeden Ayrıntı 45

Fotoğraf 4.58: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Malzemesinden Ayrıntı..... 46

Fotoğraf 4.59: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Malzemesinden Ayrıntı..... 46

Fotoğraf 4.60. Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Örtü Sistemi Malzemesi 46

Fotoğraf 4.61: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)) Giriş Bölümü Örtü Sistemi Malzemesi 46

Fotoğraf 4.62: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Giriş Kapısının Üzerinde Bulunan Süsleme 47

Fotoğraf 4.63: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Güney Duvarı Doğu Ucunda Yer Alan Aydınlatma Nişi..... 47

Fotoğraf 4.64: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Doğu Cephesi 50

Fotoğraf 4.65: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Batı Cephesi Güneyinde Yer Alan Pencere..... 50

Fotoğraf 4.66: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Güney Cephesi..... 51

Fotoğraf 4.67: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Batı Cephesi..... 51

Fotoğraf 4.68: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi..... 52

Fotoğraf 4.69: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi Doğusundaki Kemer Açıklığı..... 52
Fotoğraf 4.70: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi Eksenindeki Kemer Açıklığı..... 52
Fotoğraf 4.71: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi Batısındaki Kemer Açıklığı..... 53
Fotoğraf 4.72: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Cephe Malzemesinden Ayrıntı 54
Fotoğraf 4.73: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Revak Malzemesinden Ayrıntı 54
Fotoğraf 4.74: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (17-18. Yüzyıl)..... 57
Fotoğraf 4.75: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Kuzey Cephesi 58
Fotoğraf 4.76: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan ve Türbe Bölümünün Genel Görünümü 58
Fotoğraf 4.77: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Batı Duvarı..... 59
Fotoğraf 4.78: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Eyvan Bölümü Kuzey Duvarı..... 60
Fotoğraf 4.79: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Doğu Duvarı 60
Fotoğraf 4.80: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Güney Duvarı..... 61
Fotoğraf 4.81: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Örtü Sistemi 61
Fotoğraf 4.82: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Kuzey Duvarı..... 62
Fotoğraf 4.83: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Doğu Duvarı 63
Fotoğraf 4.84: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Güney Duvarı 63
Fotoğraf 4.85: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Batı Duvarı 64
Fotoğraf 4.86: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Örtü Sistemi..... 64
Fotoğraf 4.87: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi(?), Kuzey Cephe Malzemesi..... 65
Fotoğraf 4.88: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Doğu Duvarı Malzemesi ve Örgü Sistemi..... 66
Fotoğraf 4.89: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Örtü Sistemi Malzemesi..... 66
Fotoğraf 4.90: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısının Üzerinde Yer Alan Kitabe 68

Fotoğraf 4.91: Mardin Haza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi (1985 yılındaki onarımdan öncesi) 69
Fotoğraf 4.92: Mardin HaMza-i Kebir Türbesi, Kuzey Cephesi (2022) 69
Fotoğraf 4.93: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Doğu Cephesi 71
Fotoğraf 4.94: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Güney Cephesi Doğudan Bakış..... 72
Fotoğraf 4.95: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Güney Cephesi Batıdan Bakış..... 72
Fotoğraf 4.96: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Batı Cephesi 73
Fotoğraf 4.97: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi..... 74
Fotoğraf 4.98: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi Giriş Kapısının Yer Aldığı Bölüm..... 74
Fotoğraf 4.99: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Duvarı 75
Fotoğraf 4.100: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Doğu Duvarı 75
Fotoğraf 4.101: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Güney Duvarı 76
Fotoğraf 4.102: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Batı Duvarı 77
Fotoğraf 4.103: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Örtü Sistemi..... 77
Fotoğraf 4.104: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Cephe Malzemesi 78
Fotoğraf 4.105:Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Duvar Malzemesi 78
Fotoğraf 4.106: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısı Üzerindeki Süsleme Malzemesi 78
Fotoğraf 4.107: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi Giriş Kapısının Yer Aldığı Bölüm..... 79
Fotoğraf 4.108: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi Silme Altı Süslemesi 80
Fotoğraf 4.109: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Süsleme 80
Fotoğraf 4.110: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kubbe Süslemesi 81
Fotoğraf 4.111: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Tromp Süslemesi 81

Fotoğraf 4.112: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Mescid Doğu Duvarı Türbe Giriş Kapısındaki Kitabe 83
Fotoğraf 4.113: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Cephenin Güney Tarafında Cephedeki Kitabe 83
Fotoğraf 4.114: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Avlu Kapısı Dıştan Görünüm
Fotoğraf 4.115: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Avlu Kapısı İçten Görünüm 87
Fotoğraf 4.116: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzeyde Yer Alan Türbe Batı Cephesi 87
Fotoğraf 4.117: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzeyde Yer Alan Türbe Kuzey Cephesi 88
Fotoğraf 4.118: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Doğu Cephesi 88
Fotoğraf 4.119: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güneyin Dışta Yer Alan Türbesi, Güney Cephesi 89
Fotoğraf 4.120: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Dış Tarafta Yer Alan) Batı Cephesi 89
Fotoğraf 4.121: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Dış Tarafta Yer Alan) Kapısı 89
Fotoğraf 4.122: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Mescide Bağlı Türbe) Batı Cephesi 90
Fotoğraf 4.123: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Mescide Bağlı Türbe) Batı Cephesindeki Kitabe 90
Fotoğraf 4.124: Mardin Şeyh Hamit TürbeleriMescit ve Batı Türbesinin Güney Cephesi 90
Fotoğraf 4.125: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi, Batı Cephesi 91
Fotoğraf 4.126: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Mescit ve Batı Türbesi, Kuzey Cephesi 92
Fotoğraf 4.127: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Giriş Kapısı 92
Fotoğraf 4.128: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Kuzey Duvarı 93
Fotoğraf 4.129: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu Duvarı 93

Fotoğraf 4.130: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu Duvarı Doğudan Bakış 94
Fotoğraf 4.131: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit , Doğu Duvarı Batıdan Bakış 94
Fotoğraf 4.132: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Mihrap 95
Fotoğraf 4.133: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Batı Duvarı.....96
Fotoğraf 4.134: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Batı Duvarı Kapıdan Ayrıntı 96
Fotoğraf 4.135: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Örtü Sistemi 96
Fotoğraf 4.136: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Doğu Duvarı 97
Fotoğraf 4.137: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Güney Duvarı..... 97
Fotoğraf 4.138: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Batı Duvarı 98
Fotoğraf 4.139: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Kuzey Duvarı..... 98
Fotoğraf 4.140: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Örtü Sistemi 99
Fotoğraf 4.141: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Örtü Sistemi 99
Fotoğraf 4.142: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Güney Duvarı..... 99
Fotoğraf 4.143: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Batı Duvarı..... 100
Fotoğraf 4.144: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Kuzey Duvarı 100
Fotoğraf 4.145: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Doğu Duvarı..... 101
Fotoğraf 4.146: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Örtü Sistemi 101
Fotoğraf 4.147: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Kuzey Duvarı 102
Fotoğraf 4.148: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Doğu Duvarı..... 102
Fotoğraf 4.149: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Güney Duvarı 103
Fotoğraf 4.150: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Batı Duvarı..... 103

Fotoğraf 4.151: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi Örtü Sistemi 104
Fotoğraf 4.152: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi Örtü Sistemi 104
Fotoğraf 4.153: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Batı Duvarı 104
Fotoğraf 4.154: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Kuzey Duvarı 105
Fotoğraf 4.155: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Doğu Duvarı 105
Fotoğraf 4.156: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Güney Duvarı 106
Fotoğraf 4.157: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Örtü Sistemi 106
Fotoğraf 4.158: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Örtü Sistemi 106
Fotoğraf 4.159: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzey Cephe Malzemesi 107
Fotoğraf 4.160: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Cephe Malzemesi 107
Fotoğraf 4.161: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbe, Güney Cephesi Malzemesi 108
Fotoğraf 4.162: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzey Türbe, Kuzey Cephe Malzemesi 108
Fotoğraf 4.163: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbe, Güney Duvarı Malzemesi 108
Fotoğraf 4.164: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Güney Türbe, Batı Duvarı Malzemesi 109
Fotoğraf 4.165: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbe, Doğu Duvarı Malzemesi 109
Fotoğraf 4.166: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Malzemesi 109

Fotoğraf 4.167: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağımsız Güney Türbe, Batı Duvar Malzemesi 110

Fotoğraf 4.168: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Kubbe Süslemesi 110

Fotoğraf 4.169: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882) Güney Türbesi (Mescide Bağlı Türbe) Batı Cephesi Pencere Süslemesi..... 111

Fotoğraf 4.170: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Kuzey Duvarı Süslemeleri111

Fotoğraf 4.171: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu Duvarı Süslemeleri 111

Fotoğraf 4.172: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Süslemeleri 111

Fotoğraf 4.173: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Mihrap Süslemesi 112

Fotoğraf 4.174: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Ekseninin Doğusundaki Süsleme..... 113

Fotoğraf 4.175: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Ekseninin Batısındaki Süsleme..... 113

Fotoğraf 4.176: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Süsleme 113

Fotoğraf 4.177: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu DuvarındaYer Alan Süsleme 113

Fotoğraf 4.178: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Giriş Kapısı Süslemesi 114

Fotoğraf 4.179: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Giriş Kapısı Süslemesinden Ayrıntı 114

Fotoğraf 4.180: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Trompu 114

Fotoğraf 4.181: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi .Eyvanda Yer Alan Kitabe 116

Fotoğraf 4.182: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Ön Mezar Taşı Kitabesi.... 117

Fotoğraf 4.183: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Arka Mezar Taşı Kitabesi. 117

Fotoğraf 4.184: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avluya Genel Bir Bakış 120

Fotoğraf 4.185: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı Güney Tarafı 121

Fotoğraf 4.186: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı Kuzey Tarafı 121

Fotoğraf 4.187: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı, Güney Tarafından Ayrıntı 121

Fotoğraf 4.188: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı, Güney Tarafından Ayrıntı 121

Fotoğraf 4.189: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Kuzeyine Bakış (Eyvan-Mescit-Türbe)..... 122

Fotoğraf 4.190: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avluda Yer Alan Türbe..... 122

Fotoğraf 4.191: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Doğu Cephesi 123

Fotoğraf 4.192: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Güney Cephesi Batıdan Bakış..... 123

Fotoğraf 4.193: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Güney Cephesi Doğudan Bakış..... 124

Fotoğraf 4.194: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Eyvan Girişi Dıştan Görünüm
Fotoğraf 4.195: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Eyvan Girişi İçten Görünüm (Güney Yönü) 124

Fotoğraf 4.196: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Batı Duvarı..... 125

Fotoğraf 4.197:Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Güney Duvarı126
Fotoğraf 4.198: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Güney Duvarından Ayrıntı 126

Fotoğraf 4.199: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Doğu Duvarı 126

Fotoğraf 4.200: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Örtü Sistemi 127

Fotoğraf 4.201: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Batı Duvarı 128

Fotoğraf 4.202: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Kuzey Duvarı 128

Fotoğraf 4.203: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Doğu Duvarı..... 129

Fotoğraf 4.204: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Güney Duvarı 129

Fotoğraf 4.205: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Mihrap 130

Fotoğraf 4.206: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Örtü Sistemi 130
Fotoğraf 4.207: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Duvar Kalıntısı Malzemesi 131
Fotoğraf 4.208: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Batı Duvarı Malzemesi ... 132
Fotoğraf 4.209: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Kuzey Duvarı Malzemesi 132
Fotoğraf 4.210: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Duvar Kalıntısı Aydınlatma Nişi Mukarnas Süslemesi 132
Fotoğraf 4.211: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Duvar Kalıntısı Aydınlatma Nişi Mukarnas Süslemesi 132
Fotoğraf 4.212: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit Aydınlatma Nişi Mukarnas Süslemesi 132
Fotoğraf 4.213: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Doğu Cephesi 137
Fotoğraf 4.214: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Güney Cephesi 137
Fotoğraf 4.215: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) MedresesiTürbesi Batı Cephesi. 138
Fotoğraf 4.216: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kuzey Cephesi 138
Fotoğraf 4.217: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kuzey Duvarı 139
Fotoğraf 4.218: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Doğu Duvarı 140
Fotoğraf 4.219: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Güney Duvarı 141
Fotoğraf 4.220: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrabı 142
Fotoğraf 4.221: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Batı Türbesi 143
Fotoğraf 4.222: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) MedresesiTürbesi Örtü Sistemi. 143
Fotoğraf 4.223: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Örtü Sistemi 143
Fotoğraf 4.224: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Sandukaları 144
Fotoğraf 4.225: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Bağımsız Cephe, Malzemeden Ayrıntı 145

Fotoğraf 4.226: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Mescit ile Bağlantılı Cephe, Malzemeden Ayrıntı 145

Fotoğraf 4.227: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kuzey Duvarı, Malzemeden Ayrıntı 145

Fotoğraf 4.228: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe, Malzemeden Ayrıntı 146

Fotoğraf 4.229: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Sütüncesi (Doğu) Süslemesi 147

Fotoğraf 4.230: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Sütüncesi (Batı) Süslemesi..... 147

Fotoğraf 4.231: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Batı Sütüncesinden Ayrıntı..... 147

Fotoğraf 4.232: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Kemer Süslemesi 147

Fotoğraf 4.233: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Kavsara Süslemesi 148

Fotoğraf 4.234:Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Kavsara ile Nişi Ayıran Bordür Süslemeleri..... 149

Fotoğraf 4.235: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Nişi Süslemeleri..... 149

Fotoğraf 4.236: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Nişi Süslemesinden Ayrıntı 150

Fotoğraf 4.237: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Nişi Süslemesinden Ayrıntı 150

Fotoğraf 4.238: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Doğu Bölümü Süslemesinden Ayrıntı 151

Fotoğraf 4.239: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye)Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Batı Bölümü Süslemesinden Ayrıntı 151

Fotoğraf 4.240: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi 152

Fotoğraf 4.241: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi 152
Fotoğraf 4.242: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi 152
Fotoğraf 4.243: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi 152
Fotoğraf 4.244: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kuzey Tarafındaki Lahit Kitabesi 153
Fotoğraf 4.245: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Taş Levha Parçası 153
Fotoğraf 4.246: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Örtü Sistemi Altı Süslemesi 154
Fotoğraf 4.247: : Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Tromp Süslemesi 154
Fotoğraf 4.248: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kubbe Süslemesi 155
Fotoğraf 4.249: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Doğu Cephesi 161
Fotoğraf 4.250: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Güney Cephesi 161
Fotoğraf 4.251: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Güney Duvarı 162
Fotoğraf 4.252: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Batı Duvarı 162
Fotoğraf 4.253: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Kuzey Duvarı 162
Fotoğraf 4.254: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Doğu Duvarı 163
Fotoğraf 4.255: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Örtü Sistemi 163
Fotoğraf 4.256: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Güney Cephesi Malzemesi 164
Fotoğraf 4.257: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Güney Duvarı Malzemesi 164
Fotoğraf 4.258: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Doğu Cephesi 169
Fotoğraf 4.259: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe,Güney Cephesi 170

Fotoğraf 4.260: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Batı Cephesi 170
Fotoğraf 4.261: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Kuzey Cephesi 171
Fotoğraf 4.262: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Kuzey Cephesi, Türbe Giriş Kapısı 171
Fotoğraf 4.263: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Kuzey Duvarı 172
Fotoğraf 4.264: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Doğu Duvarı..... 172
Fotoğraf 4.265: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Batı Duvarı 172
Fotoğraf 4.266:Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Güney Duvarı 173
Fotoğraf 4.267: Mardin Kasımiye Medresesi Türbe Güney Duvarı 173
Fotoğraf 4.268: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Örtü Sistemi 174
Fotoğraf 4.269: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Kuzey ve Doğu Cephe Malzemesi 175
Fotoğraf 4.270: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Güney ve Doğu Duvarı Malzemesi 175
Fotoğraf 4.271: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Güney Duvarı Aydınlatma Nişi Süslemesi 176
Fotoğraf 4.272: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Tromp Süslemesi..... 176
Fotoğraf 4.273: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrabiyede Yer Alan Kitabe 178
Fotoğraf 4.274: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephede Yer Alan Giriş Kapısının Üzerinde Yer Alan Kitabe 179
Fotoğraf 4.275: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrabın Üst Seviyesinde Yer Alan Kitabe, İç Bölüm 180
Fotoğraf 4.276: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar CamisiMihrabın Üst Seviyesinde Yer Alan Kitabe, Çerçeve Bölümü 181
Fotoğraf 4.277: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar CamisiDoğu Duvarının Kuzeyinde Yer Alan Vakfiye 183

Fotoğraf 4.278: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Cenazelik Merdivenin Batısında Bulunan Kitabe 183

Fotoğraf 4.279: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat, Taş Kapıya İşlenen Kitabe 184

Fotoğraf 4.280: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat, İkinci Odaya Geçiş Sağlayan Kapının Lentosundaki Kitabe..... 185

Fotoğraf 4.281: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat, Üçüncü Odaya Geçiş Sağlayan Kapının Lentosundaki Kitabe..... 186

Fotoğraf 4.282: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Hazam bin Abdullah'ın Mezar Taşı..... 187

Fotoğraf 4.283: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Hazam bin Abdullah'ın Mezar Taşı..... 188

Fotoğraf 4.284: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Zarrare bin Ufi'nin Mezar Taşı..... 190

Fotoğraf 4.285: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Zarrare bin Ufi'nin Mezar Taşı..... 191

Fotoğraf 4.286: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi(2024) 193

Fotoğraf 4.287: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi (2007?)... 193

Fotoğraf 4.288: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Avlu Kapısı ve Minaresi 195

Fotoğraf 4.289: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Avlunun Kuzeyinde Yer Alan Eyvan ve Odalar 196

Fotoğraf 4.290:Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Dama Ulaşım Sağlayan Merdiven 196

Fotoğraf 4.291: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi (Güneyden Bakış) 197

Fotoğraf 4.292: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi (Kuzeyden Bakış) 197

Fotoğraf 4.293: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi, Bodrum Kapısı 197

Fotoğraf 4.294: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Güney Cephesi 198
Fotoğraf 4.295: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Batı Cephesi (Kuzeyden Bakış) 198
Fotoğraf 4.296: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Batı Cephesi 198
Fotoğraf 4.297: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephesi..... 199
Fotoğraf 4.298: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephesi..... 199
Fotoğraf 4.299: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Güney Duvarı 200
Fotoğraf 4.300: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrap 200
Fotoğraf 4.301: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Batı Duvarı 200
Fotoğraf 4.302: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Duvarı 201
Fotoğraf 4.303: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Duvarı 201
Fotoğraf 4.304: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Duvarı,Kuzey Bölümü 201
Fotoğraf 4.305: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Örtü Sistemi..... 202
Fotoğraf 4.306: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrap Önü Örtü Sistemi 202
Fotoğraf 4.307: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephesi Malzemesinden Ayrıntı..... 202
Fotoğraf 4.308: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Güney Cephesi Malzemesinden Ayrıntı..... 202
Fotoğraf 4.309: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi Malzemesinden Ayrıntı..... 203
Fotoğraf 4.310: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Dama Ulaşım Sağlayan Merdiven, Malzemeden Ayrıntı..... 203
Fotoğraf 4.311: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Örtü Sistemi Malzemesinden Ayrıntı..... 204
Fotoğraf 4.312: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı..... 205
Fotoğraf 4.313: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Alınlık Bölümü 205

Fotoğraf 4.314: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Üst Sütunce Kaidesi 205
Fotoğraf 4.315: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Alıklık Bölümü Süslemesi 206
Fotoğraf 4.316: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Alıklık Bölümü Süslemesinden Ayrıntı 206
Fotoğraf 4.317: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kapısı Kemer Süslemesi 206
Fotoğraf 4.318: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kapısı Kemer Süslemesinden Ayrıntı 206
Fotoğraf 5.319: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Pencere Süslemesi 207
Fotoğraf 5.320: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Güney Cephesi..... 231
Fotoğraf 5.321: Antalya Şeyh SücaTürbesi Güney Cephesi..... 231
Fotoğraf 5.322: Mardin Cihangir Bey Türbesi Giriş Cephesi 232
Fotoğraf 5.323: Kayseri Emir Sultan Türbesi Giriş Cephesi 232
Fotoğraf 5.324: Mardin Cihangir Bey Türbesi Giriş Cephesi 233
Fotoğraf 5.325: Manisa Saruhan Bey Türbesi Giriş Cephesi 233
Fotoğraf 5.326: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü (Güney C.) 233
Fotoğraf 5.327: Manisa, Kula, Yunus Emre Türbesi Giriş Kapısı (Güney C.) 233
Fotoğraf 5.328: Bursa Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi Giriş Kapısı (Kuzey C.) .. 233
Fotoğraf 5.329: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü (Güney C.) 234
Fotoğraf 5.330: Bursa Gülşah Hatun Türbesi Giriş Kapısı (Kuzey C.)..... 234
Fotoğraf 5.331: Bursa Şirin Hatun (Ayınşah) Türbesi Giriş Kapısı (Batı C.) 234
Fotoğraf 5.332: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü (Güney C.) 235
Fotoğraf 5.333: Nevşehir Bektaş Dede/Efendi Türbesi (Doğu C.)..... 235

Fotoğraf 5.334: Mardin Şeyh Salih Türbesi Kuzey Cephesi 235
Fotoğraf 5.335: Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi Güney Cephesi..... 235
Fotoğraf 5.336: Nevşehir Balım Sultan Türbesi, Batı Cephesi..... 235
Fotoğraf 5.337: Mardin Şeyh Salih Türbesi Kuzey Cephesi 236
Fotoğraf 5.338:Hindistan, Batı Bengal, Pir Bahram Sakka Türbesi Güney Cephesi, Giriş Kapısı 236
Fotoğraf 5.339: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Kuzey Cephesi 237
Fotoğraf 5.340: Amasya Kadılar Türbesi Kuzey Cephesi 237
Fotoğraf 5.341: Amasya Şadgeldi Türbesi Kuzey Cephesi 237
Fotoğraf 5.342: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi'nin Giriş Cephesi..... 240
Fotoğraf 5.343: Mardin, Nusaybin, Zeynel Abidin Türbesi'nin Giriş Cephesi..... 240
Fotoğraf 5.344: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Giriş Kapısı..... 241
Fotoğraf 5.345: Diyarbakır Silvan Ulu Camisi Giriş Kapısı 241
Fotoğraf 5.346: Midyat Mor Şabrel Kilisesi Giriş Kapısı 241
Fotoğraf 5.347: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi Giriş Kapısı..... 242
Fotoğraf 5.348: Midyat Mor Şimuni (İşmuni) Kilisesi, Kapı 242
Fotoğraf 5.349: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı..... 243
Fotoğraf 5.350: Mardin, Midyat, Acırlı Mahallesi Şeyh Muhammed Türbesi, Güney Duvarı..... 243
Fotoğraf 5.351: Mardin, Midyat, Şeyh Eles Türbesi, Güney Duvarı..... 243
Fotoğraf 5.352: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı..... 243
Fotoğraf 5.353: Mardin, Midyat, Şeyh Damıs Türbesi, Mihrap Düzenlemesi 243
Fotoğraf 5.354: Mardin, Mazıdağ, Pir Hattab Türbesi, Mihrap Düzenlemesi..... 243
Fotoğraf 5.355: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Güney Duvarı 244
Fotoğraf 5.356: Mardin, Nusaybin, Zeynel Abidin Türbesi Güney Duvarı 244
Fotoğraf 5.357: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı..... 244
Fotoğraf 5.358: Niğde Gündoğduoğlu Ali Nur Kümbeti (1344) Güney Duvarı 244
Fotoğraf 5.359: Niğde Şeref Ali Kümbeti (1865) Güney Duvarı 244

Fotoğraf 5.360: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı 245
Fotoğraf 5.361: Kayseri Dev Ali Türbesi (12. Yüzyıl Sonları) Güney Duvarı 245
Fotoğraf 5.362: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı 245
Fotoğraf 5.363: Diyarbakır İskender Paşa Türbesi Güney Duvarı 245
Fotoğraf 5.364: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Sandukaların Yer Aldığı Bölüm 246
Fotoğraf 5.365: Kayseri Şah Kutluğ Hatun Türbesi (1350), Mescit Bölümü, Sandukaların Yer Aldığı Bölüm 246
Fotoğraf 5.366: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) 248
Fotoğraf 5.367: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882) 248
Fotoğraf 5.368: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) 248
Fotoğraf 5.369: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi 248
Fotoğraf 5.370: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) 248
Fotoğraf 5.371: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi 248
Fotoğraf 5.372: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) 248
Fotoğraf 5.373: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502), Türbe 248
Fotoğraf 5. 374: Mardin, Artuklu, Sultan Şeyhmus Türbesi 249
Fotoğraf 5. 375: Mardin, Midyat, Şeyh Eles Türbesi 249
Fotoğraf 5.376: Mardin Mazıdağı, Pir Hattab Türbesi 249
Fotoğraf 5.377: Mardin Mazıdağı, Şeyh Nesih Türbesi 249
Fotoğraf 5.378: Mardin Savur, Şeyh Abdülhalim Türbesi 249
Fotoğraf 5.379: Mardin Nusaybin, Zeynel Abidin Türbesi 249
Fotoğraf 5.380: Mardin Kızıltepe, Şahkulu Bey Türbesi 249
Fotoğraf 5.381: Mardin Kızıltepe, Şeyh Selim Türbesi 249
Fotoğraf 5.382: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) 250
Fotoğraf 5.383: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Kuzey Türbe 250
Fotoğraf 5.384: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Kuzey Türbe 250

Fotoğraf 5.385: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474), Eyvan 250
Fotoğraf 5.386: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) 250
Fotoğraf 5.387: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) 250
Fotoğraf 5.388: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi 250
Fotoğraf 5.389: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi, 250
Fotoğraf 5.390: Mardin, Artuklu, Bilal-i Habeş Ziyareti 250
Fotoğraf 5.391: Mardin, Artuklu, Şeyh Hamidi Türbesi 250
Fotoğraf 5.392: Mardin, Midyat, Yedi Kardeşler Türbesi 250
Fotoğraf 5.393: Mardin, Artuklu, Sultan Şeyhmus Türbesi 250
Fotoğraf 5.394: Mardin, Midyat, Şeyh Eles Türbesi 250
Fotoğraf 5.395: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) 251
Fotoğraf 5.396: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Kuzey Türbe 251
Fotoğraf 5.397: Mardin Zinciriye Medresesi (1385), Türbe 251
Fotoğraf 5.398: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi 251
Fotoğraf 5.399: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi 251
Fotoğraf 5.400: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) 251
Fotoğraf 5.401: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi 251
Fotoğraf 5.402: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Türbe Bölümü 251
Fotoğraf 5.403: Mardin, Ömerli, Reka Ziyareti 252
Fotoğraf 5.404: Mardin, Midyat, Yedi Kardeşler Türbesi 252
Fotoğraf 5.405: Mardin, Kızıltepe, Şeyh Tacettin Türbesi 252
Fotoğraf 5.406: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) 253
Fotoğraf 5.407: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) 253
Fotoğraf 5.408: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi 253
Fotoğraf 5.409: Kayseri Seyyid Burhaneddin Türbesi (1894) 253

Fotoğraf 5.410: Kayseri Kutlu Değin Hatun (Şah Kutlug Hatun) Türbesi (1349) .. 253
Fotoğraf 5.411: Nevşehir, Ürgüp, Altı Kapılı Türbe (13. yüzyıl)..... 253
Fotoğraf 5.412: Nevşehir, Ü;rgüp, III. Alaaddin Keykubad Türbesi (Osmanlı Dönemi) 253
Fotoğraf 5.413: Tekirdağ Hüseyin Bey Türbesi (1498-99) 253
Fotoğraf 5.414: Tekirdağ Gazi Ömer Bey Türbesi (1502) 253
Fotoğraf 5.415: Edirne Gazi Turhan Bey Türbesi 253
Fotoğraf 5.416: Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi (Araban) (19. yüzyıl) 253
Fotoğraf 5.417: Dağıstan Mağu Dere Türbesi 253
Fotoğraf 5.418: Divriği Kemankeş Türbesi (1240-41) 253
Fotoğraf 5.419: Niğde Hüdavend Hatun Türbesi (1312-13)..... 253
Fotoğraf 5.420: Kilis Sahabe Şeyh Mansur Simati Türbesi..... 253
Fotoğraf 5.421: Bayburt Ahi Ahmed-i Zencani Türbesi (?) 254
Fotoğraf 5.422: Antalya Abdal Musa Türbesi 254
Fotoğraf 5.423: İstanbul Sultan Abdülmecid Türbesi (?) 254
Fotoğraf 5.424: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Mihrap Kavsara Süslemesi 258
Fotoğraf 5.425: Karaman İbrahim Bey İmareti (1433)Taç Kapı Köşelik Süslemesi 258
Fotoğraf 5.426: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Mihrap Kavsara Süslemesi 258
Fotoğraf 5.427: Kayseri Ali Cafer Türbesi (14. Yüzyıl İkinci Çeyreği) Pencere Alınlığı Süslemesi 258
Fotoğraf 5.428: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Kitabe Süslemesi 259
Fotoğraf 5.429: Kırşehir Cacabey Medresesi, Türbesi (1272) Giriş Süslemesi 259
Fotoğraf 5.430: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Cephesi Pencere Çerçevesi Süslemesi 259

Fotoğraf 5.431: Midyat Yapılarında Süsleme Çeşidi 259
Fotoğraf 5.432: Midyat Mor Gabriel Kilisesi (379) Çan Kulesi Gövde Süslemesi. 259
Fotoğraf 5.433: Midyat Meryem Ana Kilisesi (6. Yüzyıl) Korkuluk Süslemesi..... 259
Fotoğraf 5.434: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Türbesi Pencere Zemini Süslemesi 260
Fotoğraf 5.435: Mardin Ulu Camisi Minare Süslemesi 260
Fotoğraf 5.436: Midyat'ta Bulunan Mezar Taşı 260
Fotoğraf 5.437: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe İçi Süslemesi 263
Fotoğraf 5.438: İsfahan Mescid-i Cuması, Terken Hatun , Kubbe İçi Süslemeleri. 263
Fotoğraf 5.439: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe İçi Süslemesi 263
Fotoğraf 5.440: Konya Karatay Medresesi (1251-52) Kubbesi..... 263
Fotoğraf 5.441: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe İçi Süslemesi 264
Fotoğraf 5.442: Midyat Anıtlı Köyü, Meryem Ana (El Hadra) Manastırı (6. Yüzyıl), Naos Kubbe İçi Süslemesi 264
Fotoğraf 5.443: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısı Rozet Süslemesi
Fotoğraf 5.444: Kayseri Alaca Kümbet Taç Kapı Kavsarasının Sol Köşeliğindeki Rozet 264
Fotoğraf 5.445: Mardin Kasımiye Medresesi Türbesi, Tromp Süslemesi 265
Fotoğraf 5.446: Kayseri Avgunlu Medresesi Türbesi(13. Yüzyıl), Tromp Süslemesi 265
Fotoğraf 5.447: Kayseri Avgunlu Medresesi Türbesi(13. Yüzyıl), Tromp Süslemesi 265
Fotoğraf 5.448: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Mihrap Sütüncesi Süslemesi 265
Fotoğraf 5.449: Kayseri Develi, Hızır İlyas Türbesi, Mihrap Bordürleri 265
Fotoğraf 5.450: Niğde Ak Medrese, Mihrap Sütüncesi Süslemesi..... 265

Fotoğraf 5.451: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kitabe Parçası Süslemesi 267
Fotoğraf 5.452: Kayseri Alaca Kümbet, Batı Cephesi, Kitabe 267
Fotoğraf 5.453: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Mihrap Kavsara Çerçevesi Süslemesinden Ayrıntı 268
Fotoğraf 5.454: Kayseri Develi, Hızır İlyas Türbesi, Mihrap Bordürleri 268
Fotoğraf 5.455: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kitabe Parçası. 268
Fotoğraf 5.456: Karaman Hatuniye Medresesi, Sanatçı Kitabesi 268

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Adı, Amacı ve Önemi:

Mardin, farklı devletlere, kültürlere ev sahipliği yapmış önemli kentlerden birisidir. Ev sahipliği yaptığı çeşitlilikten dolayı, kültürel miras bakımından zengin bir şehirdir. Çeşitli ve zengin kültürel varlıklar arasında türbelerin ayrı bir yeri vardır.

Çalışma konumuzu "Mardin il merkezinde yer alan türbeler" oluşturmaktadır. Türbeler, müstakil tarzda inşa edilmiş ve bir yapının bünyesinde yer alan yapılar olarak iki ana başlık altında ele alınacaktır. Çalışmamızda ele alınan eserler; plan, mimari özellikleri, malzeme ve süsleme bakımından ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Katalog bölümünde incelenen yapılar daha sonra kapsamlı bir karşılaştırma ve değerlendirme ile öncelikle kendi içinde bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Ardından diğer örneklerle karşılaştırılacaktır.

Yapıların, hem yakın çevre hem de Anadolu Türk mimarisi içerisindeki yeri ve öneminin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Konu ile ilgili farklı araştırmalar bulunmaktadır. Ancak konunun her yönü iledetaylı bir şekilde ele alındığı bir kaynak bulunmamaktadır. Mardin il merkezindeki türbe mimarisi konusu hakkındaki bilgiler dağılmış durumdadır. Çalışmamız, bu konuda toplu bir şekilde bilgi veren bir kaynak bulunmadığından dolayı konunun geniş bir açıdan ele alınması bakımından önemlidir. Tezimiz kapsamlı bir araştırma sunmasının dışında, çizim ve fotoğraflar ile destekleyerek derli toplu bir çalışma ortaya çıkması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

1.2. Konu ile İlgili Çalışmalar:

Mardin il merkezinde yer alan türbeler ile ilgili çalışmalar ayrıntılı değildir. Mardin türbe mimarisi konusunda bakılacak ilk kaynak "Mardin Kültür Envanteri"dir. Eserde türbeler hakkında bilgiler bulunsa da, yapılar kısa bir şekilde tanıtılmıştır.

Ara Altun'un "Mardin'de Türk Devri Mimarisi" eseri Mardin'de yer alan Türk Dönemi eserlerinin dışında "Şeyh Muhammed Zırrar Camisi, Hatuniye Medresesi, Zinciriye Medresesi, Kasımiye Medresesi, Hamza-i Kebir ile Hamza-i Sagir Zaviyesi, Cihangir Bey Zaviyesi, Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi ve Şeyh Hamit Türbeleri" hakkında bilgiler içerirken diğer bir eseri "Anadolu'da Artuklu Devri Türk

Mimarisi'nin Gelişmesi"'nde konumuza dahil olan "Hatuniye Medresesi, Zinciriye Medresesi" ile ilgili bilgiler vermiştir. 1967'de kaleme alınan bu eserler o dönemdeki durumlarına da ışık tutması bakımından da önemlidir.

Nejat Göyünç'ün "XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı" isimli kitabında ise yapılar hakkında genel bilgiler dışında yapıların vakıfları hakkında da bilgiler verilmektedir.

Abdülgani Efendi'nin kaleme aldığı "Mardin Tarihi"'ni çeviren Burhan Zengin'in eserinde 1900'lere dair hem Mardin'in tarihi hakkında hem de Mardin'de yer alan yapılar hakkında kısa bilgiler vermektedir.

Katip Ferdi'nin 1537-38 yıllarında kaleme aldığı "Mardin Artukluları Tarihi" kitabında Artuklu Devleti hakkında bilgiler dışında Hatuniye Medresesi gibi Artuklu Devleti zamanında yaptırılan yapılar ile ilgili de kısa bilgiler verilmiştir.

Metin Sözen'in "Anadolu Medreseleri" eserinde Zinciriye ve Kasımiye Medresesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. 1981 yılında basılan diğer bir eseri "Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi" kaynağında ise Akkoyunlu tarihi ile birlikte Şeyh Kasım Halveti Türbesi, Sultan Kasım Medresesi, Cihangir Bey Zaviyesi, Hamza-i Sagir Mescidi ve Hamza-i Kebir Türbesi hakkında bilgiler verilmektedir.

Güneydoğu araştırmalarında sıklıkla yararlanılan Albert Gabriel'in kaleme aldığı "Şarki Türkiye'de Arkeolojik Geziler" eserinde ise 1940'larda Mardin'i ziyaret ettiği sırada farklı yapılar hakkında edindiği bilgiler ile birlikte Hatuniye Medresesi, Kasımiye Medresesi, Zinciriye Medresesi, Hamza-i Kebir Türbesi ve Cihangir Bey Türbesi ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Bu kaynaklar dışında bir çok tez ve makale de bulunmaktadır. Bu eserlerde çalışmamızı oluşturan yapılar farklı şekillerde ele alınmıştır

Gülnaz Güzel'in "Mardin'deki Osmanlı Dönemi Mimari Yapılarında Taş Süsleme" isimli yüksek lisans tezinde "Şeyh Muhammed Zırrar Camisi ve Şeyh Hamit Türbeleri" süsleme bakımından ele alınmıştır.

Veysel Gürhan'ın "XVIII. Yüzyılda Mardin Şehri" isimli doktora tezinde yapılar hakkında kısa bilgiler verilmektedir.

Murat Çağlayan'ın "Mardin Anıtsal Yapılarında Değişmişlik ve Özgünlük Sorunları" adlı doktora tezinde Zinciriye ve Kasımiye Medresesi onarımları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Murat Gün'ün "Eski Mardin'deki Türk Devri Mimarisinde Eyvan Kullanımı" yüksek lisans tezinde Zinciriye Medresesi, Hatuniye Medresesi, Kasımiye Medresesi, Şeyh Kasım Halveti Türbesi, Cihangir Bey Türbesi, Hamza-i Kebir ve Hamza-i Sagir Türbeleri'ndeki eyvan kullanımları ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Ele alınan kaynakların her birinde yapılar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İncelenen tüm yapıların tek kaynakta yer aldığı eser sayısı oldukça azdır. Bu eserlerde ise yapılar hakkında verilen bilgiler sınırlıdır.

Gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada Mardin il merkezinde yer alan türbeler; plan, mimari, malzeme ve süsleme özellikleri bakımından ayrıntılı olarak incelenmiş, çizim ve fotoğraflarla da desteklenerek kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1.3.Yöntem

Çalışmamız üç aşamada gerçekleşmiştir;

İlk aşama, kütüphane ve arşivler başta olmak üzere bulunan bütün araştırma, belge, fotoğraf vb. bulguların incelendiği literatür çalışmasıdır. Ayrıca yerli halktan konu ile ilgili bilgiler toparlanmıştır. İkinci aşama yerinde incelemeyi içeren alan çalışmasıdır. Kitap, ansiklopedi, el kitapları, makaleler, dergi vb yayınlar ile internette bulunan bilgiler ile sözlü bilgilerin ve alan çalışması sırasında gözlemlediklerimizin yazıya döküldüğü üçüncü aşama ile çalışma tamamlanır.

Çalışmamız "Giriş", "Mardin'in Kısa Bir Tarihi", "Türbe Mimarisinin Gelişimi", "Mardin İl Merkezinde Bulunan Türbeler (Katalog)", "Karşılaştırma ve Değerlendirme", ‘‘Sonuç’’ ve ‘‘Kaynakça’’ olmak üzere 7 bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde konunun adı-amacı-önemi, konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar ve çalışmanın yönteminden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde Mardin'in tarihine kısaca değinilmektedir.

Üçüncü bölümde türbe mimarisinin gelişimi işlenmektedir.

Dördüncü bölüm katalog bölümüdür. Mardin il merkezinde yer alan türbeler müstakil olan yapılar ve bir yapının bir bölümünü oluşturan yapılar olarak iki ana başlıkta incelenmektedir. Bu bölümde yapıların "konumu, tarihi, yaptıran kişi ve mimarı, onarımları ve günümüzdeki durumu, planı, dış ve iç tasviri, malzeme, süsleme" alanlarında bilgileri bulunmaktadır.

Beşinci bölümde yapılar "plan, dış ve iç tasvir, malzeme ve süsleme" bakımından kendinden önceki kendi ile aynı dönemdeki ve kendinden sonraki dönemlerde inşa edilen yapılar ile üç aşamada karşılaştırılıp değerlendirilecektir. Öncelikle yapılar kendi içinde karşılaştırılacaktır. Ardında Mardin ilçelerinde bulunan diğer türbeleri ile benzer ve farklı yönleri ortaya konulacaktır. Son olarak farklı bölgelerdeki türbeler ile karşılaştırılacak ve bir değerlendirilme yapılacaktır.

Altıncı bölümde ise şimdiye kadar elde ettiğimiz bilgiler değerlendirilerek bir sonuç çıkarılacaktır.

Son bölümde ise yararlanılan kaynaklar, yazarın soyadı göz önüne alınarak alfabetik sıra ile eklenmektedir.

2. MARDİN'İN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KÜLTÜREL VARLIKLARI

Mardin şehri, bilinen en eski uygarlıklara ev sahipliği yapmış Yukarı Mezopotamya'da yer alan en önemli bölgelerden birisidir. Güneydoğu Anadolu bölgesinin doğusunda yer almaktadır. Siirt, Batman, Diyarbakır, Şanlıurfa ile komşu olan şehrin Suriye ile de sınırı bulunmaktadır. Kafkaslar, Anadolu, Mezopotamya ve Akdeniz arasında bir köprü olmuş ve kültürel geçişi sağlamıştır (Kozbe&Güngör, 2022, s. I). Şehir kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazi üzerine konumlandırılmıştır.

Mardin şehrinin; Artuklu, Kızıltepe, Midyat, Nusaybin, Savur, Dargeçit, Derik, Mazıdağı, Ömerli ve Yeşilli isimli 10 ilçesi bulunmaktadır (Kozbe&Güngör, 2022, s. I).

Mardin; tarih içerisinde Babiller, Asurlular, Hititler, Urartular, Medler, Persler, Selevkoslar, Romalılar, Selçuklular, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Mervaniler, Anadolu Selçukluları, Artuklular, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlı Devleti gibi çok sayıda devlete ev sahipliği yapmış önemli bir bölgedir[1]. Günümüzde ağırlıklı olarak Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı Devleti'nin eserleri varlığını devam ettirmektedir (Bilgicioğlu, 2003, s. 48).

"Mardin" sözcüğü Süryanice kökenlidir. Süryani kaynaklarında "Merdo" ismi geçmektedir. Merdo, tekil bir isimdir ve "tek kale" anlamına gelmektedir. "Merdin" ise çoğul bir isimdir ve anlamı "kaleler"dir. Mardin ismi Süryanice olan bu kelimeden türemiştir (Kozbe&Güngör, 2022, s. I). Şehir, bölgede birçok kalenin yer almasından dolayı bu adı almış olabilir. Şehir geçmişte ‘‘Maridin, Merde, Mardia, Merdi, Merdo, Mirdo, Merdin, Matedin, Erdobe’’ isimleriyle anılmış ve son olarak Mardin ismini almıştır[2].

Mardin ismi kaynaklarda ilk olarak 4. yüzyılda Roma tarihçisi Ammianus Marcellinus ile geçmiştir. İslam kaynaklarında ise ilk olarak Ebu Yusuf'un Kitabü'l Harac isimli eserinde geçmektedir (Taştemir, 2003, s. 43-44).

[1] (Gaziantep Ticaret Odası, 2007, s. 29) (Yılmaz İ. , 2009, s. 51)
[2] Mardin Sakıp Sabancı Müzesi’nde yer alan bilgi.

Mardin’in geçmişi Subarilere kadar uzanmaktadır (Gaziantep Ticaret Odası, 2007, s. 206). Yörenin ilk yerleşimcileri ise Araplar, Kürtler ve Süryaniler olarak bilinmektedir (Yılmaz , 2009, s. 55).

640 yılında Hz. Ömer'i kumandanlarından İyaz b.Ganm, barış ile şehri aldı. 1085 yılında Büyük Selçuk Melikşah'ı şehri ele geçirdi ve böylece bölgede Türk yerleşiminin başladı. 1103'te şehir Artukluların eline geçti ve 1409 yılına kadar, yaklaşık üç yüzyıl sürecek Artuklu hakimiyeti başladı. Artuklular'ın hakimiyeti altındaki şehir kaleden taşan mahalleleri, medreseleri, cami ve hanları ile şehir kimliğine büründü. 300 yıllık tarih aralığında Artuklu Devleti, Timur'un iki kez işgaliyle, Akkoyunlu ve Karakoyunlular ile mücadele etmiş; Anadolu Selçukluları, İlhanlılara bağlı olmuşlardır (Taştemir, 2003, s. 43-45).

1409 yılında Artuklu'nun ortadan kalkmasıyla şehir Karakoyunlu Devleti'nin gönderdiği valiler ile yönetildi. 15. yüzyılda bölgede Karakoyunlu ve Akkoyunlu mücadelesi başladı. Karakoyunlu hakimiyeti şehirde 1432'ye kadar sürdü. Daha sonra şehri Akkoyunlu Devleti ele geçirdi ve hakimiyetleri 16. yüzyılın başlarına kadar devam etti (Taştemir, 2003, s. 45).

Safevilerin fethettiği şehir 1514 yılında Osmanlı Devleti ile gerçekleştirilen Çaldıran Savaşı ile kaybedildi. 19. yüzyıla kadar sorunsuz yönetilen şehir bu dönemde küçük bir isyan ile karşılaşsa da bastırılabildi. (Taştemir, 2003, s. 45).

1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır kentlerinden birisi haline gelmiştir (Gaziantep Ticaret Odası, 2007, s. 206).

Mardin şehri birçok farklı devlete ev sahipliği yapmış önemli bir bölgedir. Farklı devletlerin etkisinden dolayı bölgede çeşitli din, dil ve kültür mirasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dil ve din farklılığına rağmen barış içinde yaşayabilen ender şehirlerden birisidir. Cami, kilise ve tapınakların ortak bir görüntü çizmesi bu hoşgörünün en basit örneğini göstermektedir.

Bu durum birçok kaynaktan izlenebilir. Örneğin bölge 1106 yılında Artuklu Devleti’nin eline geçmesine rağmen bölge halkına karışılmamış ve her millet kendi dilini kullanmış, kendi din ve mezhebine göre ibadetini gerçekleştirmiştir(Yılmaz , 2009, s. 53)

Mardin'de inşa edilen yapıların, topografya göz önüne alınarak yerleştirildiği görülmektedir. Cami, kilise, medrese, zaviye, türbe vb. birçok yapı türü şehir üzerinde görülebilmektedir. Mardin yapılarının genel yapı malzemesi taştır.

Artuklu Devleti, Akkoyunlu ve Osmanlı Devleti'nin etkilerini hissettiren bir şehirdir Mardin. Bu bölgede yaptırılan yapıların daha sonraki dönemlere de örnek teşkil ettiği görülmektdir.

Artuklu Dönemi'nde yaptırılan Mardin Emineddin Külliyesi; cami, medrese, hamam, darüşşifa, namazgah ve çeşmeden oluşmaktadır. Mimarideki uyum ve geometri, oran ile Selçuklu ve Osmanlı külliyelerine öncülük etmiştir (Durukan, 1995, s.55).

Mardin'de bulunan Artuklu dönemi Emineddin Hamamı (1122-23) daha sonra inşa edilecek hamamlarda uygulanacak plan tiplerinin tümünü içermektedir.(Durukan, 1995, s.55).

Mardin sokakları ‘‘abbara’’ adlı geçitlerle birbirine bağlanmaktadır. Abbaralar, halkı yazın sıcaktan, kışın yağmurdan korumak amacıyla tasarlanmış mimari ögelerdir. Bu mimari ögeler, tünel benzeri görünümündedir ve üzerlerinde bazen ev benzeri yapılar bulunabilir.

Mardin’de ustalaşılmış birçok sanat dalı mevcuttur. Bunlardan başlıca olanlar taş işçiliği, bakır ve telkaridir. Taş işçiliğinin en güzel örneklerini yansıtan bir şehirdir Mardin.

Ayrıca şarapçılığın-özellikle Süryani şaraplarının- yeri eski dönemlerden beri önemini korumaktadır.

3. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

Mezar yapıları, toprağa verilen kişilerin bedenlerini korumak ve sonraki nesiller boyunca defnedilen kişinin anılması için yapılan eserlerdir (Önkal, 1996, s. 1).

Hayatının kaybeden bir kişinin bedeninin defnedilmesi ile ilgili tarih boyunca farklı yollar uygulandığı bilinmektedir. Erken dönemde insanlarının ölen kişinin bedenine saygı duymadığı ve bedenin açık bir şekilde doğada bırakılarak yok olmasını beklenildiği bilinmektedir. Ölü gömme adetleri geç bir dönemde uygulanmaya başlanmıştır (Önkal, 1996, s. 1).

İslamiyet öncesi Türklerde ölü gömülen mekanlar "kurgan, murg-hane veya tepe" olarak adlandırılıyordu (Rustamova, 2022, s. 194). İslamiyet sonrasında ise toprak üzerine inşa edilen yapılara, Arapça "türb" kökünden türetilmiş "türbe" denilmiştir Türbe mimarisi, İslam mimarisinde Türkler tarafından yaygınlaştırılan bir yapıdır (Önkal, 1996, s. 1).

İslam mimarisinde mezar yapıları, türbe dışında "kümbet, makam, meşhed, buk'a, darih, kubbe ve ravza" gibi isimler anılmıştır. Defnedilen kişinin makamı, sosyal, dini ve siyasi hayatı ile ilişkili kullanılan bu kelimeler zaman zaman birbiri yerine de kullanılmıştır (Orman, 2012, s. 464). Araştırmalarda örtü sistemi kubbe olan mezar yapıları türbe, külah ile örtülen mezar yapıları kümbet olarak adlandırılmıştır. Kitabelerde ise bu şekilde bir ayrım yapıldığı görülmemektedir (Önkal, 1996, s. 1).

İslamiyet'te en makbul mezarın "en çabuk kaybolan" olarak tanımlanmasına rağmen İslam mimarisinde türbe yapılarının zengin gelişimi oldukça şaşırtıcıdır (Orman, 2012, s. 464).

Mezar yapıları olarak görülmemekle birlikte bir rivayete göre Hicret'in 20. yılından itibaren Hz. Muhammed'in bazı yakınlarının mezarlarının üzerine kubbe inşa edilmiştir (Önkal, 1996, s. 2). Bir yapı olarak adlandırılmasa da bu uygulama türü, türbe mimarisi için bir başlangıç olabilir.

İslam mimarisinin bilinen ilk türbe yapısı Abbasi döneminde inşa edilen Kubbetü's Suleybiyye(862?)'dir (Yetkin, 1988, s. 53). Yapı tuğla biçimli yapay taş ile inşa edilmiştir (Önkal, 1996, s. 2). Mimari özellikleri oldukça ilgi çekicidir. İç içe iki sekizgenden oluşan yapının iç bölümü kubbe ile örtülmüştür. İç bölüm dış

duvarlardan bir koridor ile ayrılmaktadır. Yapıya dört ana yöne yerleştirilen kapılar ile ulaşım sağlanmaktadır (Çizim 1).

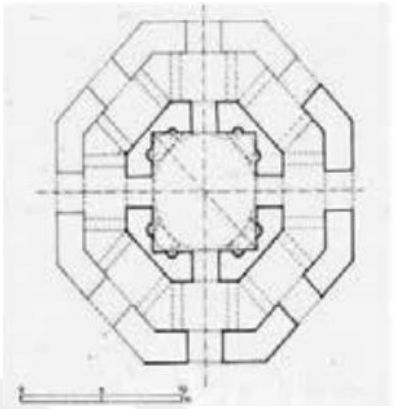

Çizim 1: Kubbetü's Suleybiyye (862?)Planı (Rustamova, 2022, s. 202)

Türkler İslamiyet öncesinde ölülerini kurgan denilen yapılara defnederdi. Ölümden sonra hayatın olması inancından dolayı ölen kişinin günlük kullanım eşyaları, takıları, silahları vb. malzemelerinin de kurgan içerisine eklendiği bilinmektedir.

Türklerde kurganların içerisine mumyalanmış bedenlerin konulması, Göktürklerde mezarın üzerine bark yapılması İslamiyet'ten sonrada devam etmiştir. Bedenlerin konulduğu cenazelik bölümü ve ölen kişiiçin okunabilecek Kuran için ziyaret bölümü ile oluşturulan iki katlı türbe mimarisi ortaya çıkmıştır (Önkal, 1996, s. 3-4).

İran ve Anadolu'da karşımıza çıkan çok kenarlı veya silindirik gövdeli türbe mimarisi Türkler'in göçebe hayatının bir yansımasıdır. Türbe mimarisi, İslam mimarisinde Türkler tarafından yaygınlaştırılan bir yapıdır (Önkal, 1996, s. 5).

Karahanlı dönemi türbe mimarisinde farklı mimari yenilikler denenmeye çalışıldığı görülebilmektedir.

Buhara'da inşa edilen kare planlı Samanoğlu İsmail Türbesi (10. Yüzyılın Başları), tuğla mimarisinin en güzel örneklerinden olmasının yanı sıra Karahanlı türbe mimarisinin de öncüsüdür (Önkal, 1996, s. 6). Kubbetüs Suleybiyye yapısındaki gibi dört ana yönde açıklık bulunmaktadır.

978'de inşa edilen kare planlı Arap Ata Türbesi ise girişinin anıtsallığı ile dikkat çekmektedir Karahanlılar döneminde inşa edilen Ayşe Bibi Türbesi'nde kare plan

devam ettirilmiştir. Ancak giriş kısmına minare bezeri ögeler eklenerek farklı bir uygulama denenmiştir (Önkal, 1996, s. 7) (Fotoğraf 1-2).

Fotoğraf 1: Özbekistan, Arap Ata Türbesi (977-978) (Rustamova, 2022, s. 234)
Fotoğraf 2: Talas, Ayşe Bibi Türbesi (Demirci ve Kayhan, 2014, s.221)

Karahanlılar Dönemi'ne ait Şeyh Fazıl Türbesi'nde uygulanan kademeli kasnak uygulaması, Memluklu türbelerindeki pahlı kasnakların öncüsü olarak görülmektedir (Önkal, 1996, s. 8).

Gazneli Devleti'nin türbe mimarisi aynı çizgide devam etmiştir. Bu dönemde yapılan en önemli yapılardan birisi Arslan Cazip Türbesi'dir. Kare planlı yapının en önemli kısmı tuğla süslemelerinin erken örneğini temsil etmesidir. Kubbe içerisinde uygulanan geometrik kompozisyonun Anadolu'da inşa edilen tuğla yapılarında sıklıkla görülmektedir (Önkal, 1996, s. 9) (Fotoğraf 3).

Harzemşahlar döneminde inşa edilen Sultan Tekeş Türbesi (1172-1200), türbe mimarisi içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Gövdesinin iki katlı görünümü ile bir anıtsallık kazanmıştır (Önkal, 1996, s. 9) (Fotoğraf 4).

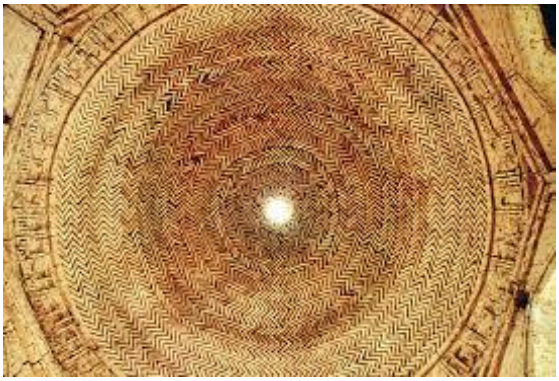

Fotoğraf 3: Arslan Cazip Türbesi (1028) (Mimarlık Kültür Tarih ve Kuramları III -Ders Notu-)
Fotoğraf 4: Sultan Tekeş Türbesi (1172-1200) (Mimarlık Kültür Tarih ve Kuramları III -Ders Notu-)

Büyük Selçuklu türbe mimarisi, Karahanlı ve Gazneli türbelerinin yeni bir değerlendirilmesidir (Önkal, 1996, s. 10).

Büyük Selçuklu döneminden günümüze ulaşan erken tarihli yapılardan Abarkuh Kümbed-i Ali (1056), kubbe örtülü sekizgen planlı iken Damgan Kırk Kızlar Türbesi silindirik gövdelidir. Büyük Selçuklu Devleti türbe mimarisinde silindirik gövdenin öncüsü olarak Kırk Kızlar Türbesi kabul edilmektedir (Önkal, 1996, s. 10).

Selçuklu türbe gelişimini gösteren önemli türbelerden ikisi (1067-68/1093) Kazvin-Hemeden yolunun yakınlarında bulunmaktadır. Her iki türbede içten ve dıştan sekizgen planlı, çift cidarlı kubbe ile örtülü bu yapılara birer silindirik kule eklenmiştir. Tuğla malzeme ile incelikle süsleme uygulanmıştır (Önkal, 1996, s. 10-11). Büyük Selçuklu türbe mimarisinde silindirik ve çokgen planlar hariç kare plan da kullanıldığı görülmektedir (Önkal, 1996, s. 11).

Büyük Selçuklu'da uygulanan önemli bir yenilikte girişin önüne eklenen bölümlerdir. İmam Kalan Türbesi(1117)'nin önünde dikdörtgen bir bölüm yer alırken Dehistan'daki Meşhed mezarlığındaki türbelerde (12. yüzyılın başları) eyvan bulunmaktadır (Önkal, 1996, s. 11-12).

Anadolu Selçuklu türbe mimarisi görünüm, malzeme ve süsleme alanında uyguladığı yeniliklere rağmen planları korumayı başarmış ve İran türbe mimarisini devam ettirmiştir (Önkal, 1996, s. 6). Anadolu Selçukluları'nda karşımıza çıkan en eski türbe, İzzettin Keykuvas'un Sivas'ta yaptırdığı medresede yer almaktadır. Yapı, medresenin bir odasının türbe olarak kullanılmasının ilk örneklerinden birisidir. Yapıda güney eyvanı türbeye çevrilmiştir (Orman, 2012, s. 464-465).

Amasya Torumtay Türbesi'nin dikdörtgen planı ile yeni denemeler uygulandığı görülmektedir (Orman, 2012, s. 465).

Anadolu Selçukları'nın türbe mimarisine kattığı en önemli değişim eyvan türbelerdir. İlk örneği Seyitgazi Ümmühan Hatun Türbesi'dir. Bu plan tipine örnek verilebilecek diğer bir türbe ise Gömeç Hatun Türbesi'dir (Orman, 2012, s. 465)

Anadolu Selçuklu türbelerinde dikkat çeken bir özellikte çini süslemeleridir. İzzedin Keykavus Türbesi veSahipAta Türbesi bu uygulamaya örnektir (Orman, 2012, s. 465).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı ile Beylikler Devri dönemi başlamıştır. Bu dönem ile birlikte türbe mimarisi de çeşitlenmiştir. Silindir gövdeli, poligonal ve kare planlı yapılar dışında Osmanlı'da Şehzade Mustafa Türbesi'nde uygulandığı gibi altıgen planı uygulanmaya başlanmıştır (Orman, 2012, s. 465).

Karamanoğullarında türbelerin bir külliye içinde inşa edildiği görülmektedir. Bu yapılara örnek olarak "Karaman Emir Musa Türbesi (Külliyesi), Ereğli Şeyh Şahabeddin Sühreverdi Türbesi (Külliyesi) ve Karaman Karabaş Veli Türbesi (Külliyesi)" gösterilebilmektedir (Durukan, Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit, 2014, s. 396-400).

Eretna Beyiği en çok türbe yaptıran beyliktir. Eretnaoğulları sınırlı sayıdaki yapılarının plan tiplerinde farklılık olmasa da süsleme konusunda dikkat çeken yapılar bulunmaktadır. Niğde Sungur Bey Türbesi ve Kırşehir Aşık Paşa Türbesi dikkat çekmektedir (Durukan, 2014, s. 401).

Hamidoğulları'nda dikkat çeken nokta ise Baba Sultan Türbesi, Mehmed Bey Türbesi gibi birçok yapının örtü sisteminin içten kubbe dıştan külah olmasıdır (Durukan, 2014, s. 406-407).

Saruhanoğulları'nda dikdörtgen planlı türbeler görülmeye başlanmıştır. Saruhan Bey Türbesi, dikdörtgen plan iki bölüm ayrılmıştır. Bölümlerin birisi kubbe ile, diğeri ise sivri tonoz ile örtülmüşştür(Durukan, 2014, s. 419). Bu dönemde yapılan Ulu Cami Külliyesi'nde yer alan medresesinin bir odasının türbeye çevrildiği görülmektedir (Durukan, 2014, s. 420).

Meteşeoğulları Beyliği zamanında en çok yaptırılan yapı türü türbedir. Bu dönemde ilgi çeken yapı Ahi Bayram Türbesi'dir. Selçuklu'da çok görülen eyvan plan tipinin

kubbeli ve dıştan külahla örtülü tek örneğidir. (Durukan, 2014, s. 427-428). Bu dönemde yaptırılan Ahmed Gazi Medresesi'nin bir bölümü daha sonra türbeye çevrilmiştir (Durukan, 2014, s. 432).

Beylikler dönemi türbelerinde dikkat çeken ilk nokta kübik gövde ve kubbe örtüdür (Durukan, 2014).

Osmanlı Beyliği'ne gelindiğinde 47 türbe yapısı dikkat çekmektedir. Sekizgen, kare ve baldeken tarzı planlar görülmektedir (Durukan, 2014).

Osmanlı Devleti'nde uygulanan diğer bir yenilik ise camilerin mihrap önündeki alanlara türbelerin yerleştirilmesidir (Orman, 2012, s. 466).

17. yüzyılda türbelerin medreseler ile birlikte kurgulandığı görülmektedir. İlk olarak 16. yüzyılda Mimar Sinan'ın inşa ettiği Sokullu Mehmet Paşa'da ortaya çıkan bu plan, daha sonra Koca Sinan Paşa Külliyesi, Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi'nde de devam etmiştir (Orman, 2012, s. 466).

18. yüzyılda mimaride Batı etkilerinin artması türbe mimarisine de yansımıştır. Sultan II. Mahmud Türbesi'nde barok ve rokoko unsurlar göze çarpmaktadır (Orman, 2012, s. 466).

19. yüzyılın sonlarında giderek artan Batı etkilerine tepkinin artması ile neo-klasik üslup, Sultan Mehmed Reşat Türbesi'nde uygulanmıştır. Bu türbe Osmanlı türbe mimarisinin son örneği olarak kabul edilmektedir (Orman, 2012, s. 466).

4. MARDİN İL MERKEZİNDE YER ALAN TÜRBELER

Kaynak taraması sırasında Mardin il merkezinde inşa edilip günümüze ulaşamayan bir türbe yapısıyla karşılaşılmamıştır.

Çalışmamızı oluşturan 11 türbe, "bağımsız olarak inşa edilen türbeler" ve "bir yapının bünyesinde yer alan türbeler" başlığı altında iki ana kategoriye ayrılarak incelenecektir.

Bağımsız olarak inşa edilen türbeler, " Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Cihangir Bey Türbesi, Şeyh Salih Türbesi, Şeyh İmameddin Türbesi, Hamza-i Kebir Türbesi, Şeyh Hamit Türbeleri ve Hamza-i Sagir Türbesi'"nden oluşmaktadır.

Bir yapının bünyesinde yer alan türbeleri ise, " Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi, Zinciriye (İsa Bey) Türbesi, Kasımiye Medresesi ve Şeyh Muhammed Zırrar Camisi" oluşturmaktadır.

4.1. Müstakil Tarzda İnşa Edilen Türbeler

4.1.1. Kare Planlı Türbeler

4.1.1.1. Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi

4.1.1.1.1. Yeri

Şeyh Kasım Halveti Türbesi, Mardin il merkezinin Yeni Kapı Mahallesi'nde, Menemen 136. Sokağının doğusunda yer almaktadır (Harita 1).Türbe, 31-32 pafta, 463 ada, 1 parselde kayıtlıdır (VGM. F. N.: 470001078-KR001).

Harita 1: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi Harita Konumu (earth.google.com)

4.1.1.1.2. Tarihi

İnşa kitabesi bulunmayan yapı için araştırmacılar tarafından üç farklı tarih savulmuştur. Ara Altun, yapının14.-15. yüzyıldan daha önce inşa edilemeyeceğini(Altun, 1971, s. 110), Metin SözeniseMardin'de15. yüzyılda gerçekleşen olayları ve yapının mimari özelliklerini göz önüne alarak, türbenin 15.-16. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceğini söylemektedir(Sözen, 1981, s. 111).

Diğer bir kaynakta ise türbenin Mardin'de yer alan Halveti Tarikatı'na ait tek zaviye olduğu ve yapınınbu nedenle Osmanlı döneminde inşa edildiği ileri sürülmektedir[3] (Çağlayan, s. 116).

Osmanlı'nın Mardin'i 1516 yılında ele geçirmesi(Taştemir, 2003, s. 45) ve yapının mimari özellikleri göz önüne alındığında Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nin 15. yüzyıl sonu-16. yüzyıl başında inşa edilmiş olması daha olasıdır.

[3]14. yüzyılın sonlarında Azerbeycan'da ortaya çıkan Halveti Tarikatı'nın Anadolu topraklarına gelmesi 15. Yüzyılı bulmuştur. Tarikatın Mardin'e gelme zamanı tam olarak bilinmemektedir. Ancak Osmanlı'nın yayılmacı politikasıyla kısa sürede tüm coğrafyaya yayılmıştır (Ulu, 2021, s. 53).

4.1.1.1.3. Yaptıran kişi

Türbeyi yaptıran kişi ile ilgili herhangi bir bilgi veya belgeyeulaşılamamıştır.

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin çıkarmış olduğu "Artuklu Alan Yönetim Planı 2022-2026" isimli kitapta Şeyh Kasım'ın Halveti Tarikatı'na mensup olduğu söylenmektedir. Ancak yaptıran kişi ile ilgili başka herhangi bir bilgi verilmemektedir (Çağlayan, s. 116).

4.1.1.1.4. Mimarı

Yapının mimarıyada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.1.1.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nin geçirdiğionarımlarhakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.Yayınlardan elde edilen bilgiler ışığında 1967'de ve 2006 yıllarında yapınınonarım geçirdiği anlaşılmaktadır.

Yapı 19. yüzyılda tekke olarak kullanılmıştır. Bu dönemde kuzeye eyvan eklenmiş (Altun, 1971, s. 110), türbenin batısı farklı birimlerin ilave edilmesi ile mescide çevrilmiştir. Mescit olarakkullanılan yapı, 2006 yılında basit onarım geçirmiştir (VGM. B. N.: 470001078-KR001).

Günümüzde yapı türbe-mescit işlevini devam ettirmektedir.

4.1.1.1.6. Plan

Doğu batı yönünde dikdörtgen planlı yapı; cenazelik, ziyaret mekanı ve cami olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Çizim 1).Üst kat, iki bölümden oluşmaktadır (Çizim 2). Doğuda yer alan kare planlı ziyaret mekanı,cenazelik bölümünün üzerindedir. Güneyde eksende yarım daire mihrap nişi ve iki yanında birer pencere açıklığı görülmektedir (Çizim 2).

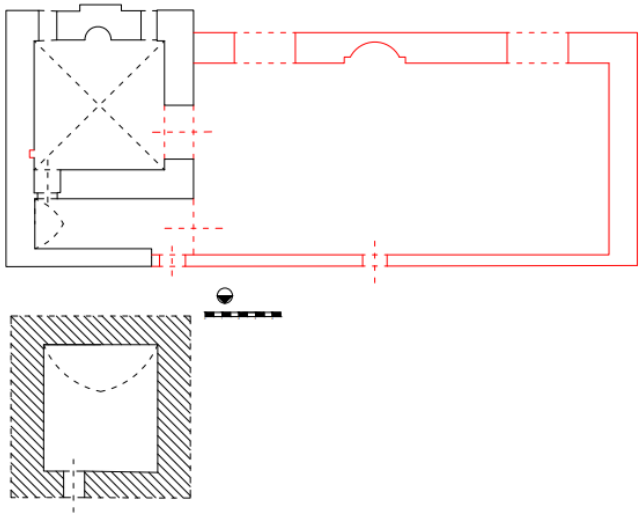

Çizim 2: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Planı (Altun, 1971, s. 110)[4]

4.1.1.1.7. Dış tasvir

Yapı, kuzeyden güneye doğru hafif eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Küçük bir avlusu vardır. Avluya batı cephesine yerleştirilen kapı açıklığı ile ulaşılmaktadır.Avlunun kuzeyinde çeşme ve sonradan eklenen eyvan ile odalar bulunmaktadır. Avlunun güneyindetürbe, mescidin güneyinde ise hazire yer almaktadır.

Doğu cephesi sonradan inşa edilen evler nedeniyle görülememektedir. Güney cephenin doğu bölümü, batıya oranla biraz daha dışa taşkındır. İki bölümde de simetrik düzenlenmegörülmektedir. Eksende dikdörtgen mihrap çıkıntısı ve iki yanında demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen birer pencere bulunmaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 5-6).

[4] Ara Altun'un çizimi üzerinde güncelleme ve eklemeler yapılmıştır.Kırmızı çizgili bölgeyi Ara Altun, namazgah olarak adlandırmış ancak üzeri kapatılarak bugün mahalle mescidi olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 5: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Güney Cephesi
Fotoğraf 6: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Güney Cephesi

Avlu duvarı iletürbenin batı cephesi, eğimli arazinin etkisiyle kademeli bir görünüm sergilemektedir. Türbenin batı cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır. Avlunun batı duvarına yerleştirilen dikdörtgen kapı açıklığı ile avluya giriş yapılmaktadır (Fotoğraf 7-8).

Fotoğraf 7: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Batı Cephesi-Avlunun Batı Duvarı
Fotoğraf 8: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Batı Cephesi Avlu Kapısı

Kuzey cephesinde iki kapı açıklığı yer almaktadır. Eksenin doğusuna yerleştirilendikdörtgen kapı ile türbenin kuzeyinde yer alan koridora ulaşım sağlanırken eksenin batısındaki dikdörtgen kapı ile mescide geçiş sağlanmaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Kuzey Cephesi

4.1.1.1.8. İç tasvir

Kuzey cephesi ekseninden batıya kaydırılarak yerleştirilen kapı açıklığı ile sonradan eklenen mescide geçilmektedir.

Mescidin güney duvar ekseninde iki kademeli basık kemerli bir mihrap nişi, mihrabın iki yanında demir parmaklıklı enine dikdörtgen birer pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Mescit Bölümü, Güney Duvarı

Batı duvarının üst seviyesinde, eksenden hafifçe güneye kaydırılarak yerleştirilen küçük boyutlu boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Mescit Bölümü, Batı Duvarı

Kuzey duvarı ekseninde avluya açılan dikdörtgen bir kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Mescit Bölümü, Kuzey Duvarı

Doğu duvarı ekseninden güneye kaydırılarak yerleştirilen kapı açıklığı ile ziyaret mekanınageçilmektedir. Eksenin batısında yer alan eyvan ise orijinalinde türbeye geçişi sağlamaktadır. Ancak günümüzde ahşap bir kapı ile kapatılarak bir tür koridora çevrilmiştir (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 13: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Mescit Bölümü, Doğu Duvarı

Mescit düz tavan ile örtülmüştür (Fotoğraf 14).

Fotoğraf 14: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Mescit Bölümü, Örtü Sistemi

Ziyaret mekanının doğu duvarında eksenden kuzeye kaydırılarak yerleştirilen küçük boyutlu boyuna dikdörtgen bir niş bulunmaktadır (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Türbe Bölümü, Doğu Duvarı

Güney eksende iki kademeli sivri kemerli mihrap nişi, mihrabın iki yanında da boyuna dikdörtgen birer pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 16).

Fotoğraf 16: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Türbe Bölümü, Güney Duvarı

Batı duvarında eksenden kuzeye kaydırılarak yerleştirilen, mescide ulaşımı sağlayan bir kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 17).

Fotoğraf 17:Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Türbe Bölümü, Batı Duvarı

Kuzey duvar ekseninden doğuya kaydırılarak yerleştirilen boyuna dikdörtgen kapı açıklığı, cenazeliğe ulaşım sağlanankoridora açılmaktadır (Fotoğraf 18).

Fotoğraf 18: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Türbe Bölümü, Kuzey Duvarı

Türbe bölümü çapraz tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 19).

Fotoğraf 19: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Türbe Bölümü, Örtü Sistemi

Koridorun güney duvarının doğusunda boyuna dikdörtgen bir kapı açıklığı ile türbeye geçiş sağlanmaktadır(Fotoğraf 20).

Koridorun batısında mescide geçişi sağlayan ahşap kapı yer almaktadır (Fotoğraf 21). Kuzey duvarı ekseninde boyuna dikdörtgen küçük boyutlu bir niş bulunmaktadır (Fotoğraf 20).

Doğu duvarında,alt seviyede boyuna dikdörtgen, üst seviyede kare niş olmak üzere çift sıra niş düzenlemesi yer almaktadır. Koridor sivri tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 20).

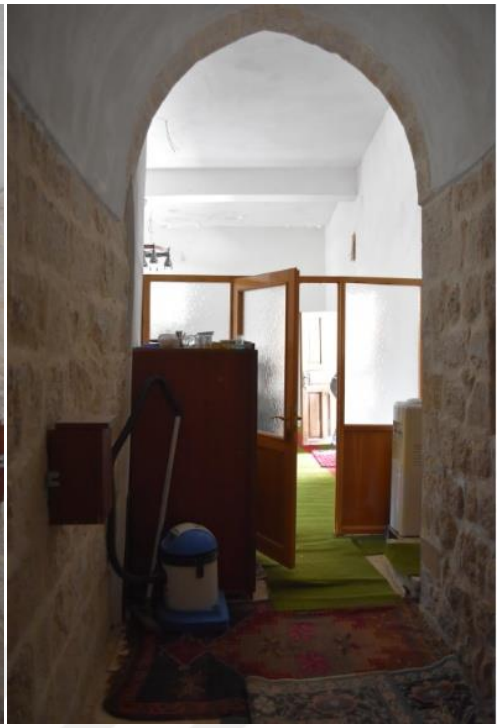

Fotoğraf 20:Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Koridoru Batıdan Doğuya Bakış
Fotoğraf 21:Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescid, Koridoru Doğudan Batıya Bakış

Ziyaret mekanı kapısının batı tarafında, tabana yerleştirilen tahta kapaktan on basamaklı merdiven ile cenazelik bölümüne inilmektedir (Fotoğraf 21-23).

Fotoğraf 22: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Koridor, Cenazelik Bölümü Kapağı
Fotoğraf 23: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Koridor, Cenazelik Bölümü Kapağı

Kuzey duvar ekseninde cenazelik ile koridoru birbirine bağlayan merdiven bulunmaktadır (Fotoğraf 24).

Doğu duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 25).

Fotoğraf 24: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Cenazelik Bölümü, Kuzey Duvarı
Fotoğraf 25: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescid), Cenazelik Bölümü, Doğu Duvarı

Güney duvarı ekseninin batısına yerleştirilen küçük boyutlu boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 26).

Batı duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 27).

Fotoğraf 26: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Cenazelik Bölümü, Güney Duvarı
Fotoğraf 27: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi, Cenazelik Bölümü, Batı Duvarı

Cenazelik bölümü sivri beşik tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 28).

Fotoğraf 28: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi,Cenazelik Bölümü, Örtü Sistemi

Türbede yer alan sandukaların sahipleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak halk arasında sandukalardan birinin yapıya ismini veren Şeyh Kasım'a, diğerinin ise şeyhin kız kardeşine ait olduğuna inanılmaktadır (Altun, 1971, s. 110).

4.1.1.1.9. Malzeme ve teknik

Türbede kaba yonu taş ve düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kuzey cephesi, caminin dört duvarı ile cami, koridor ve ziyaret bölümü örtü sistemlerinin sıva ile kapatıldığı görülmektedir (Fotoğraf 29-31).

Fotoğraf 29: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Kuzey Cephesi Malzemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 30: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Cami, Güney Duvarı Malzemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 31: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Türbe Örtü Sistemi Malzemesinden Ayrıntı

Güney cephesi, kesme taş ve kaba yonu taş malzemenin yatay ince derz aralıkları ile inşa edilmiştir (Fotoğraf 32-33).

Fotoğraf 32: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Güney Cephesi Batı Tarafı Malzemeden Ayrıntı
Fotoğraf33: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Güney Cephesi Doğu Tarafı Malzemeden Ayrıntı

Türbe bölümünün güney ve kuzey duvarında düzgün kesme taş, doğu ve batı duvarında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Malzemeler ince derz aralıkları ile yatay bir biçimde örülmüştür (Fotoğraf 34-35). Koridor duvarlarında da benzer uygulama görülmektedir.

Fotoğraf 34: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Türbe Bölümü, Doğu Duvarı Malzemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 35: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Türbe Bölümü, Güney Duvarı Malzemesinden Ayrıntı

Cenazelik bölümünün duvar ve örtü sisteminde taş malzeme ile yatay dizilimli sistem görülmektedir. Derz aralıkları olabildiğince ince tutulmuştur (Fotoğraf 36).

Fotoğraf 36: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Cami, Cenazelik Bölümü Malzemesinden Ayrıntı

Malzemenin zaman ve iklim koşullarından dolayı tahripolduğugözlenmektedir.

4.1.1.1.10. Süsleme

Yapıdaherhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

4.1.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler

4.1.2.1. Cihangir Bey Türbesi (Cihangir Bey Zaviyesi)

4.1.2.1.1. Yeri

Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi), Mardin il merkezinin Saraçoğlu Mahallesinde, 1711. Sokağının batısında yer almaktadır.Türbe, Kasımiye Medresesi'nin batıbölümünün kuzey tarafına yerleştirilmiştir(Harita 2).Türbe 17 pafta, 604 ada, 4 parselde kayıtlıdır (VGM. F. N.: 470001029-KR002).

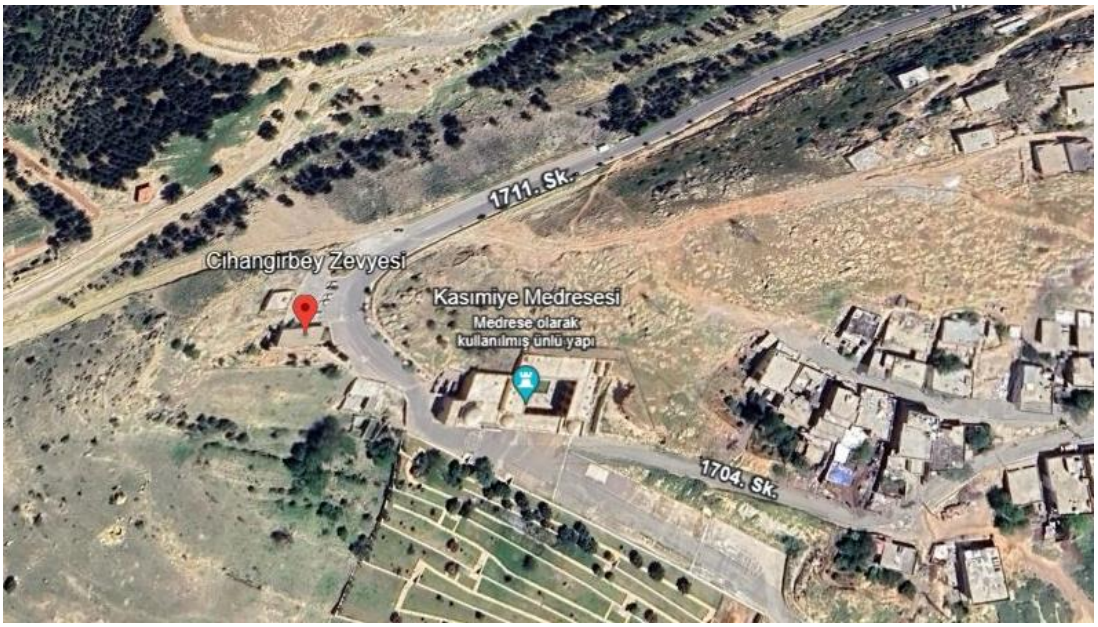

Harita 2: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Harita Konumu (earth.google.com)

4.1.2.1.2. Tarihi

Yapıda herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Akkoyunlu hükümdarı Cihangir Bey (1444-1453)'in bu yapının banisi olarak bahsedilmesi ve güney cephede giriş kapısının üzerindeki "mim" harfi bezemesinin Akkoyunlu simgesi olarak kabul edilmesinden dolayı Ara Altun ve Nejat Göyünç yapıyı 15. yüzyıl sonları-16. yüzyıl başlarına tarihlendirmektedirler(Altun,1971, s. 108) (Göyünç, 1969, s. 120).

Josaphat Barbaro 1471-1474 yılları arasında İran, Famagosta[5], Korikos, Silifke, Tarsus, Adana, Urfa, Mardin, Hasankeyf, Siirt ve son olarak Bitlis'i ziyaret etmiştir. Bu tarihler arasındaki ziyareti sırasında hastalandığından dolayı Mardin'de Uzun Hasan'ın kardeşi Cihangir Bey'in yaptırdığı bu yapıda kaldığından bahsetmiştir (Barbaro, 2009, s. 51-68). Bu bilgiler göz önüne alındığında yapının 15. yüzyılın ortalarında inşa ettirilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

4.1.2.1.3. Yaptıran kişi

Türbe, Akkoyunlu hükümdarı Cihangir Bey tarafından yaptırılmıştır (Göyünç, 1969, s. 120).

Cihangir (Mirza) Bey'in annesi Sara Hatun, babası Ali Bey'dir.Amcası Hamza Bey'in vefatıyla 1444 yılında Akkoyunlu Devleti'nin başına geçmiş ve 1457 yılına kadar hüküm sürmüştür (Sözen, 1981, s. 20/23).

Cihangir Bey hükümdarlığı süresince iç karışıklıklar, kardeşi Uzun Hasan ve Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah ile mücadele etmiştir(Sözen, 1981, s. 20-22).1450 yılında Karakoyunlular ile savaş başlamış, Uzun Hasan Bey'in saldırıları ile Cihanşah geri çekilmiş ve Cihangir Bey'le bir anlaşma yaparak 1452 yılında Tebriz'e geri dönmüştür. Başlangıçta Cihangir Bey'in en büyük destekçisi olan kardeşi Uzun Hasan, Karakoyunlular ile 1452 yılında imzalanan barış anlaşmasından duyduğu rahatsızlık belirterek kardeşine karşı harekete başlamıştır. 1457 yılında kardeşine daha fazla gücü yetmeyen Cihangir Bey, Uzun Hasan ile anlaşarak hükümdarlığına bırakmıştır(Sözen, 1981, s. 22-26).Cihangir Bey 1469 yılında vefat etmiştir(Sözen, 1981, s. 24).

Cihangir Beyin Nusaybin'de bir cami, Mardin'in Bab'ülHammara mahallesinde bir imaret ve bir medresede yaptırdığından söz edilmektedir (Göyünç, 1969, s. 58/99/121).

[5] Kıbrıs'ta bir liman kenti.

4.1.2.1.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.1.2.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Türbe;Albert Gabriel, Ara Altun ve Metin Sözen gibi araştırmacılar tarafından farklı yıllarda incelenmiştir. Araştırmacıların verdiği bilgilerden, inceledikleri tarihlerde yapının çok iyi durumda olmadığı anlaşılmaktadır.

Ara Altun 1967 yılındaki incelemesinde yapının oldukça harap durumda ve yıkılmaya terk edilmiş olduğundan söz etmektedir (Altun, 1971, s. 108)(Fotoğraf 37). Ara Altun'unincelemesinde bahsettiği mihrabın batısındaki aydınlatma nişi günümüzde kapatılmıştır.

Fotoğraf 37: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi),(Altun, 1971, s. 108)

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 17 Mayıs 1991'de Cihangir Bey Türbesi/Zaviyesi hakkında restorasyon projelerinin hazırlanmasına (VGM. F. N.:470001029-KR005), 24 Ekim 1993 tarihinde ise onarılmasına karar verilmiştir (VGM. B. N.:470001029-KR001).

2007 yılında harap durumda olan yapı Diyarbakır Rölöve Anıtlar Müdürlüğü tarafından onarılmıştır (Çağlayan, s. 115).Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde yer alan

belge ve fotoğraflar göz önüne alınarak yapıda beden duvarının belli bölgeleri onarılmış, çöken örtü sistemi restore edilmiş, boş olan kapı ve pencere boşlukları demir parmaklıklar ile sağlamlaştırılmıştır (Fotoğraf 38-39).

Fotoğraf 38: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) 1984 Güney Cephesi (VGM. Fotoğraf Arşivi)
Fotoğraf 39: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) 2022 Güney Cephesi

Cihangir Bey Türbesi(Zaviyesi) günümüzde türbe olarak işlev görmekte veziyarete açıktır.

4.1.2.1.6. Plan

Türbe doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Yapı 2 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü yapının doğusunda, ziyaret bölümü ise batıda yer almaktadır (Çizim 3).Güneyin doğu ucuna, eyvanın içerisine yerleştirilen bir kapı açıklığı ile yapıya giriş sağlanmaktadır (Çizim 3).

Kare planlı giriş bölümü çapraz tonoz ile örtülüdür. Giriş bölümünün doğu ekseninde bir niş yer almaktadır. Batı ekseninden güneye kaydırılarak yerleştirilen kapı açıklığı ile ziyaret bölümüne geçiş sağlanmaktadır (Çizim 2).

Türbe bölümü doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Güney eksenine dışa taşkın yarım daire mihrap nişi ve iki yanına birer pencere yerleştirilmiştir. Mihrap nişinin doğusunda bir niş açıklığı görülmektedir. Batı duvar ekseninde bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Çizim3).

Türbe bölümü örtü siteminde üçe ayrılmaktadır. Orta bölüm çapraz tonoz ile, doğu ve batı bölümü beşik tonoz ile örtülmektedir (Çizim3).

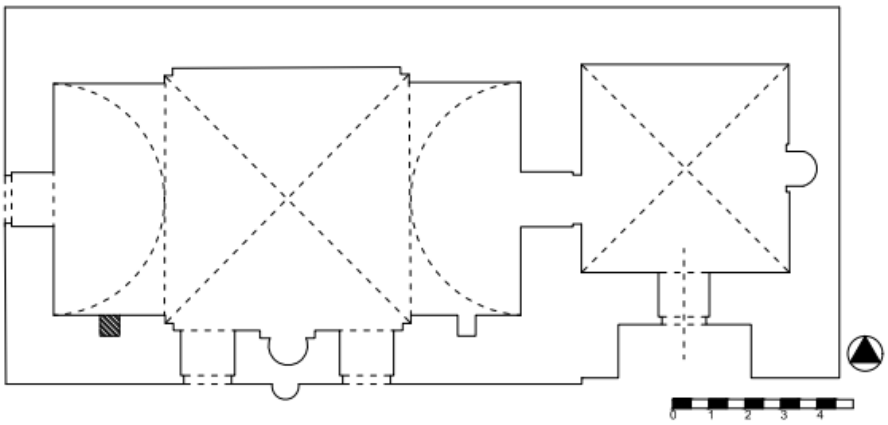

Çizim 3: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Planı (VGM. Arşivi)[6]

4.1.2.1.7. Dış tasvir

Türbe düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Cepheler arasında bir simetri bulunmamaktadır.

Batı cephesinde eksende çift sıra pencere düzenlemesi görülmektedir. Alt seviyede demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere, üst seviyede ise sivri kemerli daha küçük boyutlu bir pencere bulunmaktadır. Beden duvarı bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 40).

[6] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan plan üzerinde güncelleme yapılmıştır.

Fotoğraf 40: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Batı Cephesi

Kuzey cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Bu cephede çift pahlı örtü düzenlemesi görülmektedir. Cephenin doğu bölümü, batı bölümüne oranla bir kademe daha alçak tutulmuştur. Beden duvarı bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 41).

Fotoğraf 41: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Kuzey Cephesi

Doğu cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Beden duvarı bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 42).

Fotoğraf 42: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Doğu Cephesi

Güney cephesinde iki farklı düzenleme göze çarpmaktadır. Doğu bölümü batı bölümünden bir kademe daha alt seviyede tutulmuştur. Doğu bölümünde sivri kemerli bir eyvan içerisinde dikdörtgen bir kapı açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 43).

Güney cephesi batı bölümün ekseninde yarım daire bir mihrap çıkıntısı, iki yanında çift pencere uygulaması bulunmaktadır. Alt seviyededemir parmaklıklı boyuna dikdörtgen birer pencere, üst seviyede ise sivri kemerli birer pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 44).

Beden duvarı silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 44).

Fotoğraf 43: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Güney Cephesi[7]
Fotoğraf 44: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Eyvanı[8]

4.1.2.1.8. İç tasvir

Güney cephesinin doğu ucuna yerleştirilen kapı açıklığı ile türbenin içerisine, giriş bölümüne ulaşım sağlanmaktadır.

Giriş kısmının kuzey duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 45).

Fotoğraf 45: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Kuzey Duvarı

[7] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[8] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Doğu duvar ekseninde sivri kemerli bir niş yer almaktadır (Fotoğraf 46).

Fotoğraf 46: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Doğu Duvarı

Güney duvar ekseninde derin bir basık kemerli nişin içine yerleştirilen boyuna dikdörtgen kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 47).

Fotoğraf 47: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Güney Duvarı

Batı duvarının güney ucuna yerleştirilen boyuna dikdörtgen kapı açıklığı ile türbe mekanına geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 48).

Fotoğraf 48: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Batı Duvarı

Giriş bölümü çapraz tonoz ile örtülmüştür (Fotoğraf 49).

Fotoğraf 49: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Örtü Sistemi

Doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı ziyaret bölümünün kuzey ve güney duvarlarının eksen kısmı bir kademe daha içeride tutularak yapının merkezi vurgulanmıştır (Fotoğraf 51-54). Doğu ve batı duvarları ise bir eyvan görünümü sergilemektedir (Fotoğraf 50-53).

Doğu duvarı ekseninde basık kemerli bir nişin içerisine boyuna dikdörtgen bir kapı yerleştirilmiştir. Duvar sivri kemer ile sınırlandırılmaktadır (Fotoğraf 50).

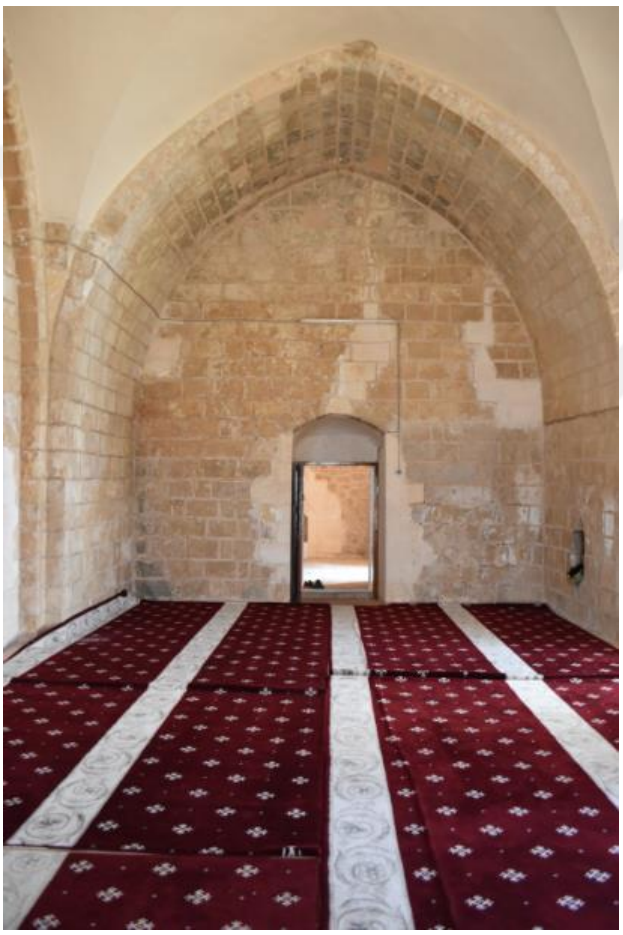

Fotoğraf 50: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)Türbe Bölümü Doğu Duvarı

Güney duvarı yatay olaraküçbölüme ayrılmıştır. Eksen bölümü daha içeride olarak kurgulanmış ve sivri kemer ile vurgulanmaktadır. Eksende mihrap nişi ile mihrabın iki yanında çift sıra pencere düzenlemesi görülmektedir. Doğu kısmında küçük boyuna dikdörtgen bir aydınlatma nişi yer alırken, batı kısmında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 51).

Fotoğraf 51: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)Türbe Bölümü Güney Duvarı

Güney duvarının eksenine mihrap nişi yerleştirilmiştir. Sade kurgulanan mihrap iç içe iki nişten oluşmaktadır. Dışta oluşturulan niş daha hafif bir derinliğe sahiptir (Fotoğraf 52).

Mihrabın iki yanında derin basık kemerli niş içerisine boyuna dikdörtgen birer pencere yerleştirilmiştir. Üst seviyede isederin sivri kemerli nişlerin içerisinde daha küçük boyutlu sivri kemerli mazgal tipi pencereler görülmektedir (Fotoğraf 52).

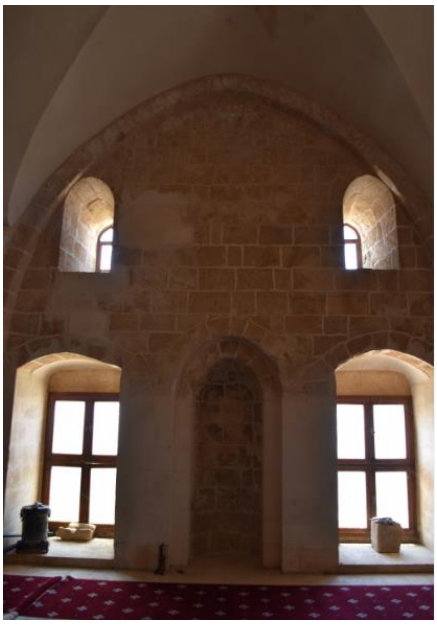

Fotoğraf 52: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)Türbe Bölümü Güney Duvarı, Mihrap ve Pencere Düzenlemesi

Batı duvarı da doğu duvarı ile aynı eyvan görünümüne sahiptir. Çift sıra pencere uygulaması ile duvar hareketlendirilmiştir. Ekseninde basık kemerli nişin içerisinde boyuna dikdörtgen bir pencere ile üst kısmındasivri kemerli bir nişin içerisinde daha küçük boyutlu sivri kemerli bir pencere yerleştirilmiştir. Duvar sivri kemer ile sınırlandırılmaktadır (Fotoğraf 53).

Fotoğraf 53: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Batı Duvarı

Kuzey duvarı, güney duvarı ile aynı düzenlemeye sahiptir. Yatay düzlemde üç bölüm görülmektedir. Eksen bölümü daha içeridedir ve sivri kemer bir çerçeve ile vurgulanmakta ve herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 54).

Fotoğraf 54: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Kuzey Duvarı

Ana kısmın doğu ve batısı sivri beşik tonozile, ekseni ise çapraz tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 55).

Fotoğraf 55: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Örtü Sistemi

4.1.2.1.9. Malzeme ve teknik

Mardin Cihangir Bey Türbesi'ndekabayonu ve düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Cephelerde kesme taş malzemenin ince derz aralıkları ile yatay bir düzende örüldüğü görülmektedir. Ancak cephelerin bazı bölümlerinde kaba yonu taş malzemenin de kullanıldığı (orijinal malzeme bırakılmış olabilir) dikkati çekmektedir. Kaba yonu taş cephelerin iç taraflarında görülürken kesme taş malzeme daha çok cephelerin kenarlarına yerleştirilmiştir (Fotoğraf 56-57).

Fotoğraf 56: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Batı Cephesi Malzemeden Ayrıntı
Fotoğraf 57: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Kuzey Cephesi Malzemeden Ayrıntı

Yapının içerisinde ise giriş bölümü kaba yonu taş malzemenin düzensiz bir örgü biçiminde kullanıldığı görülmektedir. Onarımlarda ise bölüm malzemesinin orijinalliğini devam ettirmek yerine kesme taş malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf 58). Türbe bölümünde ince derz aralıkları ile yatay bir örgü biçiminde kesme taş malzeme kullanıldığı göze çarpmaktadır (Fotoğraf 59).

Fotoğraf 58: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü Malzemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 59: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Malzemesinden Ayrıntı

Giriş bölümü ile türbe bölümünün eksenindeki çapraz tonoz örtü beyaz badana ile boyanmıştır (Fotoğraf 60-61). Türbe bölümünün doğu ve batı örtü sistemleri ise kesme taş malzeme ile düzenli bir şekilde örülmüştür (Fotoğraf 60).

Fotoğraf 60: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Türbe Bölümü Örtü Sistemi Malzemesi
Fotoğraf 61: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)) Giriş Bölümü Örtü Sistemi Malzemesi

4.1.2.1.10. Süsleme

Cihangir BeyTürbesi'ndesüsleme ögesi sınırlı tutulmuştur. Taş üzerine bitkisel ve yazı olmak üzere ikisüslemetürüuygulanmıştır.

Güney cephesinde eyvanın üzerinde geometrik biçimli bir yazı süslemesi (mim harfi görülmektedir(Fotoğraf 62) (Altun, 1971, s. 108).

Fotoğraf 62: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Giriş Kapısının Üzerinde Bulunan Süsleme[9]

Aydınlatma nişi aynalık kısmı üç dilimli kemer ile sınırlandırılmış ve içerisi yaprak motifi ile bezenmiştir (Fotoğraf 63).

Fotoğraf 63: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Güney Duvarı Doğu Ucunda Yer Alan Aydınlatma Nişi

[9] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

4.1.2.2. Şeyh Salih Türbesi

4.1.2.2.1. Yeri

Şeyh Salih Türbesi, Mardin ilinin Saraçoğlu Mahallesinde Yeni Yol caddesinin güneyinde, Gurs Yolu sokağının sonunda bulunmaktadır. Anafartalar İlkokul-Ortaokulunun güneyinde, Dörtkardeş Kabristanlığının içerisinde yer almaktadır (Harita 3).

Harita 3: Mardin Şeyh Salih Türbesi (17.-18. Yüzyıl) Harita Konumu (earth.google.com)

4.1.2.2.2. Tarihi

Yapıda bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Şeyh Salih Türbesi'nin çalışıldığı kaynaklarda da inşa tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Yapının mimari özelikleri ve Mardin'de şeyhlik makamının daha çok Osmanlı'nın son dönemlerinde ağırlık kazandığı düşünüldüğünde Şeyh Salih Türbesi'nin 17.-18. yüzyıl aralığında inşa edilme olasılığı daha fazladır.

4.1.2.2.3. Yaptıran kişi

Yaptıran kişi belli değildir.

İçerisindeki sandukanın Abdülkadir Geylani'nin oğlu Şeyh Salih'e ait olduğu söylenmektedir (Uyar, 2019, s. 38)[10].

4.1.2.2.4. Mimarı

Yapının mimarıyada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.1.2.2.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Yapı günümüzde türbe işlevini devam ettirmektedir. Ancak oldukça bakımsız ve harap durumdadır.

4.1.2.2.6. Plan

Türbe doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır (Çizim 4).

Yapının kuzeyinde 3 kemer açıklıklı bir revak yer almaktadır. Türbe içerisine bu revaktan ulaşım sağlanmaktadır (Çizim 4).

Revağın batı bölümü duvar kapatılmış ve bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir. Revağınekseninden doğuya kaydırılarak yerleştirilen bir mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrabın doğusunda ise giriş kapısı yer almaktadır (Çizim 4).

[10]Abdulgani Efendi'nin 4 eşi ve 49 çocuğu olduğu söylenmektedir. Ancak bu bilgiler ayrıntılı bir biçimde verilmemektedir. Çocuklarının içinde Salih ismini taşıyan bir oğlu da bulunmaktadır. Ancak bu oğlu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir.

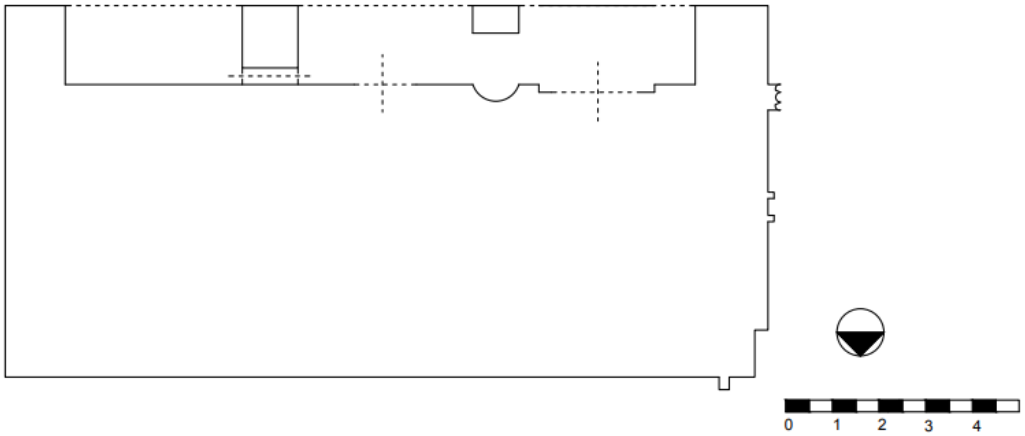

Çizim 4: Mardin Şeyh Salih Türbesi Planı

4.1.2.2.7. Dış tasvir

Batıda yer alan kapı açıklığı ile avluya ulaşım sağlanmaktandır. Avlunun içerisine düz alana konumlandırılan yapının dört tarafında da mezarlık bulunmaktadır. Türbe avlunun güneyine konumlandırılmıştır. Avlunun girişinden daha alt seviyede yer alan yapıya erişim merdiven ile sağlanmaktadır.

Doğu cephesinin kuzey ucunda bir çıkıntı bulunmaktadır (Fotoğraf 64). Güneyinde üst seviyede boyuna dikdörtgen küçük boyutlu bir pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 65).

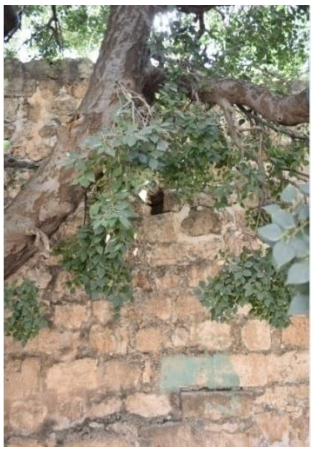

Fotoğraf 64: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Doğu Cephesi
Fotoğraf 65: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Batı Cephesi Güneyinde Yer Alan Pencere

Güney cephesinin doğusuna kaydırılarak yerleştirilen bir mihrap nişi bulanmaktadır (Fotoğraf 66).

Fotoğraf 66: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Güney Cephesi

Batı cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 67).

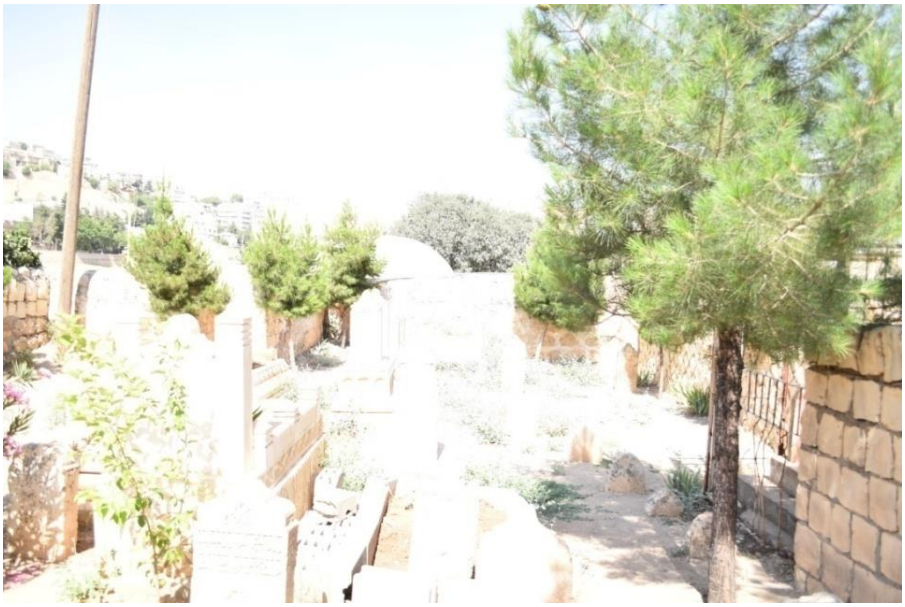

Fotoğraf 67: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Batı Cephesi

Kuzey cephesi yapının giriş bölümünü oluşturmaktadır. 3 kemerli bir revaktan meydana gelmektedir. Revak kemerleri demir kapı ile kapatılmıştır (Fotoğraf 68).

Fotoğraf 68: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi

Kuzey cephesinin doğu kenarında bir derinliğin içerisinde yapıya giriş kapısı bulunmaktadır. Eksende ise boyuna dikdörtgen daha küçük boyutlu bir kapı daha yer almaktadır (Fotoğraf 69).

Doğu ve eksende yer alan kapı açıklıklarının arasına sivri kemerli bir mihrabiye yerleştirilmiştir (Fotoğraf 69-70).

Fotoğraf 69: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi Doğusundaki Kemer Açıklığı
Fotoğraf 70: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi Eksenindeki Kemer Açıklığı

Batı cephe sivri kemerli nişle hareketlendirilmiştir. Nişin önü metal parmaklıkla kapatılmıştır (Fotoğraf 71).

Fotoğraf 71: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Kuzey Cephesi Batısındaki Kemer Açıklığı

4.1.2.2.8. İç tasvir

Yapının içine girilememiştir.

4.1.2.2.9. Malzeme ve teknik

Şeyh Salih Türbesi taş malzeme ile inşa edilmiştir. Cephelerde düzensiz derz aralıkları ve kaba yonu taş malzeme düzensiz bir örgü yapıldığı görülebilmektedir (Fotoğraf 72). Revak içi ise tamamen sıvanmış ve alt seviyesi boyanmıştır (Fotoğraf 73).

Fotoğraf 72: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Cephe Malzemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 73: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Revak Malzemesinden Ayrıntı

4.1.2.2.10. Süsleme

Yapıda dış cephelerinde herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

4.1.3. Eyvan Planlı Türbeler

4.1.3.1.Şeyh İmameddin Türbesi

4.1.3.1.1. Yeri

Mardin'in Savurkapı Mahallesi, 22. Şirvan Sokağında yer almaktadır. 1. caddenin güneyinde, Cumhuriyet İlkokulu'nun doğusunda, çeşme ile evlerin arasında kalmış bir yapıdır (Harita 4).

Harita 4: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (17-18. Yüzyıl) Harita Konumu (earth.google.com)

4.1.3.1.2. Tarihi

Yapının giriş kapısının üzerinde bir kitabenin yer aldığı kaynaklarda geçmektedir. "Mardin Kültür Envanteri" kitabında bahsedildiğine göre incelendiği tarihte kitabenin yarısı sıvalı durumdaymış. Günümüzde de kitabe tamamen kapatılmış durumdadır.

Yapının mimari özellikleri, Osmanlı'nın son dönemlerinde şeyhliğin artmış olması ve Mardin'de yer alan diğer şeyh isimli türbeler ile ortak özelliklerinin olması göz önüne alındığında inşa tarihi 17.-18. yüzyıl olabilir.

4.1.3.1.3. Yaptıran kişi

Türbeyi yaptıran kişi hakkında herhangi bir belgeye veya bilgiye ulaşılamamıştır.

4.1.3.1.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.1.3.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Yapının birçok onarım geçirdiği anlaşılmaktadır.

Türbenin içi beyaz badanalıdır.Türbe bölümü ile giriş bölümü ahşap bir kapı ile ayrılmaktadır.

Kitabesi kapatılmıştır.

Günümüzde türbe işlevinde kullanılmaya devam etmekte ve ziyarete kapalıdır.

4.1.3.1.6. Plan

Kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlı türbe, eyvan türbe tipindedir (Çizim5). Türbe sivri tonoz örtülü dikdörtgen giriş eyvanı ve bunun güneyinde çapraz tonoz örtülü dikdörtgen türbe bölümü olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır (Çizim 5). Sandukanın yer aldığı ziyaretmekanı ise güneyde yer almaktadır (Çizim5).

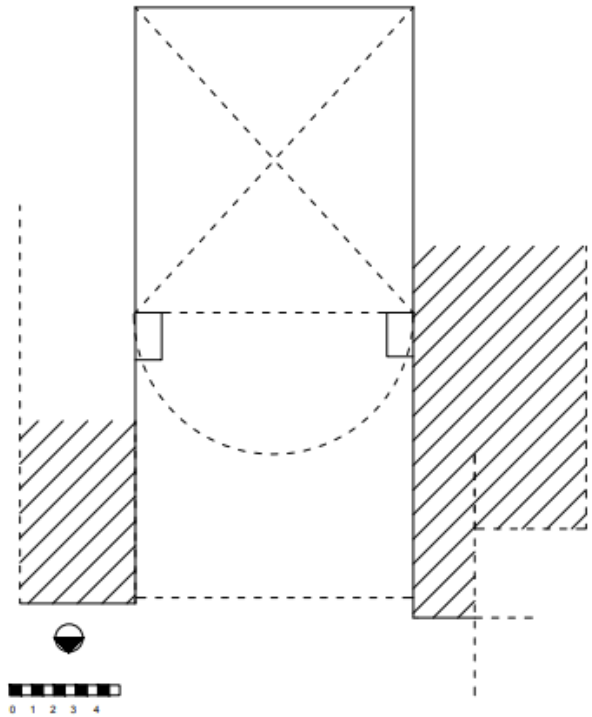

Çizim 5: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Planı

4.1.3.1.7. Dış tasvir

Şey İmameddin Türbesi'nin doğu ve güney cephesi evler ile ve batı cephesi ise büyük boyutlu bir çeşme ve duvar ile tamamen kapatılmıştır. Bu nedenle üç cephenin tanımı yapılamamaktadır (Fotoğraf 74).

Fotoğraf 74: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (17-18. Yüzyıl)

Türbeye giriş kuzey cephesinden sivri kemer açıklığı ile sağlanmaktadır. Eyvan açıklığı demir bir kapı ile kapatılmıştır. Kapıya bir basamak ile ulaşılmaktadır. Kuzey cephesi üst seviyede kademelenmektedir. Cephe bir silme ile son bulmaktadır (Fotoğraf 75).

Fotoğraf 75: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Kuzey Cephesi

4.1.3.1.8. İç tasvir

Kuzey cephesine yerleştirilen demir kapı ile türbenin eyvan bölümüne geçiş sağlanmaktadır. Sandukanın yer aldığı bölüm ise ahşap bir paravan ile eyvan bölümünden ayrılmaktadır (Fotoğraf 76).

Fotoğraf 76: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan ve Türbe Bölümünün Genel Görünümü

Eyvan bölümü batı duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 77).

Fotoğraf 77: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Batı Duvarı

Eyvan bölümü kuzey duvarı eyvanın açık kenarıdır. Türbeye giriş buraya yerleştirilen demir kapı ile sağlanmaktadır (Fotoğraf 78).

Fotoğraf 78: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Eyvan Bölümü Kuzey Duvarı

Eyvan bölümü doğu ve batı duvarı benzerlik göstermektedir. Duvarlarda herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 79).

Fotoğraf 79: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Doğu Duvarı

Eyvan bölümü güney duvarı zeminden iki kademe daha yüksek tutulan bir açıklığa sahiptir. Açıklık ahşap bir paravan ile kapatılmıştır. Paravanın önüne bir seki yerleştirilmiştir. Bu bölüme yerleştirilen ahşap bölme ile ziyaretbölümüne geçiş sağlanmaktadır(Fotoğraf 80).

Fotoğraf 80: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Güney Duvarı

Eyvan bölümü beşik tonoz örtülüdür (Fotoğraf 81).

Fotoğraf 81: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Eyvan Bölümü Örtü Sistemi

Ziyaret bölümü eyvan bölümünden bir kademe daha yüksek tutulmuştur (Fotoğraf 80- 82).

Ziyaret bölümünün kuzey duvarında, eyvan bölümü ile bağlantıyı sağlayan ahşap kapı yer almaktadır (Fotoğraf 82).

Fotoğraf 82: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Kuzey Duvarı

Ziyaret bölümü doğu duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 83).

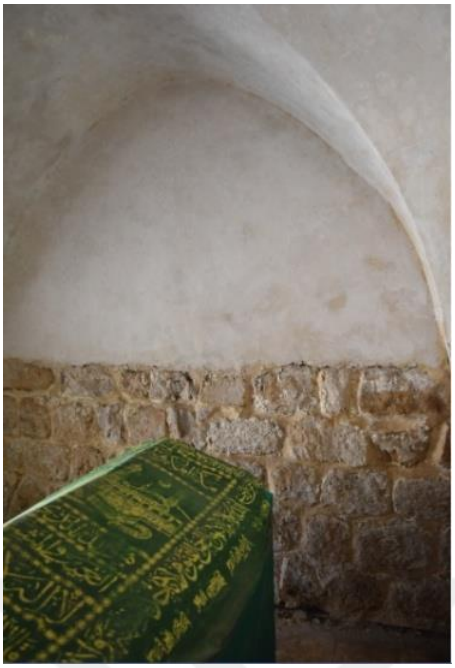

Fotoğraf 83: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Doğu Duvarı

Ziyaret bölümü güney duvarında batıya kaydırılarak yerleştirilen bir niş bulunmaktadır. Niş dışında duvarda herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 84).

Fotoğraf 84: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Güney Duvarı

Ziyaret bölümünün batı duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 85).

Fotoğraf 85: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Batı Duvarı

Ziyaret bölümü çapraz tonoz ile örtülmektedir (Fotoğraf 86).

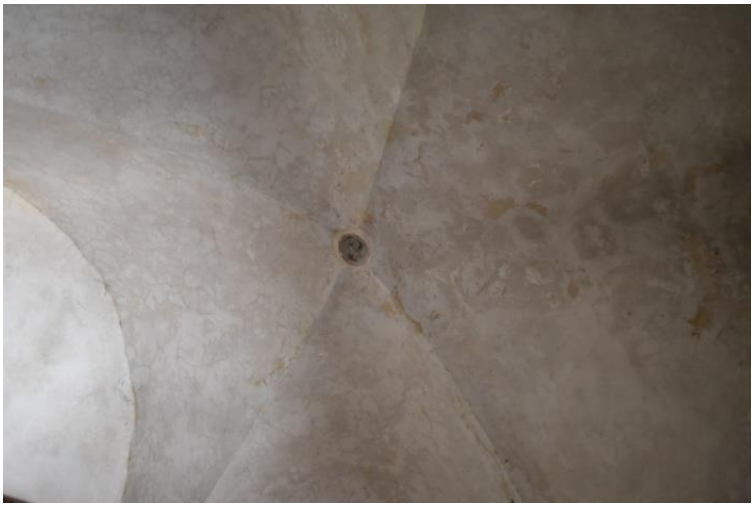

Fotoğraf 86: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi, Türbe Bölümü Örtü Sistemi

4.1.3.1.9. Malzeme ve teknik

Şeyh İmameddin Türbesi'nde inşa malzemesi olarak kesme taş ve kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Girişin yer aldığı kuzey cephesi ince derz aralıklı kesme taşlar ile yatay bir düzende örülmektedir. Kemerin doğusundaki küçük birbölümün moloz taşı içerdiği görülebilmektedir (Fotoğraf 87).

Fotoğraf 87: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi(?), Kuzey Cephe Malzemesi

Duvarların alt seviyesinde kaba yonu taş, düzensiz bir diziliş ile örtülmüştür. Duvarların üst seviyesi ve örtü sisteminin üzeri ise sıvalı ve badana boyalıdır (Fotoğraf 88-89). Örtü sisteminin kenar kısımları tam olarak örtülemediğinde orijinal halinin kesme taş malzeme ile yatay düzeyde örüldüğü görülmektedir (Fotoğraf 89).

Fotoğraf 88: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Doğu Duvarı Malzemesi ve Örgü Sistemi
Fotoğraf 89: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Örtü Sistemi Malzemesi

4.1.3.1.10. Süsleme

Türbede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

4.1.4. Haçvari Planlı Türbeler

4.1.4.1. Hamza-i Kebir Türbesi

Halk arasında "Sultan Hamza Türbesi" veya "Büyük Hamza Türbesi" olarak da bilinmektedir.

4.1.4.1.1. Yeri

Hamza-i Kebir Türbesi, Mardin'in Savurkapı Mahallesinde 1.Caddenin güneyinde konumlanmaktadır. Geniş bir alanda bulunan yapı düz bir zemin üzerindedir (Harita 5).

Zaviye 158 ada, 2 parseline kayıtlıdır (VGM. D.N.:47.00/577).

Harita 5: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Harita Konumu (earth.google.com)

4.1.4.1.2. Tarihi

Yapının giriş kapısının üzerinde kitabesi mevcuttur. Ancak günümüzde kitabedeki bozulmalar nedeni ile okunaklı bir halde değildir (Fotoğraf 90).

Yapıyı farklı araştırmacılar ziyaret etmiştir. Albert Gabriel ziyareti sırasında yapının baruthane olarak kullanıldığı, etrafının dikenli tellerle çevrili olduğu ve yanına yaklaşmanın kesinlikle yasak olduğundan bahsetmiştir. Bundan dolayı kitabesini okuyamamış ve inşa tarihi hakkında bir bilgi verememiştir (Gabriel, 1940, s. 49).

İbrahim Artuk tarafından okunan kitabeye göre inşa tarihi 1438-1439'dur (Göyünç, 1969, s. 120).

Fotoğraf 90: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısının Üzerinde Yer Alan Kitabe

4.1.4.1.3. Yaptıran kişi

Yapı Akkoyunlu sultanı Hamza Bey tarafından yaptırılmıştır(Altun, 1971, s. 107).

Hamza Bey Kara Yülük Osman'ın oğludur (Abbaslı, 2019, s. 98).

1435 yılında Kara Osman Bey'in vefatı ile Akkoyunlu hükümdarlığıoğlu Ali Bey'e geçmiştir. Bu sırada Hamza Bey Mardin valisidir. Ali Bey'in hükümdarlığı boyunca Hamza Bey ile arasında mücadele olmuştur. Hamza Bey, kardeşi Ali Bey'den daha başarılıydı. Amid'i de ele geçirince "Ulu Bey" olarak görülmeye başlandı. 1437'de Mardin'e saldıran Karakoyunlu İsfahan Mirza'yı mağlup ederek konumunu kuvvetlendirdi (Sümer, 1989, s. 272).

1438 yılında Ali Bey ile karşı karşıya geldi ve bu karşılaşmayı kazandı. Ali Bey yenilerek Osmanlı Devleti'ne sığındı. Bu tarihten itibaren Akkoyunlu hükümdarı Hamza Bey olmuştur. Hamza Bey başa geçtikten sonra yeğeni Cihangir Bey ile mücadele etmeye başlamıştır. Ancak Cihangir Bey, Hamza Bey'in vefatına kadar hükümdarlığı ele geçirememiştir (Abbaslı, 2019, s. 13). Hamza Bey'in oğlu olmadığında ve tek kız çocuğuna sahip olduğundan bahsedilmektedir. Kızını ise yeğeni Cihangir Bey'le evlendirmiştir (Yeşilbaş, 2014, s. 167).

Hamza Bey 1444 yılında vefat etmiş ve Mardin'de yaptırdığı türbesine defnedilmiştir (Sümer, 1989, s. 272).

Akkoyunlular'da sikke bastıran ilk hükümdar Hamza Bey'dir (Sümer, 1989, s. 272).

4.1.4.1.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.1.4.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Hamza-i Kebir Türbesi farklı yıllarda basit onarımlar geçirmiştir. Onarımlar sırasında orijinal durumunun korunmaya çalışıldığı görülmektedir.

1925-1935 yılları arasında baruthane olarak kullanılmıştır. Bu yıllarda yapı oldukça fazla zarara uğramıştır (157-158).

1932 yılında yapı cephanelik olarak kullanılmıştır (Göyünç, 1969, s. 120). Yapının içinde Sultan Hamza'ya ait bir sanduka varmış. Ancak cephanelik olarak kullanıldığı sırada sanduka kırılmış ve yapıdan atılmış. Daha sonraki yıllarda ise tekrar bir sanduka yapı içerisine yerleştirilmemiştir[11].

1985 yılında beden duvarlarındaki çatlaklar giderilmiştir. Yapının asıl halini bozan sonradan eklenen bölümler kaldırılmıştır (Fotoğraf 91-92). Eksik konsol ve silmeler ile dama çıkış merdiveni tamamlanmıştır (VGM. D.N: 470001030-KR001).

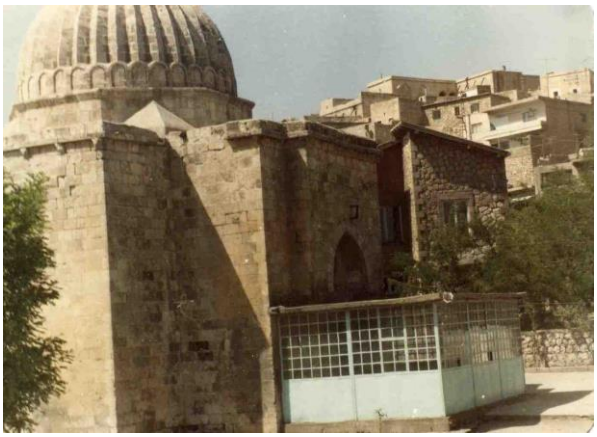

Fotoğraf 91: Mardin Haza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi (1985 yılındaki onarımdan öncesi) (VGM. Fotoğraf Arşivi)
Fotoğraf 92: Mardin Haza-i Kebir Türbesi, Kuzey Cephesi (2022)

[11] Caminin imamı tarafından verilen bilgilerdir.

2002 tarihinde duvar ve tavan badanaları yenilenmiştir. Taban betonları kaldırılmış ve orijinal döşeme ortaya çıkarılmıştır. Güney cephesindeki kapı açıklığı kapatılarak orijinale sadık kalınarak tekrar pencere açılmıştır (VGM. F.N: 470001030-KR003).

2016-2017 yıllarında restore edilmiştir (VGM. Arşivi).

Yapının son onarımı 2020 yılında yapılmıştır (Çağlayan, s. 114).

Hamza-i Kebir Türbesi'nin yanında yine kendisine ait olduğu söylenen bir de zaviye olduğu bilinmektedir. Ancak günümüze sadece türbe bölümü gelebilmiştir (Göyünç, 1969, s. 120).

Günümüzde iyi durumda olan yapının türbe işlevi değiştirilerek cami işlevi kazandırılmıştır.

4.1.4.1.6. Plan

Türbe haçvari bir planlana sahiptir. Eksende tromp geçişli kubbe ile örtülü kare alanın dört yanına beşik tonoz örtülü bölümler eklenmiştir (Çizim 6).

Yapının giriş kapı açıklığı kuzey eksenine yerleştirilmiştir (Çizim 6).

Batı ve doğu simetrik bir görünüm sergilemektedir. İki cephenin de eksenine birer pencere açıklığı bulunmaktadır (Çizim6).

Güney ekseninde yarım daire mihrap nişi, mihrap nişinin iki yanında birer pencere açıklığı yer almaktadır (Çizim6).

Dam merdiveni batının kuzey yönüne kaydırılarak yerleştirilmiştir (Çizim6).

Sonradan eklenen minare kuzeydoğuda yer almaktadır (Çizim6).

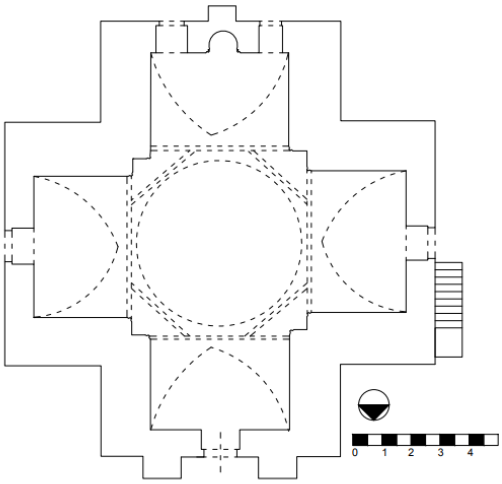

Çizim 6: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) Planı

4.1.4.1.7. Dış tasvir

Türbenin doğu cephesi sade bir düzenleme göstermektedir. Alt seviye ekseninde demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yer almaktadır. Cephe konsol ve üzerine geçilen silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 93).

Fotoğraf 93: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Doğu Cephesi

Güney ekseninde kademeli bir görünüm hakimdir. Mihrap nişi ve pencere düzenlemesinin yer aldığı eksendeki bölüm dışa taşkın olarak kurgulanmıştır. Mihrap nişi üç kenarlıdır. Mihrap nişinin iki yanına demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen birer pencere açıklığı yer almaktadır. Batı ve doğusundaki içte kalan bölümlerde ise herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Üst seviyede konsollar yer almaktadır. Cephe çörten ve silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 94-95).

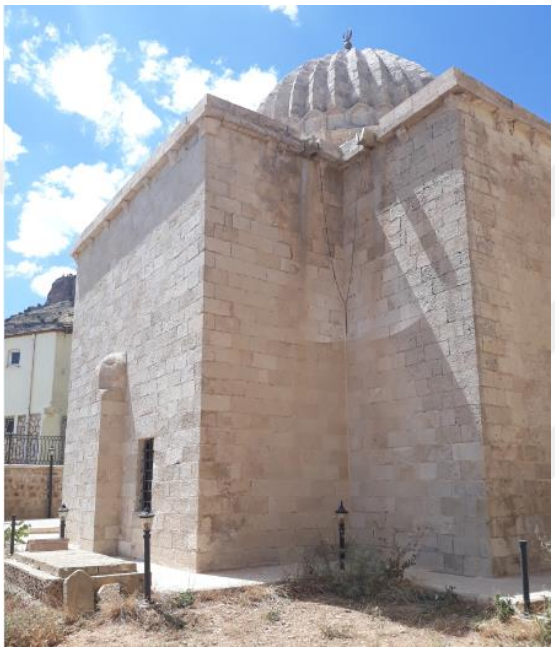

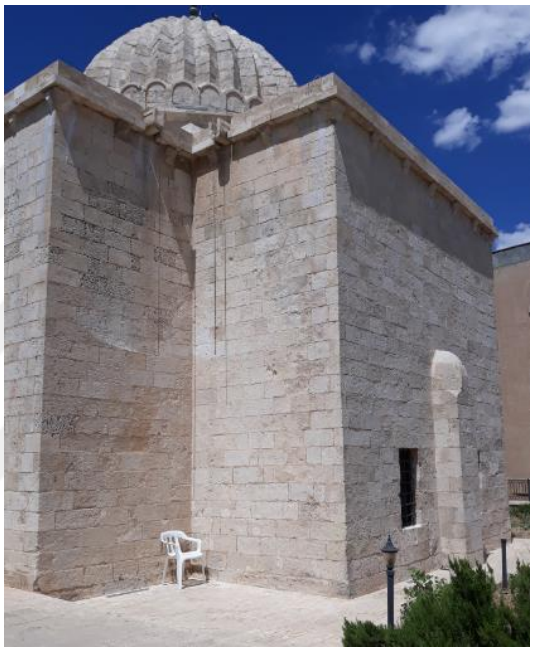

Fotoğraf 94: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Güney Cephesi Doğudan Bakış
Fotoğraf 95: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Güney Cephesi Batıdan Bakış

Batı cephesi, doğu cephesi ile benzerlik göstermektir. Eksende boyuna demir parmaklıklı dikdörtgen bir pencere açıklığı yer almaktadır. Pencerenin kuzeyinde 9 basamaklı bir merdiven bulunmaktadır. Merdivenin sonuna yerleştirilen kapı ile dama ulaşım sağlanmaktadır. Üst seviyede konsollar bulunmaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 96).

Fotoğraf 96: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Batı Cephesi

Kuzey cephesi yapıya girişin sağlandığı cephedir. Kapı açıklığının yerleştirildiği bölüm daha önde kurgulanmıştır. Boyuna dikdörtgen kapı açıklığı iki renkli taş işçiliğinin görüldüğü sivri kemerli bir taç kapının içine yerleştirilmiştir. Üst seviyede konsollar bulunmaktadır. Cephe bir silme ve çörtenler ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 97-98).

Kuzey ile doğu cephesinin birleştiği boşluğa minare yerleştirilmiştir (Fotoğraf 97).

Türbe cephelerinin üzerinde dilimli kubbe dikkat çekmektedir (Fotoğraf 97).

Fotoğraf 97 : Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi
Fotoğraf 98: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi Giriş Kapısının Yer aldığı Bölüm

4.1.4.1.8. İç tasvir

Türbenin içerisine kuzey eksenindeki kapı açıklığından geçilmektedir.

Türbenin duvarları sivri kemerli derin bir eyvan görünümüne sahiptir (Fotoğraf 99-102).

Kuzey duvarı ekseninde basık kemerli bir nişin içerisinde dikdörtgen kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 99).

Fotoğraf 99: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Duvarı

Doğu duvar ekseninde basık kemerli bir nişin içerisinde boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 100).

Fotoğraf 100: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Doğu Duvarı

Güney duvarı ekseninde yarım daire bir mihrap nişi bulunmaktadır. İki yanına dikdörtgen niş içerisinde birer boyuna dikdörtgen pencere açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 101).

Trompların arasında daha küçük boyutlu sivri kemerli bir niş içerisinde sivri kemerli bir pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 101).

Fotoğraf 101: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Güney Duvarı

Batı duvarı, doğu ile aynı düzenlemeye sahiptir. Batı duvar ekseninde basık kemerli bir niş içerisinde boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 102).

Fotoğraf 102: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Batı Duvarı

Hamza-i Kebir Türbesi tromp geçişli kubbe ile örtülmektedir (Fotoğraf 103).

Fotoğraf 103: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Örtü Sistemi

4.1.4.1.9. Malzeme ve teknik

Yapıda taş ve çini malzeme görülmektedir.

Yapı hem dış hem de içte ince derz aralıklı kesme taş malzeme ile düzenli bir biçimde yatay olarak örülmüştür (Fotoğraf 104-105).

Fotoğraf 104: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Cephe Malzemesi
Fotoğraf 105:Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Duvar Malzemesi

Yapının giriş kapısının üzerindeki çerçevede çini malzemesi süsleme olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 106).

Fotoğraf 106: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısı Üzerindeki Süsleme Malzemesi

4.1.4.1.10. Süsleme

Hamza-i Kebir Türbesi incelediğimiz türbeler arasındaki en bezemeli türbedir. Türbede giriş bölümü ve örtü sistemi olmak üzere iki farklı yerde süsleme bulunmaktadır.

Kuzey cephesinde silme altı, portal kemeri ve kapı üzerinde süsleme bulunmaktadır (Fotoğraf 107).

Fotoğraf 107: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi Giriş Kapısının Yer Aldığı Bölüm

Kuzey cephesi silmenin altı küçük üçgen dizesi ile hareketlendirilmektedir (Fotoğraf 108).

Fotoğraf 108: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kuzey Cephesi Silme Altı Süslemesi

Kapının yer aldığı portalin kemeri iki renkli taş işçiliği göstermektedir (Fotoğraf 107-108).

Sekizgen çerçeve içerisinde mozaik tekniğinde farklı geometrik parçalar ile bir desen oluşturulmaktadır. Parçalar turkuaz ve yeşil sırlıdır (Fotoğraf 109).

Fotoğraf 109: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Süsleme

Türbe, dilimli kubbe ile hareketlendirilmiştir. Kubbenin alt seviyesi sağır kemer dizesi ile bezenmiştir (Fotoğraf 110).

Fotoğraf 110: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Kubbe Süslemesi

Hamza-i Kebir Türbesi'nin iç kısımda mukarnas dolgulu tromp kemerlerinde iki renkli taş işçiliği görülmektedir (Fotoğraf 111).

Fotoğraf 111: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Tromp Süslemesi

4.1.5. T Planlı Türbeler

4.1.5.1. Şeyh Hamit Türbeleri

4.1.5.1.1. Yeri

Şeyh Hamit Türbeleri, Mardin'in doğusunda, Kayacan Mahallesinde yer almaktadır. Midyat Caddesine doğudan bağlanan 204. Sokak ile türbeye ulaşım sağlanabilmektedir (Harita 6). Türbe bir tepe üzerine konumlandırılmıştır.

Harita 6: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Harita Konumu (earth.google.com)

4.1.5.1.2. Tarihi

M. Sadık Hamidi'nin ifadesi ile, yapı grubunun inşasına Şeyh Hamit Hamidi'nin vefatı ile (1298) 1880-1881 yılında başlanmıştır (Altun, 1971, s. 112).

Muhammed Sadık Hamidi'nin 2007'deki makalesinde ise vefat tarihi olarak (1299) 1881-1182 tarihini vermiştir (Hamidi, 2007, s. 47)

Ayrıca Şeyh Zebun Camisi'nin onarımı 1882-1183 yıllarında Şeyh Hamid Efendi tarafından yaptırılmıştır (Uyar, 2019, s. 3).

Yapıda iki kitabe bulunmaktadır. Mescidin doğu duvarında yer alan kitabenin özellikle son kısımları oldukça tahrip olmuş durumdadır. Bundan dolayı inşa tarihi çıkarılamamıştır (Fotoğraf 112-113).

Yapıda yer alan iki kitabede malzemenin bozulmasından dolayı okunamamıştır.

Fotoğraf 112: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Mescid Doğu Duvarı Türbe Giriş Kapısındaki Kitabe
Fotoğraf 113: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Cephenin Güney Tarafında Cephedeki Kitabe

Tüm bilgiler göz önüne alındığında Şeyh Hamit Türbeleri en erken 1882 tarihleri arasında yaptırılmış olmalıdır.

4.1.5.1.3. Yaptıran kişi

Türbenin, Şeyh Hamit'in ölümüne üzülen halk tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (Hamidi, 2007, s. 47).

Şeyh Hamid 3 Mayıs 1802'de Siirt'te dünyaya gelmiştir. Babası Abdullah, annesi Amine'dir. Siirt Ulu Cami imamı ve vaizi olan babası 1827 yılında yedinci kez ziyaret ettiği hactan dönerken vefat etmiştir. Soyunun Hz. İbrahim'e dayandığına dair kanıtlar mevcuttur. (Hamidi, 2007, s. 39).

Şeyh Hamit büyük bir alimdi. İlk öğrenimine Siirt'te başlamıştır. 7 yaşında Kuran-ı Kerim'i hatmetmiş, on yaşında ise hafız olmuştur. Bitlis, Van, Erzurum ve Şam'a giderek çeşitli alimlerden ders almıştır. İlimde ilerleyen Şeyh Hamid daha sonra tasavvufa yönelmiştir (Hamidi, 2007, s. 39-40).

1844 yılında Mardin'e gelmiştir. Ömrünün son 40 yılını Mardin'de geçirmiştir. Bundan dolayı "Şah-ı Mardin" olarak anılmaktadır. Mardin halkının birliğini sağlamıştır. "Cami ve medreselerin bina edilmesini sağlamış", camilere imam yerleştirilmiş, oğullarını köylere göndererek camiler inşa ettirmiş ve ders verilmesini sağlamıştır (Hamidi, 2007, s. 39-43).

1882 yılında vefat etmiş ve Mardin'in Savur ilçesine giden yol üzerindeki tepeye defnedilmiştir. Şeyh Hamid'in doğumu gibi ölümü de Muharrem ayının ilk günü olmuştur (Hamidi, 2007, s. 47).

4.1.5.1.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.1.5.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

İnşa edildiği tarihten günümüze kadar bazı onarımlar geçiren yapıya yönelik ilk bilgilerimiz,AraAltun'un 1967 yılında gerçekleştirdiği incelemede görülmektedir.Bu tarihte güney türbesine dıştan bağlantı sağlayan kapısı pencereye çevrilmiştir. Beşik tonoz ile örtülü mescit ise günümüzde düz tavan ile örtülüdür. Batı türbesinin güney eksenine bir pencere açıldığı plandan anlaşılmaktadır(Altun, 1971, s. 111).

En güneyde yer alan türbe bölümünü Ara Altun "çok yıpranmış" bir mekan olarak tanımlamaktadır. Türbe mekanı günümüzde de harap şekildedir.

Yapının onarımı günümüzde devam etmektedir. Yapı grubu, türbe-mescit işlevini kaybetmemiştir.

4.1.5.1.6. Plan

Şeyh Hamit Türbeleri, 4 türbe ve 1 mescitten olmak üzere 5 yapıdan oluşmaktadır. Eksende dikdörtgen planlı mescit bulunmaktadır. Mescidin batısı ve kuzeyinde birer türbe, güneyinde ise iki türbe yer almaktadır. Yapıların birleşimi ile "T" plan tipini yansıtılmaktadır (Çizim 7).

Kuzey, güney ve batıda yer alan türbelere giriş mescitten sağlanmaktadır. En dış tarafta yer alan türbe ise mescit ile bağlantılı değildir. Giriş kapısı avluya açılmaktadır (Çizim 7).

Doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı mescide giriş kuzeye yerleştirilen kapı açıklığı ile sağlanmaktadır.Kuzey ekseninde yer alan giriş kapısının doğusunda

kuzey türbesi giriş kapısı, batısında ise bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Güney ekseninde mihrap nişi yer almaktadır. Güney eksenin doğusunda güney türbesi giriş kapısı, batısında ise bir pencere açıklığı görülmektedir. Batısında eksende batı türbenin giriş kapısı, eksenin iki yanında ise birer pencere açıklığı yer almaktadır. Mescit düz tavan ile örtülüdür(Çizim 7).

Mescidin kuzey yönünün doğu ucuna yerleştirilen türbe mekanı kare planlı tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Kapı açıklığı güneyin batı ucuna kaydırılarak yerleştirilmiştir. Batısında, eksenden güneye kaydırılarak yerleştirilen pencere açıklığı bulunmaktadır (Çizim 7).

Mescidin güneyinde ard arda sıralanmış iki kare planlı, üzeri kubbe ile örtülü türbe mekanlarıyer almaktadır (Çizim 7).

Mescitten erişim sağlanan güneydeki türbe mekanın giriş kapısı kuzeyden batıya kaydırılarak yerleştirilmiştir. Batıda eksenden güneye kaydırılarak yerleştirilen bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Çizim 7).

Avludan erişim sağlanan güney türbesi kare planlı, tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Türbeye giriş batıdan kuzeye kaydırılarak yerleştirilen kapı ile sağlanmaktadır. Güney ekseninde ise bir pencere açıklığı yer almaktadır (Çizim 7).

Mescidin batı ucuna ise diğer türbe mekanlarından daha büyük boyutlu, tromp geçişli kubbe ile örtülü kare planlı bir türbe mekanı yerleştirilmiştir. Bu türbe mekanının girişi doğu eksenindedir. Giriş kapısının iki yanında birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Güney duvar ekseninde bir pencere açıklığı yer almaktadır (Çizim7).

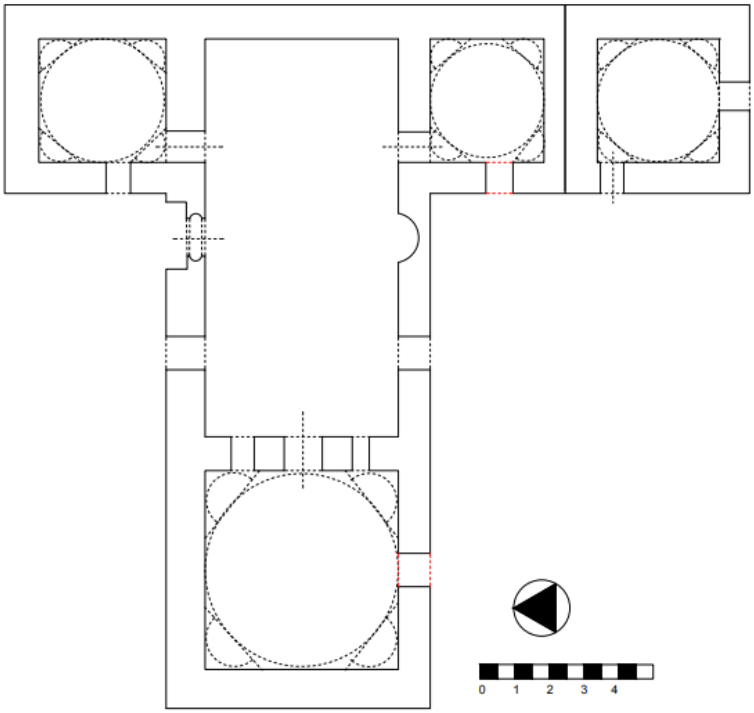

Çizim 7: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Planı (Altun, 1971, s. 111)[12]

4.1.5.1.7. Dış tasvir

Yapı, bir tepenin üzerinde avlu içerisinde düz bir alanda yer almaktadır. Avlu kapısı üzerindeki ibareye göre yenidir ve Nesrullah Aydın tarafından yaptırılmıştır (Fotoğraf 114-115).

[12] Ara Altun'un çizimi tekrar çizilerek belirginleştirilmiş ve batıda yer alan türbeye ekleme yapılmıştır.

Fotoğraf 114: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Avlu Kapısı Dıştan Görünüm
Fotoğraf 115: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Avlu Kapısı İçten Görünüm

Kuzeyde yer alan türbe odasının batı cephesi, eksenden güneye kaydırılarak yerleştirilmiş demir parmaklıklı yarım daire kemerli bir pencere açıklığından oluşmaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 116).

Fotoğraf 116: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzeyde Yer Alan Türbe Batı Cephesi

Kuzey türbesinin kuzey cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Cephe silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 117).

Fotoğraf 117: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzeyde Yer Alan Türbe Kuzey Cephesi

Kuzey ve güney türbeleri ile mescidi kapsayan doğu cephesi coğrafi konumu nedeniyle toprak zemine bağlıdır (Fotoğraf 118).

Fotoğraf 118: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Doğu Cephesi

Güney cephesi ekseninde sivri kemerli bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 119).

Fotoğraf 119: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güneyin Dışta Yer Alan Türbesi, Güney Cephesi

Avludan giriş sağlanan güney türbesinin batı cephesinde, eksenden kuzeye kaydırılarak yerleştirilen köşeli kemerli bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Üst seviyede kapının güneyine bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 120-121).

Fotoğraf 120: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Dış Tarafta Yer Alan) Batı Cephesi
Fotoğraf 121: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Dış Tarafta Yer Alan) Kapısı

Mescide bağlı olan güney türbesinin batı cephesi ekseninde çift sıra pencere düzenlemesi görülmektedir. Alt seviyededemir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı, üst seviyede daire pencere açıklığı yer almaktadır. Pencerenin üstünde ise kitabe bulunmaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 122).

Fotoğraf 122: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Mescide Bağlı Türbe) Batı Cephesi
Fotoğraf 123: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbesi (Mescide Bağlı Türbe) Batı Cephesindeki Kitabe

Güney cephesinde alt seviyede demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen iki pencere açıklığı yer almaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 124).

Fotoğraf 124: Mardin Şeyh Hamit TürbeleriMescit ve Batı Türbesinin Güney Cephesi

Batı cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 125).

Fotoğraf 125: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi, Batı Cephesi

Kuzey cephesinde eksenden doğuya kaydırılarak demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Pencerenin doğusunda bir nişin içerisine yerleştirilen giriş kapısı bulunmaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmıştır (Fotoğraf 126- 127).

Fotoğraf 126: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Mescit ve Batı Türbesi, Kuzey Cephesi
Fotoğraf 127: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Giriş Kapısı

4.1.5.1.8. İç tasvir

Kuzey cephenin doğu ucuna yerleştirilen kapı açıklığı ile yapı grubundan mescide geçilmektedir.

Kuzey duvar ekseninde basık kemerli bir nişin içerisinde dikdörtgen bir giriş kapısı bulunmaktadır. Giriş kapısının batısına ve doğusuna birer üçlü düzenleme yerleştirilmiştir. Batı düzenlemesi ekseninde sivri kemerli bir nişin içerisinde dikdörtgen pencere açıklığı vardır. Pencerenin doğusunda boyuna dikdörtgen küçük boyutlu bir niş, pencerenin batısında ise dilimli kemerli bir niş yer almaktadır. Giriş kapısının doğu düzenlemesi ekseninde sivri kemerli türbe kapısı ve kapının iki yanına küçük boyutlu dikdörtgen nişlerbulunmaktadır (Fotoğraf 128).

Fotoğraf 128: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Kuzey Duvarı

Kuzey duvar ekseninde büyük boyutlu sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Sivri kemerli nişin iki yanına daha küçük boyutlu boyuna dikdörtgen birer niş yerleştirilmiştir (Fotoğraf 129).

Fotoğraf 129: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu Duvarı

Güney duvar ekseninde mihrap yer almaktadır. Mihrabın doğusunda küçük boyutlu kareye yakın dikdörtgen bir niş ile sivri kemerli bir nişin içerisine yerleştirilmiş basık kemerli kapı açıklığı bulunmaktadır. Eksenin batısında ise basık sivri kemerli nişiniçersinde boyuna dikdörtgen pencere ile dilimli kemerli niş yer almaktadır (Fotoğraf 130-131).

Fotoğraf 130: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu Duvarı Doğudan Bakış

Fotoğraf 131: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit , Doğu Duvarı Batıdan Bakış

Mihrap oldukça sade bir görünüm vermektedir. İç içe sivri kemerli iki nişten oluşmaktadır. Ancak içteki nişin sivri kemeri daha hafif geçilmiştir. Mihrap iki sütunce ile sınırlanmaktadır. Mihrap boya ile yapılan süsleme ile çerçevelenmiştir (Fotoğraf 132).

Fotoğraf 132: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Mihrap

Batı duvarı ekseninde batı türbesinin giriş kapısı vardır. Kapının iki yanında boyuna dikdörtgen birer pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 133). Basık kemerli kapı üç dilimli kaş kemerli bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Çerçevenin içinde kapının üzerinde bir kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 134).

Fotoğraf 133: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Batı Duvarı
Fotoğraf 134: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Batı Duvarı Kapıdan Ayrıntı

Mescit düz tavan ile örtülüdür (Fotoğraf 135).

Fotoğraf 135: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Örtü Sistemi

Mescidin batı duvar eksenindeki kapı ile batıda yer alan türbeye geçilmektedir. Bu türbede yer alan mezarlar diğer türbe odalarından daha büyük boyutlu ve özenlidir. Şeyh Hamit ve üç oğlunun sandukası batı türbesinde yer almaktadır.

Doğu duvar eksenine yarım daire kemerli bir nişin içerisine kapı açıklığı yerleştirilmiştir. Eksenin iki yanında yarım daire kemerli derinliğin içerisine boyuna dikdörtgen birer pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 136).

Fotoğraf 136: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Doğu Duvarı

Güney duvarının ekseninde yarım daire bir nişin içerisinde boyuna dikdörtgen bir pencere yer almaktadır (Fotoğraf 137).

Fotoğraf 137: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Güney Duvarı

Batı duvarının alt seviyesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Üst seviye ekseninde (kasnak seviyesinde) sivri kemerli küçük boyutlu bir pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 138).

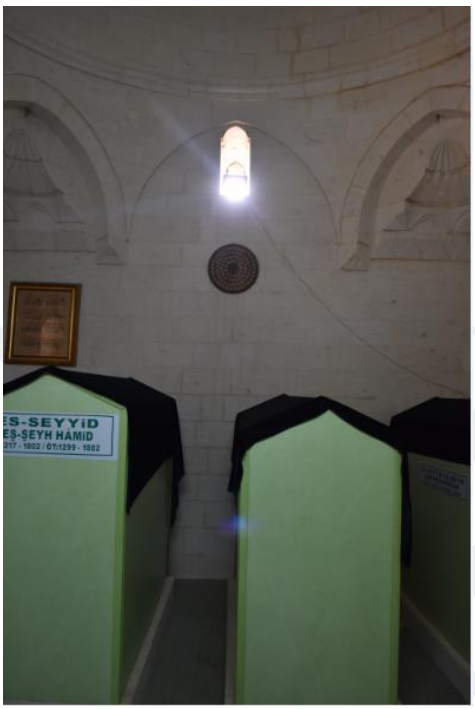

Fotoğraf 138: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Batı Duvarı

Kuzey duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 139).

Fotoğraf 139: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Kuzey Duvarı

Batı türbesi tromp geçişli kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 140-Fotoğraf 141).

Fotoğraf 140: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Örtü Sistemi
Fotoğraf 141: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi, Örtü Sistemi

Mescidin kuzey duvarının doğu ucuna yerleştirilen kapı ile kuzey türbesine geçilmektedir.

Güney duvarın batı ucuna dikdörtgen bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 142).

Fotoğraf 142: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Güney Duvarı

Batı duvar ekseninde basık kemerli bir nişin içerisine boyuna dikdörtgen pencere yerleştirilmiştir. Pencerenin kuzeyinde boyuna dikdörtgen küçük boyutlu bir niş bulunmaktadır (Fotoğraf 143).

Fotoğraf 143: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Batı Duvarı

Kuzey ve doğu duvarlarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 144-145).

Fotoğraf 144: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Kuzey Duvarı

Fotoğraf 145: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Doğu Duvarı

Kuzey türbesi düz tavan ile örtülüdür[13] (Fotoğraf 146).

Fotoğraf 146: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbesi, Örtü Sistemi

[13] Duvarlarda göze çarpan tromplar ve tavanın şekli göz önüne alındığında kubbenin içinin onarımlar sırasında doldurulduğu anlaşılabilmektedir.

Mescit ile bağlantılı son yapıya mescidin güney duvarının doğu ucuna yerleştirilen kapı açıklığı ile geçilebilmektedir.

Kuzey duvarının batı ucuna basık kemerli bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 147).

Fotoğraf 147: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Kuzey Duvarı

Doğu ve güney duvarlarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 148-149).

Fotoğraf 148: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Doğu Duvarı

Fotoğraf 149: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Güney Duvarı

Batı duvar ekseninde yarım daire kemerli nişin içerisine boyuna dikdörtgen bir pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 150).

Fotoğraf 150: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi, Batı Duvarı

Mescit ile bağlantılı güney türbesi tromp geçişli kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 151-Fotoğraf 152).

Fotoğraf 151: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi Örtü Sistemi
Fotoğraf 152: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağlantılı Güney Türbesi Örtü Sistemi

Son türbe mekanına erişim avludan sağlanmaktadır. Güneyde yer alan türbenin giriş kapısı batı cephededir.

Batı duvarın kuzey ucuna sivri kemerli kapı açıklığı yerleştirilmiştir. Kapının güneyinde ise küçük boyutlu bir açıklık daha bulunmaktadır (Fotoğraf 153).

Fotoğraf 153: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Batı Duvarı

Kuzey duvarında herhangi bir açıklık görünmemektedir (Fotoğraf 154).

Fotoğraf 154: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Kuzey Duvarı

Doğu duvarı eksenine kaş kemerli bir niş yerleştirilmiştir (Fotoğraf 155).

Fotoğraf 155: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Doğu Duvarı

Güney duvar ekseninde bir sivri kemerli pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 156).

Fotoğraf 156: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Güney Duvarı

Türbe mekanı tromp geçişli kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 157- 158).

Fotoğraf 157: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Örtü Sistemi
Fotoğraf 158: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Avlu İle Bağlantılı Güney Türbesi, Örtü Sistemi

4.1.5.1.9. Malzeme ve teknik

Yapıda kaba yonutaş ve kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Türbe mekanları ve mescit şu anda onarım aşamasındadır. Bundan dolayı mekanlar arasında malzeme farkı da görülebilmektedir.

Yapının kuzeyi mescit ve batı türbesi olarak iki mekanı kapsamaktadır. Batı türbesini kapsayan bölümince derz aralıklı düzgün kesme taş ile yatay örgü sırası ile inşa edilmişken, mescidi kapsayan bölüm kaba yonu taş malzeme ile örülmüştür (Fotoğraf 159). Kitabenin de yer aldığı güney tarafın batı cephesi ince derz aralıklı düzgün kesme taş ile yatay sistemde örülmektedir (Fotoğraf 160).

Fotoğraf 159: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzey Cephe Malzemesi
Fotoğraf 160: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Cephe Malzemesi

Avludan erişim sağlanan güney türbesinin güney ve batı cephesi ile kuzey türbenin kuzey ve batı cepheleri kaba yonu taş ile yatay düzlemde örüldüğü görülmektedir (Fotoğraf 161-162).

Fotoğraf 161: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Güney Türbe, Güney Cephesi Malzemesi
Fotoğraf 162: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Kuzey Türbe, Kuzey Cephe Malzemesi

Batı türbesi iç mekanda ince derz aralıklı kesme taş malzeme ile yatay örgü sistemi ile inşa edildiği (onarıldığı) görülmektedir (Fotoğraf 163).

Fotoğraf 163: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbe, Güney Duvarı Malzemesi

Kuzey ve güney türbeleri odalarının inşa malzemesinin üzerinin sıvandığı görülmektedir. Ancak şua anda duvarlar oldukça harap durumdadır (Fotoğraf 164-165).

Fotoğraf 164: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Güney Türbe, Batı Duvarı Malzemesi
Fotoğraf 165: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Kuzey Türbe, Doğu Duvarı Malzemesi

Mescit duvarları -mihrap hariç- sıvanmıştır. Mihrabın ise ince derz aralıklı kesme taş ile yatay düzlemde örüldüğü görülmektedir (Fotoğraf 166).

Fotoğraf 166: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Malzemesi

Malzeme bakımından en kötü olan mekanavludan ulaşım sağlanan güney türbesidir. Sıvandığı anlaşılabilen duvarların durumu oldukça kötüdür (Fotoğraf 167).

Fotoğraf 167: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit ile Bağımsız Güney Türbe, Batı Duvar Malzemesi

4.1.5.1.10. Süsleme

Yapıda bitkisel, geometrik ve yazı süslemeleri bulunmaktadır. Yazı süslemeleri mescit duvarlarında uygulanmaktadır. Bitkisel süsleme ise güney türbenin batı cephesinde yer alan daire pencerenin çerçevesinde batı türbenin kapı çerçevesinde görülmektedir. Geometrik süsleme ise batı türbesi örtü sistemi geçişinde görülmektedir.

Batı türbesi kubbesi silmeler ile dilimli hale getirilmiştir (Fotoğraf 168).

Fotoğraf 168: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Kubbe Süslemesi

Kitabenin altında yer alan daire biçimli pencerenin çerçevesinde dört küçük yaprak benzeri motif birleştirilerek bir bitkisel süsleme oluşturulmuştur. Aynı kompozisyon sıralanarak pencere etrafı çerçevelenmiştir (Fotoğraf 169).

Fotoğraf 169: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882) Güney Türbesi (Mescide Bağlı Türbe) Batı Cephesi Pencere Süslemesi

Mescit içerisinde kuzey, doğu ve güney duvarlarında yazı süslemesi ve mihrap çevresinde bitkisel süsleme bulunmaktadır (Fotoğraf 170-172).

Fotoğraf 170: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Kuzey Duvarı Süslemeleri
Fotoğraf 171: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu Duvarı Süslemeleri
Fotoğraf 172: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Süslemeleri

Yeşil ve turuncu renkli boyalar ile iç içe iki sivri kemer ile bir kemer dizisi oluşturulmuştur. İki sivri kemerin arasına mavi renkli boya ile palmet benzeri bir

bitkisel motif eklenmiştir. Bu kompozisyon ile mihrap çerçevelenmiştir (Fotoğraf 173).

Mihrabın doğusunda "Muhammed" , batısında "Allah" yazısı bulunmaktadır (Fotoğraf 173).

Fotoğraf 173: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Mihrap Süslemesi

Mescit güney duvarının doğusunda yer alan süslemede "Doğrusu biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik" anlamındaki "İnnâfetahnâ leke fethan mubînâ(mubînen)" Fetih süresinden birinci ayet yer almaktadır (Fotoğraf 174).

Mescit güney duvarının batısında ise Kelime-i Tevhid yazı süslemesi olarak yer almaktadır. "Allah'tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed Allah'ın peygamberidir" anlamında "La ilahe illahlahmuhammedünResulullah" ibaresi yazılmıştır (Fotoğraf 175).

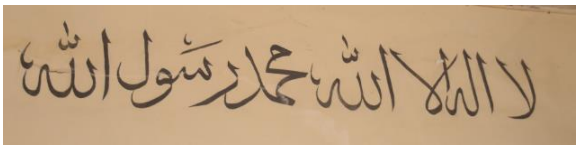

Fotoğraf 174: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Ekseninin Doğusundaki Süsleme
Fotoğraf 175: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Güney Duvarı Ekseninin Batısındaki Süsleme

Mescit kuzey duvarı giriş kapısı üzerinde "Baki kalan O'dur" anlamındaki "Hüve-l-baki" yazı süslemesi yer almaktadır[14] (Fotoğraf 176).

Doğu duvarında yer alan yazı süslemesinde "Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler." anlamındaki "Elâ inne evliyâa(A)llâhi lâ ḫavfun ‘aleyhim velâ hum yahzenûn(e)",Yunus Suresi'nin 62. ayeti işlenmiştir(Fotoğraf 177)[15].

Fotoğraf 176: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Süsleme
Fotoğraf 177: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Mescit, Doğu DuvarındaYer Alan Süsleme

Batı Türbe kapısı çerçevesi üç dilimli kaş kemer ile hareketlendirilmektedir. Kapı kemerinde rumiler ve yaprak çeşitleri ile bitkisel kompozisyon oluşturulmuştur (Fotoğraf 178- 179).

[14]osmanice.com/osmanlica-11974-nedir-ne-demek.html
[15] Öğr. Gör. Adem Çetin tarafından çevrilmiştir.

Fotoğraf 178: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Giriş Kapısı Süslemesi
Fotoğraf 179: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Giriş Kapısı Süslemesinden Ayrıntı

Batı türbesi trompları ise 4 sıradan oluşmaktadır. En üstte istiridye motifi yer almaktadır. Altındaki iki sıra sivri kemerli bir diziden oluşmaktadır. En alt sıra ise küçük üçgenlerden meydana gelmektedir. İstiridye kabuğu derin bir şekilde oyulmuşken kalan süslemeler hafif bir şekilde geçilmiştir (Fotoğraf 180).

Fotoğraf 180: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Türbesi Trompu

4.1.6. Orijinal Planını Kaybeden Türbeler

4.1.6.1. Hamza-İ Sagir Türbesi[16]

"Küçük Hamza Türbesi" ismi ile de anılmaktadır.

4.1.6.1.1. Yeri

Hamza-i Sagir Türbesi, Mardin ilk merkezinin Savurkapı Mahallesinde, 1. caddenin kuzeyinde yer almaktadır (Harita 7). Hamza-i Kebir Türbesi ile karşılıklı konumlandırılmıştır.

Zaviye 166 ada, 9 numaralı parsele kayıtlıdır (VGM. D.N.:47.00/28).

Harita 7: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Harita Konumu (earth.google.com)

[16] Hamza-i Sagir Türbesi toplumda Hamza-i Kebir Türbesi olarak bilinmektedir. Çoğu çalışmada da Hamza-i Kebir Türbesi olarak bu alandaki mezar ele alınmıştır. Bu farklılık halk tarafından Hamza-i Kebir Türbesi olarak bu yapının kabul edilmesinden dolayı olabilir. Ancak alandaki çay ocağı sahibinin söylemine göre türbe daha sonra valinin eşi tarafından rüyasında gördükten sonra yaptırılmıştır.

4.1.6.1.2. Tarihi

Eyvanın kuzey duvarında kitabe olduğu anlaşılmaktadır. Kemer çevresini dolaşan ve kemerin alınlığında iki kitabe vardır. Ancak kitabeler oldukça harap durumda olduğundan dolayı okunamamaktadır (Fotoğraf 181).

Abdulgani Efendi yapıyı 1474 yılına tarihlendirmektedir (Göyünç, 1969, s. 121).

Fotoğraf 181: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi .Eyvanda Yer Alan Kitabe

Avluda yer alan mezar taşında kitabe mevcuttur.

Mezar Taşı Ön Yüzü, KitabeninOkunuşu:

" Ya Musa

Hazakabr el merhum el-emirü'l kebir

Es said eş şehid el mağfur

El mebrur en müntekil ila rahmeti

Rabbini el gaffur el kadîrebu

En-nasr Sultan Hamza bin

El emirü'l kebir el mağfur ebu" (Yeşilbaş, 2014, s. 170)

Türkçe Çevirisi: *“De ki: O Allah birdir, öncelikle büyük emir Osman’ın oğlu, büyük ve rahmetli emir Ali’nin oğlu, Cihangir’in ve tümünün ruhlarına fatiha, H.848/ M. 1444-45 senesinde vefat etti.”* (Yeşilbaş, 2014, s. 170)

Mezar Taşı Arka Yüzü, Kitabenin Okunuşu :

"Kulhuvallahuahad

El fedail Cihangir bin

El emirü’l kebir el merhum Ali bin

El emirü’l azam Osman

İlaervahihîm el fatiha

Tüvüffiye fi seneti 848" (Yeşilbaş, 2014, s. 169)

Türkçe Çevirisi*: “De ki: O Allah birdir, öncelikle büyük emir Osman’ın oğlu, büyük ve rahmetli emir Ali’nin oğlu, Cihangir’in ve tümünün ruhlarına fatiha, H.848/ M. 1444-45 senesinde vefat etti.."* (Yeşilbaş, 2014, s. 169)

Fotoğraf 182: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Ön Mezar Taşı Kitabesi
Fotoğraf 183: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Arka Mezar Taşı Kitabesi

4.1.6.1.3. Yaptıran kişi

Akkoyunlu hükümdarı Cihangir'in oğlu Hamza tarafından yaptırılmıştır (Göyünç, 1969, s. 121).

Hamza bey hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

1444-45 yılında vefat etmiştir (Çağlayan, s. 114).

4.1.6.1.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.1.6.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Hamza-i Sagir Türbesi, orijinal halinde zaviye, mescit ve türbedenmeydana gelmekteydi (Göyünç, 1969, s. 121).Ancak daha sonra Mardin Belediyesi tarafından mescit yıkılmış ve yerine elektrik santrali yapılmıştır (Artuk, 1970, s. 159). Elektrik santrali dışında bir bölüme soğutma havuzu da yapılmıştır. Bir dönem mazot deposu olarak kullanılmıştır(Altun, 1971, s. 109).Şu anda alanda yer alan baldeken türbenin de daha sonra yapıldığı söylenmektedir[17].

2002 ve 2014 yıllarında onarım görmüştür[18].

2014 yılının haziran ayında izinsiz yapılan çay ocağı ve havuzun kapatılmasına karar verilmiştir. Çay ocağı kaldırılmış ancak işletme sahibinin yapıyı aldığında havuzun zaten yapıda bulunduğu gerekçesiyle herhangi bir kapatılma uygulanmamıştır. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü havuzun plana uygun olmadığı gerekçesiyle kapatılmasını istemiştir. Bundan dolayı havuz kapatılmıştır. Kasım ayında basit onarımlar, sıhhi tesisat ve elektrik tesisatı gerçekleştirilmiştir (VGM. D. N.:47.00/28).

Batı duvarı ve eyvanı orijinal halde günümüze ulaşmıştır. Yapıya, bir kafe işletmesi kurulmuştur. Eyvanın yanındaki dikdörtgen mekan hem mescit olarak hem de Hamza-i Kebir Camisi imamının çocuklara ders verdiği yapı olarak kullanılmaktadır.

[17] Çay ocağı sahibinin anlattığına göre türbe, daha sonraki dönemde valinin eşinin rüyasına girmesiyle yaptırılmıştır.
[18] Vakıflar Genel Müdürlüğünün "47.00/28" numaralı dosyası ve eyvana astıkları tabeladan anlaşılmıştır.

4.1.6.1.6. Plan

Yapı, büyük bir avlu içerisine konumlanmaktadır. Yapıda, avlunun batısında bulunan duvar ile kuzeyde yer alan eyvan ve içerisinde yer alan çeşme orijinaldir. Eyvanın doğusunda yer alan dikdörtgen planlı yapı mescit olarak kullanılmaktadır. Mescidin güneyine altıgen planlı baldeken tarzda bir türbe bulunmaktadır[19] (Çizim 8).

Güney kuzey doğrultuda dikdörtgen planlı eyvanın girişi güneydedir. Kuzey eksenine ise çeşme yerleştirilmiştir. Eyvanın doğusundan kuzeye kaydırılarak yerleştirilen kapı açıklığı ile mescit bölümüne geçiş sağlanmaktadır (Çizim 8).

Mescit doğu batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Batısının kuzey kenarında kapı açıklığı bulunmaktadır. Güney eksende mihrap nişi ve mihrap nişinin iki yanında birer pencere açıklığı yer almaktadır.

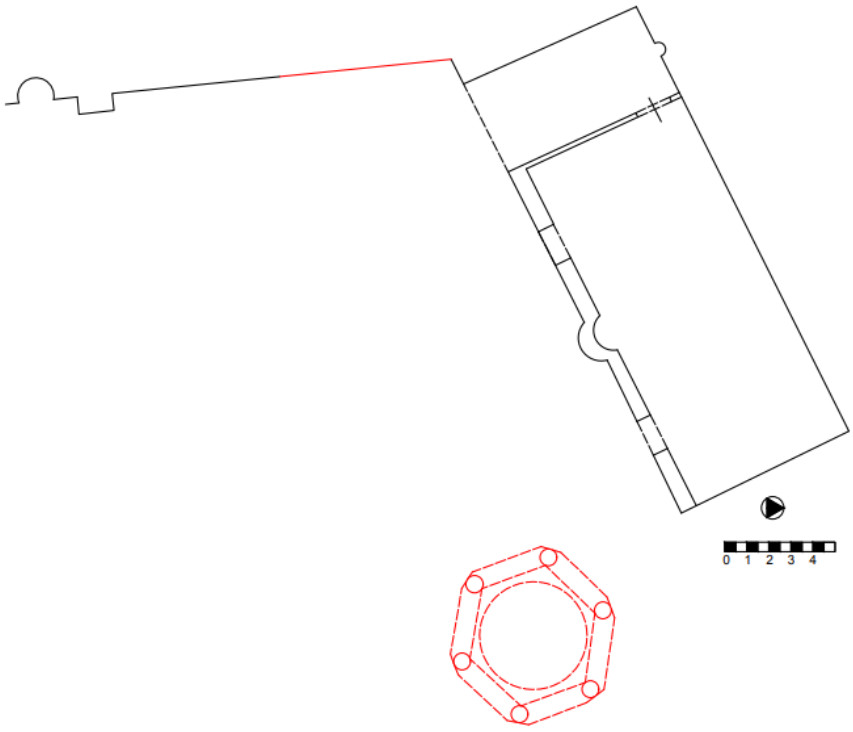

Çizim 8: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Planı (Altun, 1971, s. 109)[20]

[20] Ara Altun'un çizimi üzerinde güncelleme ve eklemeler yapılmıştır. Planda yer alan kırmızı bölümler daha sonra eklenmiştir.

4.1.6.1.7. Dış tasvir

Doğuda yer alan kapı ile avluya ulaşım sağlanmaktadır. Avlunun batısında duvar kalıntısı, kuzeyinde eyvan ve mescit olarak kullanılan mekan, doğusunda sekizgen baldeken planlı bir türbe ve güneyinde ise kapatılmış olan havuz yer almaktadır (Fotoğraf 184).

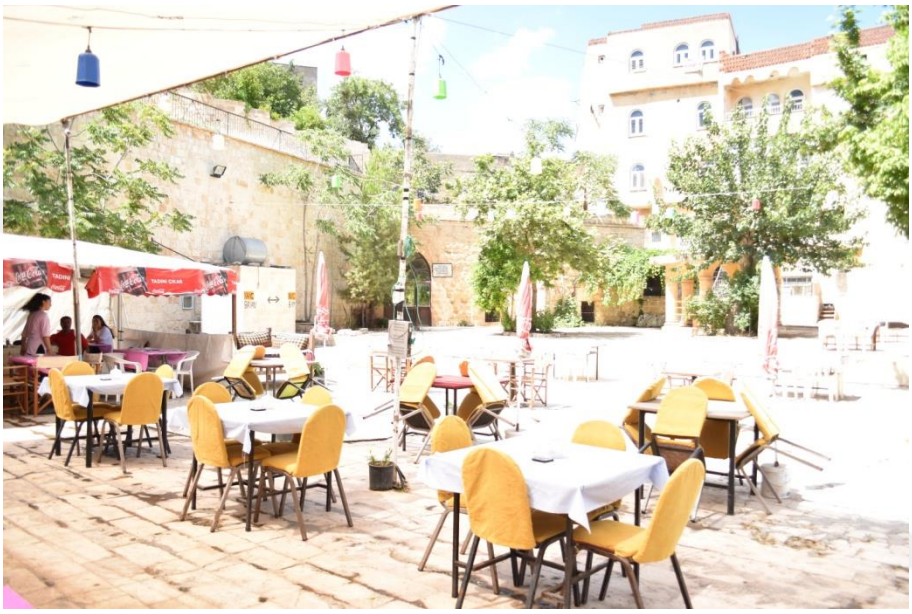

Fotoğraf 184: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avluya Genel Bir Bakış

Avlunun batısında duvar kalıntısı yer almaktadır.Duvar kalıntısının kuzeyinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Güneyindebirniş düzenlemesi görülmektedir (Fotoğraf 185-186).

Fotoğraf 185: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı Güney Tarafı
Fotoğraf 186: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı Kuzey Tarafı

Üçlü niş düzenlemesinin kuzeyinde boyuna dikdörtgen küçük boyutlu bir aydınlatma nişi bulunmaktadır. Üçlü niş düzenlemesinin ekseninde sivri kemerli büyük boyutlu bir niş ve iki yanında kareye yakın dikdörtgen küçük boyutlu birer niş yer almaktadır (Fotoğraf 187- 188).

Fotoğraf 187: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı, Güney Tarafından Ayrıntı
Fotoğraf 188: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Batısındaki Duvar Kalıntısı, Güney Tarafından Ayrıntı

Avlunun kuzeyinde eyvan, mescit ve türbe yer almaktadır. Türbe doğuya yakın konumlandırılmıştır (Fotoğraf 189).

Fotoğraf 189: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avlunun Kuzeyine Bakış (Eyvan-Mescit-Türbe)

Türbe baldeken tarzında inşa edilmiştir. Altıgen planlı türbe basık bir kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 190).

Fotoğraf 190: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Avluda Yer Alan Türbe

Eyvanın batı cephesi avlunun duvarı birleşiktir. Kuzey cephesi ise yeni inşa edilen binalar dolayısıyla görülememektedir.

Yeni binanın arasından görülebildiği kadarı ile doğu cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 191).

Fotoğraf 191: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Doğu Cephesi

Güney cephenin batı ucuna sivri kemerli eyvan girişi yerleştirilmiştir. Eyvanın doğusunda eksende yarım daire mihrap nişi çıkıntısı ve iki yanında demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen birer pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 192-193).

Fotoğraf 192: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi , Mescit, Güney Cephesi Batıdan Bakış

Fotoğraf 193: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi , Mescit, Güney Cephesi Doğudan Bakış

Avlunun kuzeyinin batı kenarında yer alan eyvana sivri kemerli giriş kısmından ulaşılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde eyvan açıklığı bir kapı yardımı ile kapatılmıştır (Fotoğraf 194-195).

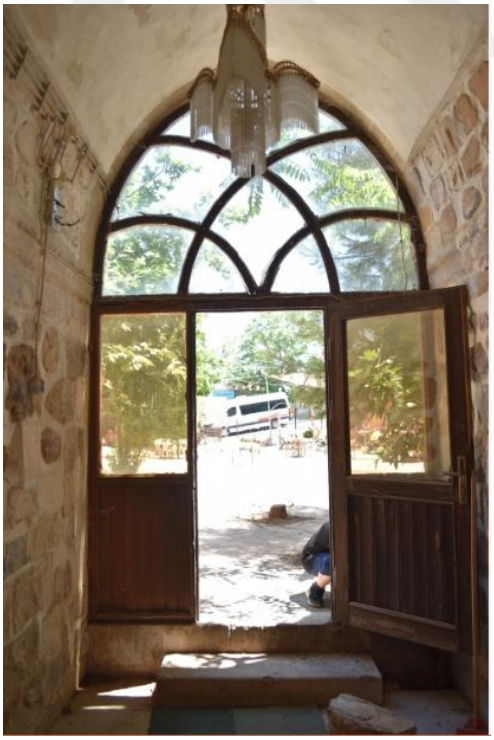

Fotoğraf 194: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Eyvan Girişi Dıştan Görünüm
Fotoğraf 195: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi Eyvan Girişi İçten Görünüm (Güney Yönü)

Eyvan batı duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 196).

Fotoğraf 196: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi , Eyvan, Batı Duvarı

Güney ekseninde bir çeşme bulunmaktadır. Çeşme görünüm anlamında mihrabı andırmaktadır. Sivri kemer iki sütunce ile birleşerek çeşmeyi çerçevelemektedir (Fotoğraf 197 -198).

Fotoğraf 197: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Güney Duvarı
Fotoğraf 198: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Güney Duvarından Ayrıntı

Doğu duvarın kuzey ucunda mescit giriş kapısı bulunmaktadır (Fotoğraf 199).

Fotoğraf 199: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Doğu Duvarı

Eyvan beşik tonoz örtülüdür (Fotoğraf 200).

Fotoğraf 200: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Örtü Sistemi

4.1.6.1.8. İç tasvir

Eyvanın doğu duvarına yerleştirilen kapı ile mescide geçilmektedir.

Batı duvar eksenine sivri kemerli bir nişin içerisine bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 201).

Fotoğraf 201: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Batı Duvarı

Kuzey duvarı ekseninin iki yanına birer boyuna dikdörtgen küçük boyutlu aydınlatma nişi yerleştirilmiştir (Fotoğraf 202).

Fotoğraf 202: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Kuzey Duvarı

Doğu duvar ekseninde boyuna dikdörtgen bir aydınlatma nişi bulunmaktadır (Fotoğraf 203).

Fotoğraf 203: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Doğu Duvarı

Güney duvar ekseninde mihrap niş ve iki yanında basık kemerli birer pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 204).

Fotoğraf 204: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Güney Duvarı

Sivri kemerli bir nişten oluşan mihrap oldukça sade bir şekilde düzenlenmektedir. Mihrap ikisütunce ile birleşen sivri kemer sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 205).

Fotoğraf 205: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Mihrap

Mescit sivri beşik tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 206).

Fotoğraf 206: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit, Örtü Sistemi

4.1.6.1.9. Malzeme ve teknik

Yapıdakesme taş ve kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.Malzemenin oldukça zarar gördüğü anlaşılabilmektedir.

Avlunun batısında yer alan duvar kalıntısının bazı bölümlerinin kesme taş iken bazı bölümlerininkabayonu taş kullanılarak yatay sıra olarak inşa edildiği görülmektedir. Taşlar arasında derz aralıkları ince tutulmuştur (Fotoğraf 207).

Fotoğraf 207: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Duvar Kalıntısı Malzemesi

Eyvanın doğu ve batı duvarı kaba yonu taş ile çeşmenin yer aldığı kuzey duvar ise kesme malzeme ile inşa edilmiştir. Ancak her bir duvarda yatay sıra ile düzenli bir örgü kullanılmıştır (Fotoğraf 208- 209).

Fotoğraf 208: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Batı Duvarı Malzemesi
Fotoğraf 209: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Eyvan, Kuzey Duvarı Malzemesi

4.1.6.1.10. Süsleme

Yapıdaki tek süsleme, duvar kalıntısı ve mescitte yer alan aydınlatma nişlerinin alınlıklarına işlenmiştir.

Duvar kalıntısı aydınlatma nişlerinde sivri kemer ile sınırlandırılan alınlıklardan birisi istiridye kabuğu ile diğeri ise perde motifi ile bezenmiştir. Mescit aydınlatma nişinin kaş kemerli çerçevesi ise mukarnas ile doldurulmuştur (Fotoğraf 210-212).

Fotoğraf 210: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Duvar Kalıntısı Aydınlatma Nişi Mukarnas Süslemesi
Fotoğraf 211: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Duvar Kalıntısı Aydınlatma Nişi Mukarnas Süslemesi
Fotoğraf 212: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi, Mescit Aydınlatma Nişi Mukarnas Süslemesi

4.2. Bir Yapının İçinde Yer Alan Türbeler

4.2.1. Kare Planlı Türbeler

4.2.1.1. Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi

4.2.1.1.1. Yeri

Hatuniye Medresesi, Mardin il merkezinin Gül Mahallesinde, 1. Caddenin kuzeyinde, 264. Sokakta bulunmaktadır (Harita 8). Türbe ise medresenin güneydoğusuna yerleştirilmiştir.Medrese 137 ada, 8 numaralı parsele kayıtlıdır (VGM. D.N.: 470001012-KR001).

Harita 8: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi . Harita Konumu (earth.google.com)

4.2.1.1.2. Tarihi

Yapının güney cephesinde bir vakfiye kitabesi bulunmaktadır. Kitabede "Artuklu Sultanı Aslan'ın emri ile bu medresenin vakıflarının kayıt altına alınmaya başladığından" bahsedilmektedir. Ayrıca kitabede 1206 tarihi de geçmektedir (Altun, 1971, s. 77). Türbede yer alan kitabe parçası ve mihrap yazı kuşağında herhangi bir tarih ibaresi bulunmamaktadır.

Gabriel, Hatuniye Medresesi'ni ziyareti sırasında yapının içerisine girememiş, güney cephedeki kitabeyi incelemiştir. Yapının inşa tarihi için 1237-1260 tarih aralığını kabul etmiştir (Gabriel, 1940, s. 40).

Ara Altun ise bu tarihlendirmenin doğru olamayacağını savunmaktadır. Yapının Necmeddin Alpi'nin döneminde (1176-1185) inşa ettirildiğini söylemektedir(Altun, 1971, s. 78).

Katip Ferdi, bu medresenin II. KutbeddinİlgaziI zamanında annesi tarafından yaptırıldığından ve II. KutbeddinİlgaziI'nin vefatından sonra bu medreseye defnedildiğinden bahsetmektedir (Ferdi, 1939, s. 12/37).

Hatuniye Medresesi'nin II. KutbeddinİlgaziI'nin döneminde yani 1176-1185 tarihleri arasında inşa ettirilmiş olması daha olasılık dahilindedir.

Mardin'de bulunan aynı ismi taşıyan bir de hamam yaptırmıştır (Göyünç, 1969, s. 114).

4.2.1.1.3. Yaptıran kişi

Medrese, Artuklu hükümdarlarından Necmeddin Alpi (1152-1176)'nın eşi ve II. KutbeddinİlgaziI(1176-1184)'nin annesi Sitti Razviye tarafından yaptırılmıştır (Göyünç, 1969, s. 114).

4.2.1.1.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.2.1.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

1964 tarihli incelemede sandukaların harap halde ve kubbe ile duvarlarda çatlak ve eğrilik olduğu saptanmıştır (VGM. Kütüphane ve Arşiv F. No:6).

Ara Altun 1967-1968 yıllarındaki incelemesinde medresenin oldukça harap durumda olduğunu kaleme almıştır. Yapılan onarımlar dolayısıyla medresenin orijinalliği bozulmuştur (Altun, 1971, s. 74-78).

Vakıflarda yer alan 2002 tarihli belgede geleneksel malzeme ile basit onarım geçirdiği yazmaktadır.

Günümüzde türbe ziyarete açık durumdadır.

4.2.1.1.6. Plan

Kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı medresenin bazı bölümleri yıkıldığı için Hatuniye Medresesi orijinal planı net olarak anlaşılamamaktadır. Orijinal planına yönelik hazırlanan Restitüsyon düzenlemesinde iki katlı, üç eyvanlı ve açık avluludur. Doğu ve batıda öğrenci odaları ile güneyde bir mescit ve bir türbeden oluşmaktadır (Çizim 9).

Medresenin orijinal girişi bilinmemektedir. Günümüzde iki giriş bulunmaktadır. İlk giriş kapısı güneyde eksenin batı ucuna kaydırılarak yerleştirilmiştir. İkinci giriş ise doğuda eksenin kuzeyine kaydırılarak yerleştirilmiştir (Çizim 9).

Ana eyvanı günümüzde kapatılarak mescide çevrilmiştir (Çizim 9).

Öğrenci odaları ve mescit beşik tonoz, koridorlar ve revak çapraz tonoz, türbe kubbe ile örtülüdür (Çizim 9).

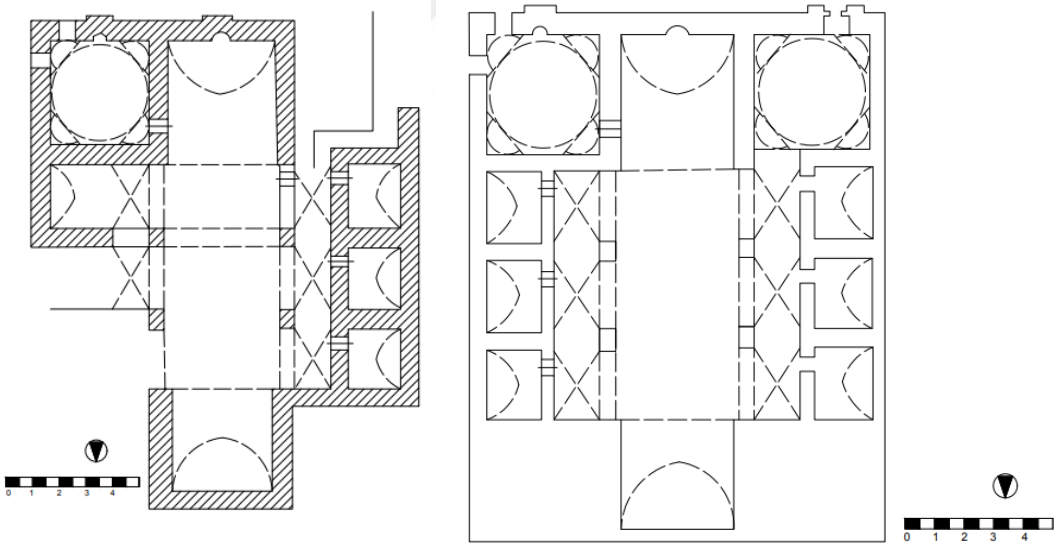

Çizim 9: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Planı(Altun, 1971, s. 75)[21]
Çizim 10: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Planı (Akgül, 2022, s.46)[22]

[21]Hatuniye Medresesi'nin 1967-68 yıllarındaki incelenmesi sonucunda Ara Altun'un yapmış olduğu çizim (Ara Altun'un çizimi tekrar çizilerek belirginleştirilmiştir.).
[22]Hatuniye Medresesi'nin Metin Sözen tarafından tamamlanmış planıdır (Metin Sözen'in çizimi tekrar çizilerek belirginleştirilmiştir.).

Türbeye ulaşım sadece medresenin içerisinden sağlanmaktadır. Türbeye giriş çapraz tonozlu, güney-kuzey doğrultulu dikdörtgen bir koridor ile sağlanmaktadır (Çizim9).

Türbe kare planlı, tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Orijinal giriş kapısı batı duvarı eksenindedir. Ancak günümüzde orijinal kapı kilitli tutulmaktadır. Türbeye giriş kuzey duvarında eksenden batıya kaydırılarak yerleştirilen kapı açıklığı ile sağlanmaktadır (Çizim 11).

Doğusunda iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Güneyde eksende yarım daire mihrap nişi, iki yanında birer pencere yer almaktadır (Çizim 11).

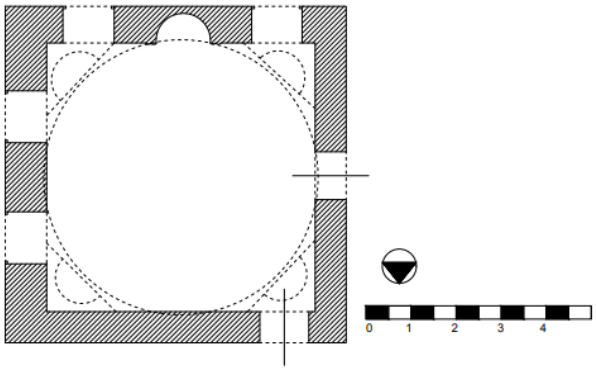

Çizim 11: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Planı

4.2.1.1.7. Dış tasvir

Türbe, medresenin güneydoğusunda bulunmaktadır. Doğu ve güney cephesi dıştan bağımsız iken batı ve kuzey cephesi medrese odaları ile bağlantılıdır.

Doğu cephesinde alt seviyede eksenin iki yanında alçı şebekeli boyuna dikdörtgen birer pencere, üst seviye ekseninde daha küçük boyutludemir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 213).

Cephe bir silme ile sınırlandırılmıştır. Üzerinde iki çörten bulunmaktadır. Cephenin üzerinde kasnak ve kubbe görülmektedir (Fotoğraf 213).

Fotoğraf 213: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Doğu Cephesi

Güney cephesi eksende boyuna dikdörtgen bir çıkıntı ve iki yanında alçı şebekeli birer pencere bulunmaktadır. Üst seviye ekseninde daha küçük boyutlu, demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yer almaktadır. Cephe bir silme ile sonlanmaktadır. Cephenin üzerinde kasnak ve kubbe görülmektedir (Fotoğraf 214).

Fotoğraf 214: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Güney Cephesi

Türbenin batı cephesi medresenin mescidi ile ortak bir duvardır. Cephenin ekseninde türbenin orijinal giriş kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 215).

Fotoğraf 215: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Batı Cephesi

Kuzey cephesinde ise daha sonradan açılan giriş kapısı bulunmaktadır (Fotoğraf 216).

Fotoğraf 216: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kuzey Cephesi

4.2.1.1.8. İç tasvir

Kuzey duvarında eksenden batıya kaydırılarak yerleştirilen bir kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 217).

Fotoğraf 217: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kuzey Duvarı

Doğu duvarının alt seviyesinde eksenin iki yanında boyuna dikdörtgen birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Üst seviye ekseninde ise daha küçük boyutlu boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 218).

Fotoğraf 218: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Doğu Duvarı

Güney duvarının ekseninde bir mihrap nişi ve iki yanında boyuna dikdörtgen birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Üst seviye eksenine daha küçük boyutlu boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 219).

Fotoğraf 219: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Güney Duvarı

Mihrap ikisi dışta biri iç tarafta olmak üzere üç sütunce ile sınırlandırılmaktadır. Kavsara kemeri çift sıra görünüme sahiptir. Kemer geometrik düzenlemelerle hareketlendirilmiştir. Kavsarası yüksek kabartma ile geometrik bir kompozisyon ile bezelidir. Kavsara ile yedi köşeli niş bir çift silme ile ayrılmaktadır. (Fotoğraf 220).

Fotoğraf 220: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrabı

Batı duvar ekseninde basık kemerli bir nişin içerisine boyuna dikdörtgen kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 221).

Fotoğraf 221: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Batı Türbesi

Türbe tromp geçişli kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 222- 223).

Fotoğraf 222: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Örtü Sistemi
Fotoğraf 223: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Örtü Sistemi

Türbenin içerisinde 2 sanduka bulunmaktadır. Sandukaların Artuklu hükümdarı II. KutbeddinİlgaziveannesiSitti Radviye Hatun'a ait olduğu kabul edilmektedir (Fotoğraf 224) (VGM. Kütüphane ve Arşiv F. No:6)& (Ferdi, 1939, s. 12).

Fotoğraf 224: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Sandukaları

4.2.1.1.9. Malzeme ve teknik

Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi'nde taş, tuğla ve alçı malzeme kullanılmaktadır.

Türbe bağımsız cephelerinde ince derz aralıklı kesme taş malzeme yatay bir biçimde örülmektedir (Fotoğraf 225). Medrese odaları ile bağlantılı cephelerde kaba yonu taş malzeme ile düzensiz bir örgü biçimi görülmektedir (Fotoğraf 226). Pencere şebekelerinde alçı malzeme görülmektedir (Fotoğraf 225).

Fotoğraf 225: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Bağımsız Cephe, Malzemeden Ayrıntı
Fotoğraf 226: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Mescit ile Bağlantılı Cephe, Malzemeden Ayrıntı

Türbe duvarlarında alt seviyede kaba yonu taş malzeme ile farklı derz aralıklı düzensiz bir örgü biçimi uygulanmıştır. Örtü sistemine geçişin olduğu bölüm ince derz aralıklı kesme taş malzeme ile yatay düzlemde örülmüştür (Fotoğraf 227).

Fotoğraf 227: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kuzey Duvarı, Malzemeden Ayrıntı

Kubbesinde tuğla malzeme ile yatay örgüdeki bazı kademelerle sekiz köşeli yıldızdan oluşan geometrik kompozisyon görülmektedir (Fotoğraf 228).

Fotoğraf 228: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe, Malzemeden Ayrıntı

4.2.1.1.10. Süsleme

Hatuniye Medresesi Türbesi'nin dış cepheleri sadedir. Ancak iç mekanda mihrap, kuzey sandukasının kitabesi, örtü sistemi bezemelidir. Bitkisel, yazı ve geometrik süsleme kompozisyonları uygulanmıştır.

Türbenin en bezemeli unsuru mihraptır.

Mihrap sütunceleri dilimli bir geometrik düzenleme göstermektedir. Sütun başlıklarında yer alan süslemeler taş yüzeyindeki bozulmalardan dolayı seçilememektedir (Fotoğraf 229-230).

Sütunce başlıkları oldukça tahrip olduklarından dolayı üzerindeki yazı tam anlamıyla okunamamaktadır. Batı sütuncesinin eksenine yerleştirilen süslemede ise sadece "Allah" yazısı okunabilmektedir (Fotoğraf 231).

Sütun başlığında İhlas suresi yer almaktadır (Erdal, 2020, s. 462)(Fotoğraf 231).

Fotoğraf 229: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Sütüncesi (Doğu) Süslemesi
Fotoğraf 230: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Sütüncesi (Batı) Süslemesi
Fotoğraf 231: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Batı Sütüncesinden Ayrıntı

Mihrap kemeri, iç içe geçmiş iki kemerden meydana gelmektedir. Dış kemer zikzak motifi ile iç kemer ise yarım daire kemer dizesi ile oluşturulmaktadır. İki farklı motifin birleşimi ile kemer bir çiçek görünümü kazanmıştır (Fotoğraf 232).

Fotoğraf 232: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Kemer Süslemesi

Mihrap kavsarasında oyma tekniğinde kabartma görünümlü 5 sıra süsleme ile bir kompozisyon oluşturulmuştur. İlk sırada, kavsaranın dar kısmında küçük bir daireden çıkan dört ışın bulunmaktadır. İki ve üçüncü sıralarda yarım daire kemer dizesi bulunmaktadır. İkinci sıra kemerleri üçüncü sıraya oranla daha küçük boyutludur. Dördüncü sıra dilimli şemselerin yan yana dizilmesi ile oluşturulmuştur. Kompozisyon şemselerin alt kısmına gelecek şekilde yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen dilimli altı uzantı ile bitirilmektedir (Fotoğraf 233).

Fotoğraf 233: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Kavsara Süslemesi

Kavsara ile niş arasına yerleştirilen iki silme ve iki bordür oyma tekniğiyle kabartma görünümünde işlenmiştir. Üst bordür çapraz yerleştirilen küçük karelerden oluşmaktadır. Alt bordür bir çizgi ile oluşturulmuş birbirini takip eden karelerden meydana gelmektedir (Fotoğraf 234).

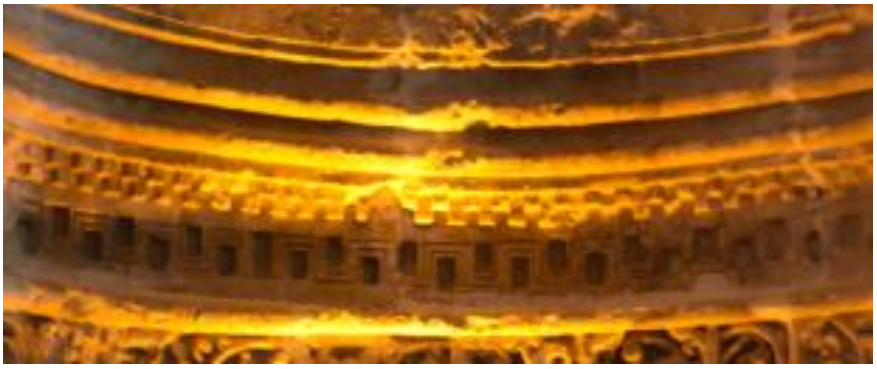

Fotoğraf 234:Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Kavsara ile Nişi Ayıran Bordür Süslemeleri

Mihrap niş bölümü süsleme bakımından iki farklı kompozisyonda işlenmektedir. İç kısımda işlenen kompozisyon geometrik ve bitkisel motiflerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Dış kısım kompozisyonu ise bitkisel motiflerden oluşmuştur. İç tarafta işlenen kompozisyon dış taraf kompozisyonundan bir silme ile ayrılmaktadır. İç kısım tek parça bir levha görünümündedir. Dış kompozisyon ise iç levhayı çerçevelemektedir (Fotoğraf 235).

Fotoğraf 235: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Nişi Süslemeleri

İçteki kısımda oyma tekniğinde kabartma görünümlü zencerek süslemesi ile geometrik bir kompozisyon işlenmektedir. Motifin açıkta kalan kısımlar bitkisel motifler ile doldurulmuştur. Bazı parçalarında bozulmalar görülmektedir (Fotoğraf 236- 237).

Fotoğraf 236: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Nişi Süslemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 237: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Nişi Süslemesinden Ayrıntı

Nişin doğu bölümü batı bölümüne göre daha iyi durumdadır. Batı bölümünde taş bozulmaları oldukça fazladır. Bir kaç unsur dışında süsleme kompozisyonu seçilememektedir. Doğu bölümü ise kabartma kıvrım dallar ve farklı boyutlarda rumiler ile oluşturulan bir kompozisyon ile bezenmiştir (Fotoğraf 238- 239).

Nişi çerçeveleyen bordürde, Tevbe Suresi 21.-22. ayet yazılıdır (Erdal, 2020, s. 478) (Fotoğraf 238-243) .

Fotoğraf 238: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Doğu Bölümü Süslemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 239: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) MedresesiTürbesi Mihrap Niş Çerçeve Batı Bölümü Süslemesinden Ayrıntı

Niş çerçevesinin düşey bölümünde iki farklı kompozisyon uygulanmıştır. Kabartma kıvrım dal ve rumilerle oluşturulan bitkisel kompozisyonun üzerine kabartma görünümlü yazı süslemesi eklenmiştir (Fotoğraf 240-243).

Fotoğraf 240: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi
Fotoğraf 241: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi

Fotoğraf 242: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi
Fotoğraf 243: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Mihrap Niş Çerçeve Düşey Bölüm Süslemesi

Kuzey sanduka kitabesi yazı ve bitkisel süslemeden oluşmaktadır. Kıvrık dal, rumi ve palmetlerden oluşturulan bitkisel kompozisyonun eksenine yuvarlak hatlı nesih yazı süslemesi eklenmiştir. Kitabede sadece "...mir billah" yazısı okunabilmektedir[23] (Fotoğraf 244).

[23] Öğr. Gör. Adem Çetin tarafından çevrilmiştir.

Fotoğraf 244: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kuzey Tarafındaki Lahit Kitabesi

Türbenin içerisinde bulunun bu taş levha süslemesi damla şekilli çerçeve içerisinde yazı süslemesinden oluşmaktadır. Taş levha üzerine müsenna hat ile "Kelime-i Tevhid işlenmiştir[24](Fotoğraf 245).

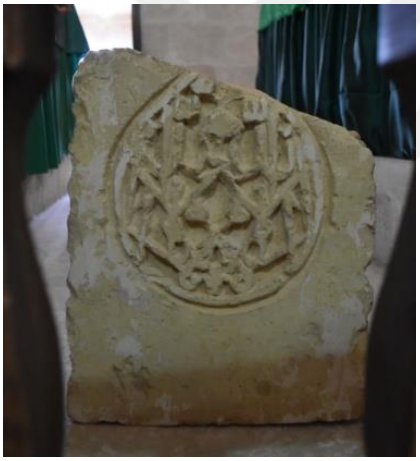

Fotoğraf 245: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Taş Levha Parçası

Beden duvarı ile örtü sistemini ayıran süsleme iki bölümden oluşmaktadır. Alt bölüm küçük üçgen dizesi süslemesi ile bezenmişken üst bölüm çift olarak işlenmiş küçük sivri kemerler ile işlenmiştir. Bu süsleme kompozisyonu tüm türbeyi çevrelemektedir (Fotoğraf 246).

[24] Öğr. Gör. Adem Çetin tarafından çevrilmiştir.

Fotoğraf 246: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Örtü Sistemi Altı Süslemesi

Tromp kemerlerinin bitiş kısmına kemere benzer geometrik figürler işlenmektedir (Fotoğraf 247).

Fotoğraf 247: : Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Tromp Süslemesi

Kubbe tuğlalarının belli bir düzene göre yerleştirilmesiyle iç içe geçmiş çiçek kompozisyonu oluşturulmuştur. (Fotoğraf 248).

Fotoğraf 248: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Kubbe Süslemesi

4.2.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler

4.2.2.1. Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Türbesi

Medrese, halk arasında daha çok "Zinciriye" adı ile bilinmektedir. Rivayete göre, Mardin Ulu Cami minarelerinin arasında çelikten bir zincir yer alırmış. Timur, Mardin'i işgal ettiğinde minarelerden birisi yıkılmış. Bundan dolayı minareler arasında asılan zincir, Zinciriye Medresesi kubbeleri arasına asılmıştır. Böylece medrese "Zinciriye" adı ile anılmaya başlanmıştır (Çağlayan&Tanyeli,2016, s. 88), (Çaça, 2013, s. 54).

4.2.2.1.1. Yeri

Zinciriye Medresesi, Mardin il merkezinin Medrese Mahallesinde 1. cadde ile Mardin Kalesi arasındaki bölgede yer almaktadır (Harita 9). Türbe ise medresenin kuzey yönünün batı ucuna yerleştirilmiştir.Medrese, 31-32 pafta, 28 ada, 1 numaralı parsele kayıtlıdır (VGM. D.N.: 47.01-01/2).

Harita 9: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Harita Konumu (earth.google.com)

4.2.2.1.2. Tarihi

Zinciriye Medresesi, taç kapı üzerinde yer alan kitabesine göre 1385 yılında inşa edilmiştir(Sözen, 1970, s. 188).

4.2.2.1.3. Yaptıran kişi

Medrese, Artuklu hükümdarı Melik Sultan İsa tarafından yaptırılmıştır (Göyünç, 1969, s. 116).

Babası Mardin Artuklularının hükümdarı Melik Mahmud'dur. Melik Mahmud'un vefat etmesi ile 1376 yılında Mardin Artuklularının yeni hükümdarı Sultan İsa olmuştur (Çaça, 2013, s. 50)

Artukluların son kuvvetli hükümdarı olarak da kabul edilen Sultan İsa ilk olarak Zinciriye Medresesi'ni yaptırmıştır. 1389 yılında on medrese daha inşa ettirmiş ve Mardin şehrinin onarımı ile ilgilenmiştir (Çaça, 2013, s. 50).

Sultan İsa hükümdarlığı sırasında ilk olarak Karakoyunlu Kara Muhammed ile mücadele etmiştir. Kara Muhammed'e karşı kazandığı zaferden sonra kendisini

oldukça zor durumda bırakacak Timur ile mücadeleleri başlamıştır (Çaça, 2013, s. 50-51).

Sultan İsa 1394 yılında Timur ile görüşmüştür. Görüşme sırasında Timur Mardin Kalesi'ni teslim etmesini ister. Ancak Sultan İsa bunun kendi elinde olmadığını söyleyerek isteği reddeder. Bunun üzerine Timur, Sultan İsa'yı esir alarak Mardin Kalesi'ni kuşatır. Ancak tüm tehditlerine rağmen kaleyi ele geçiremez. Kaleyi ele geçiremeyen Timur etrafı yakıp yıkmaya başlar. Bu tepkilerinin de işe yaramadığını görmesiyle geri çekilmeye karar verir (Çaça, 2013, s. 51-52).

Üç yıl Sultan İsa'yı esir tuttuktan sonra serbest bırakır. Sultan İsa Mardin'e geri döner. 1402 yılında Timur kaleyi tekrar kuşatır ancak ordusunun yiyecek sıkıntısı çekmeye başlaması ile amacını gerçekleştiremez ve Bağdat'a geri çekilir (Çaça, 2013, s. 52).

Timur geri çekilirken şehrin kuşatmasını Akkoyunlu Kara Osman'a bırakır. Bir süre sonra Timur şehri kuşatmaktan vazgeçer ve Akkoyunlu Kara Osman'a geri çekilmesini söyler. Ancak Kara Osman Mardin'i ele geçirme isteğinden vazgeçmez ve kuşatmaya devam eder. Mardin'in Akkoyunluların hakimiyetine girmesini istemeyen Karakoyunlu Kara Yusuf, Sultan İsa'ya yardıma gelir. 20 gün süren savaş ile iki taraf anlaşma sağlar ve Akkoyunlular geri çekilir. Karakoyunlu Kara Yusuf'un ayrılmasını fırsat bilen Kara Osman Mardin'i tekrar kuşatsa da şehri alamaz. Saldırıların devam etmesi ile Sultan İsa Türkmen Beylerinden Çekum'den yardım ister. Diyarbakır yakınlarında savaşan Artuklular ilk savaşı kazanır. Ancak Akkoyunluların tuzağı ile 1406 yılında Sultan İsa ve Çekum öldürülürler (Çaça, 2013, s. 52-53).

Sultan İsa vefatından sonra Zinciriye Medresesi'ne defnedilmiştir (Çaça, 2013, s. 53).

Mardin'de 19 dükkanı bulunmaktaydı (Göyünç, 1969, s. 116).

4.2.2.1.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.2.2.1.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Zinciriye Medresesi yapıldığı tarihten itibaren farklı dönemlerde restore edilmiştir.

1797 yılına ait bir tamir kitabesi bulunmaktadır. Ayrıca 1963-1966, 1973-1978, 1987, 2005 ve 2007 yıllarında onarım geçirmiştir (Çaça, 2013, s. 56).

Cumhuriyet döneminde, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1949-50 yıllarında onarılmıştır (Çağlayan&Tanyeli, 2016, s. 89).

Ara Altun'un 1967 incelemesinde medresenin, Vakıflar Öğrenci Yurdu olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu dönemde yurdun ihtiyaçlarına göre (yemekhane-mutfak) ufak oynamalar yapılmıştır (Altun, 1971, s. 89/91). 1989 yılının sonuna kadar yurt işlevinde kullanılmaya devam etmiştir (Çağlayan&Tanyeli, 2016: s.89).

1990 yılından itibaren Türk İslam eserleri Müzesi'ne çevrilmesine karar verilmiştir (Vakıflar Genel Müdürlüğü F. N.:470001002-KR003). Yapı 1999'a kadar "arkeoloji müzesi" olarak kullanılmıştır (Çağlayan&Tanyeli, 2016: s.89).

1990 ve 2007 yılında toprak kayması ve kaya düşmesi ile medrese zarar görmüştür (Çağlayan&Tanyeli, 2016, s. 89).

2010 yılında Mardin Artuklu Üniversitesine bağlanan medrese, kısa bir süre Yaşayan Diller Enstitüsü olarak kullanılmıştır. Ancak bu işlevi kullanım ve konfor sorunlarından dolayı sadece 2 yıl sürmüştür (Çağlayan&Tanyeli, 2016, s.89).

Günümüzde medrese tarihe ışık tutan bir mekan olarak ziyaretçi kabul etmekte olup 2022 yılında damın ziyarete açılması ile Mezopotamya manzarasını sunmaktadır. Doğusunda yer alan mescidi ve batısında yer alan türbe ise asıl işlevlerini günümüzde de kaybetmemiştir.

4.2.2.1.6. Plan

Zinciriye Medresesi; öğrenci odaları, mescit, selsebil ve türbeden oluşmaktadır. Medrese, 2 katlı, açık avlulu bir plan şeması yansıtmaktadır. Yapıya giriş doğu uçtan sağlanmaktadır (Çizim 12).

Medresenin orijinal giriş açıklığı güneyin doğu ucundadır. Ancak günümüzdeki koşullar ile orijinal kapı açıklığı kapatılarak batı kenarına medreseye girişi sağlayan bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir (Çizim 12).

Ana eyvan avlunun kuzey ekseninde yer almaktadır. Ana eyvanda selsebil bulunmaktadır (Çizim 12).

Avlunun doğusundaki dikdörtgen planlı bölüm ibadet mekanı olarak kurgulanmışken, batı yönünün güney odası mescit, kuzey odası türbe olarak işlev görmektedir (Çizim 12).

Ara Altun'un 1971 yılında yayımlanan eserinde türbenin batı yönün güney ucundaki kare planlı, kubbeli kısım olduğu söylenmektedir. Ancak bu bilgiyi doğrulayacak herhangi bir bilgi veya belge bulunamamıştır.

Mescitler kubbe ile, odalar ise tonoz ile örtülüdür (Çizim 12).

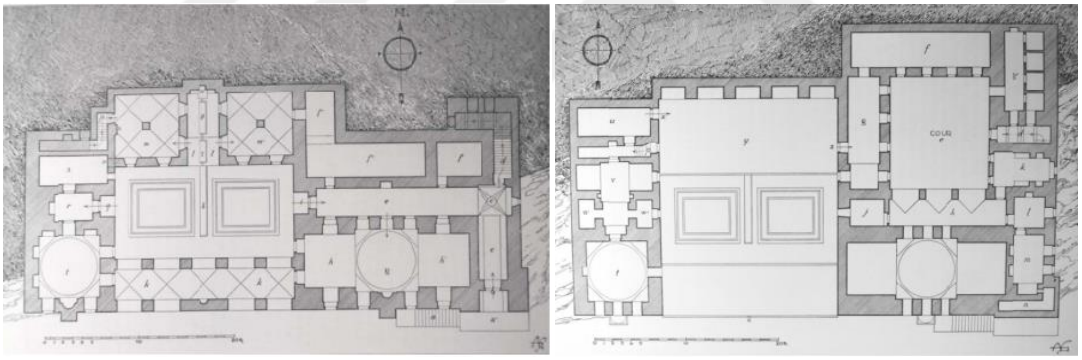

Çizim 12: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Zemin ve Üst Kat Planı (Çaça, 2013, s. 64)

Türbe mekanına ulaşılması dıştan mümkün değildir. Avlunun batısına yerleştirilen dikdörtgen planlı, tonoz örtülü giriş ile türbeye ulaşılmaktadır (Çizim 13).

Giriş bölümünün kuzeyin batısına hafif kaydırılarak yerleştirilen kapı ile türbe bölümüne geçilmektedir (Çizim 13).

Türbe doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir plana sahiptir. Güneyinde kapı açıklığı, doğusunda ise bir niş ve pencere yer almaktadır (Çizim 13).

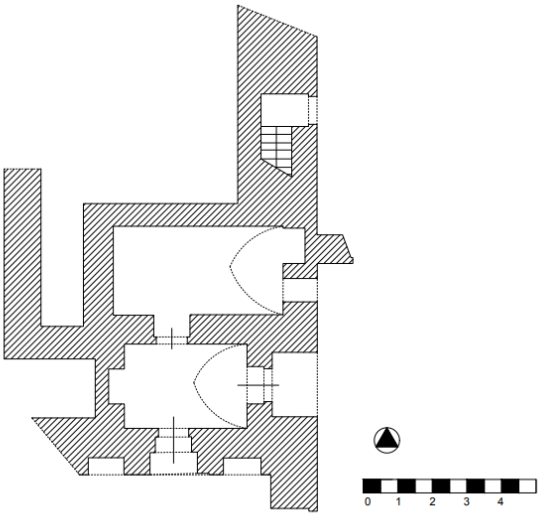

Çizim 13: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Planı Türbeden Ayrıntı (VGM. Arşivi)[25]

4.2.2.1.7. Dış tasvir

Mardin Zinciriye Medresesi'nde yer alan türbenin batı ve kuzey cephesi coğrafi konumdan dolayı görülememektedir.

Türbenin doğu cephesinde eksenin güneyinde derin bir nişin içine yerleştirilmiş giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı ile türbeye ulaşımı sağlayan doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı bir hole girilmektedir. Eksenin kuzeyine ise demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 249).

[25] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan çizim tekrar çizilerek belirginleştirilmiştir.

Fotoğraf 249: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Doğu Cephesi

Güney cephesinin batı ucuna boyuna dikdörtgen bir kapı açıklığı yerleştirilerek türbeye ulaşım sağlanmaktadır (Fotoğraf 250).

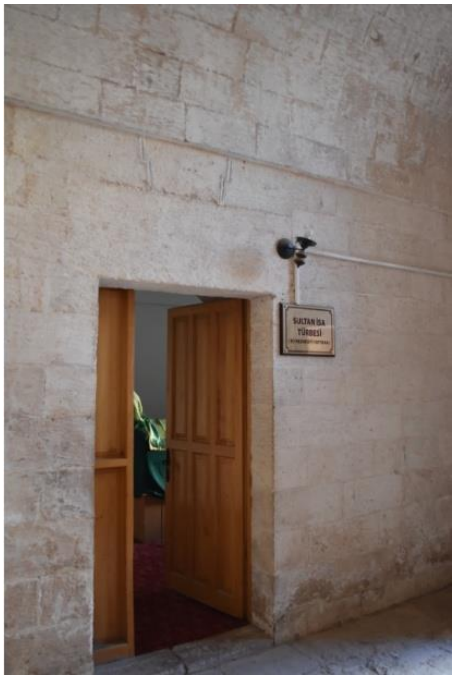

Fotoğraf 250: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Güney Cephesi

4.2.2.1.8. İç tasvir

Güney duvarı, batı tarafına kaydırılarak yerleştirilmiş bir basık kemerli derin bir nişin içinde boyuna dikdörtgen kapı açıklığı vardır (Fotoğraf 251).

Fotoğraf 251: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Güney Duvarı

Batı ve kuzey duvarlarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 252-253).

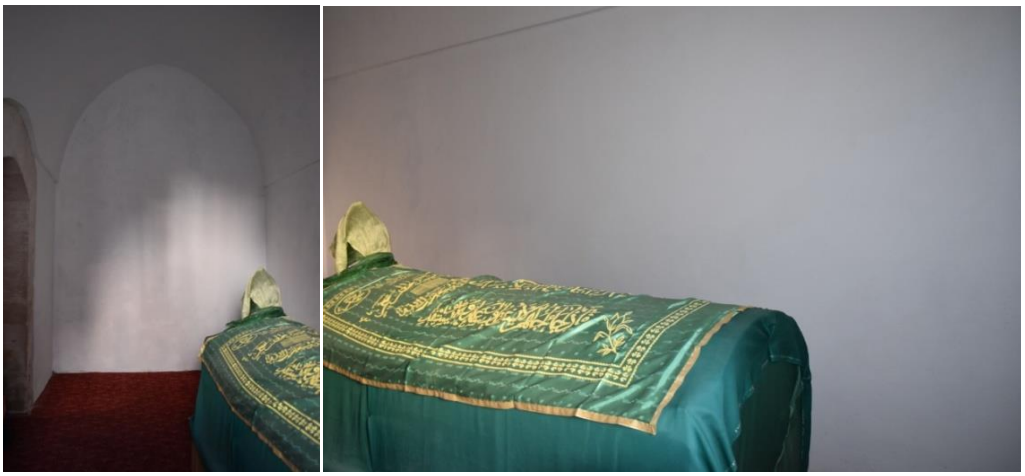

Fotoğraf 252: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Batı Duvarı
Fotoğraf 253: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Kuzey Duvarı

Doğu duvarı eksenin kuzey tarafına sivri kemerli bir niş, güneyine ise dikdörtgen nişin içerisine boyuna dikdörtgen pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 254).

Fotoğraf 254: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Doğu Duvarı

Türbe beşik tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 255).

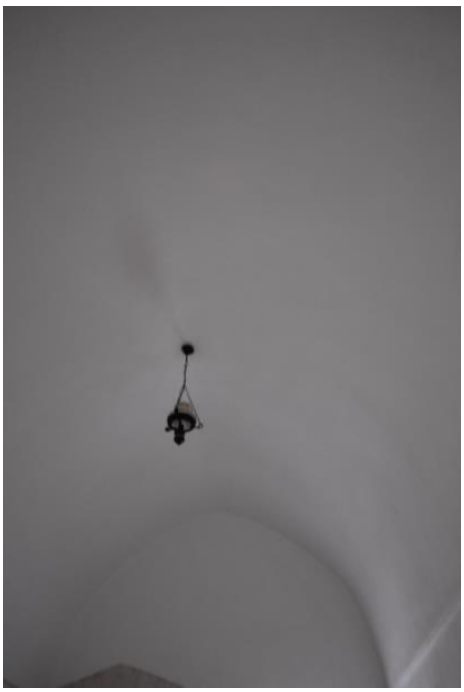

Fotoğraf 255: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi, Türbe, Örtü Sistemi

4.2.2.1.9. Malzeme ve teknik

Türbe ince derz aralıklı kesme taş malzeme ile yatay bir örgü sistemi ile inşa edilmiştir (Fotoğraf 256-257).

İç kısmı ise sıvanmıştır (Fotoğraf 257).

Fotoğraf 256: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi , Türbe, Güney Cephesi Malzemesi
Fotoğraf 257: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi , Türbe, Güney Duvarı Malzemesi

4.2.2.1.10. Süsleme

Türbe mekanının içerisinde ve dışında herhangi bir süsleme ögesi ile karşılaşılmamaktadır.

4.2.2.2. Kasımiye Medresesi Türbesi

"Kasım Padişah Medresesi" olarak da bilinmektedir.

4.2.2.2.1. Yeri

Kasımiye Medresesi, Mardin il merkeziniCumhuriyetMahallesinde, 1711. sokakta yer almaktadır. Cihangir Bey Zaviyesi ile karşılıklı inşa edilmiştir (Harita 10).Medrese 17 pafta, 605 ada, 2 numaralı parsele kayıtlıdır (VGM. F.N.:470001001-KR005).

Harita 10: Mardin Kasımiye Medresesi Harita Konumu (earth.google.com)

4.2.2.2.2. Tarihi

Yapıda herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır.

Gabriel, medresenin Artuklu'nun son dönemlerinde inşasına başlandığını fakat Timur ve Akkoyunlu mücadelelerinden dolayı tamamlanamadığını ileri sürmektedir. Daha sonra yapının Akkoyunlu hükümdarı Sultan Kasım (1487-1502) tarafından tamamlatıldığı görüşünü savunmaktadır (Gabriel, 1940, s. 49)(Altun,1971, s. 99).

Kasımiye Medresesi plan ve süsleme gibi birçok açıdan Zinciriye Medresesi ile benzerlik göstermektedir. Artuklu'nun son dönemi göz önüne alındığında medresenin tamamlanamamış olması ve Akkoyunlu Sultan Kasım döneminde (1487-1502) bitirilmesi akla daha yatkındır.

4.2.2.2.3. Yaptıran kişi

Medreseyi yaptıran kişinin Sultan Kasım olduğu kabul edilmektedir(Sözen, 1970, s. 203).

1432 yılında Mardin Akkoyunlular eline geçtiğinde Kasım Bey paşa olarak şehre geldi. Timur'un harap ettiği şehri ve kaleyi onarmıştır (Bodakçi, 2017, s. 17).

4.2.2.2.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.2.2.2.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Yapı 1963, 1967, 1991 ve 2007 yıllarında onarım geçirmiştir (VGM.) (Çağlayan, s. 134-135).

Medrese Birinci Dünya Savaşı'na kadar işlevini devam ettirmiştir (Göyünç, 1969, s. 118).

1963 yılında hafriyat ve genel temizlik yapılmıştır. Odaların sıvaları ile eksik kapı ve pencereler tamamlanmıştır. 1964 yılında yıkılan üst kat revak restore edilmiştir (VGM. F.N.: 470001001-OF001).

Onarımlar tamamlandıktan sonra 1964 yılında Vakıf öğrenci yurdu olarak açılmıştır (VGM. F.N.: 470001001-OF001).

1990 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünün kararı ile "araştırma merkezi ve konaklama evi" olarak kullanılmıştır (VGM. F.N.: 470001001-KR009).

1991 yılında batı cephesinin çatlayan ve yıkılan yerleri ile mescidin bulunmayan kapı ve pencere çerçevelerinin onarılmasına karar verilmiştir (VGM. F.N.: 470001001-KR010).

Günümüzde medrese Artuklu Üniversitesi'ne bağlı bir müzedir. Türbe iyi durumdadır ve ziyarete açıktır..

4.2.2.2.6. Plan

Medrese, açık avlulu, 2 katlı ve bir eyvanlıdır (Çizim14-Çizim 15).

Güney kenarının batı ve doğu ucunda dikdörtgen planlı kubbeli iki mekan yer almaktadır (Çizim 14).

Revak çapraz tonoz öğrenci odaları ve eyvan beşik tonoz, köşelerdeki iki oda ise kubbe ile örtülmüştür (Çizim 14-Çizim 15).

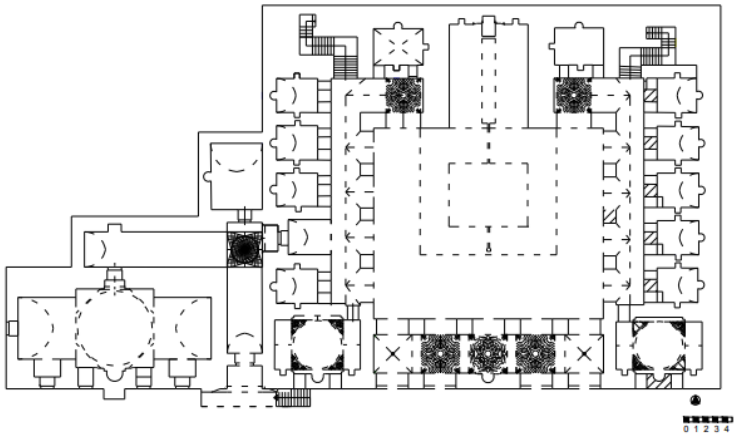

Çizim 14: MardinKasımiye Medresesi Alt Kat Planı (VGM. Arşivi)[26]

[26] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan çizim tekrar çizilerek belirginleştirilmiştir.

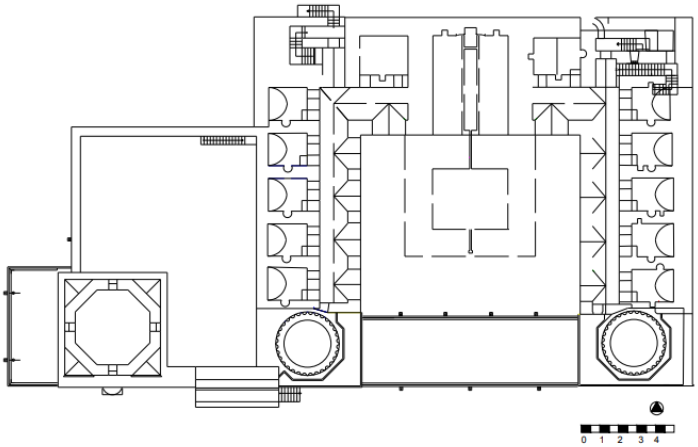

Çizim 15: Mardin Kasımiye Medresesi Üst Kat Planı (VGM. Arşivi)[27]

Türbe batı-doğu doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Girişi kuzey ekseninden doğuya kaydırılarak yerleştirilmiştir. Güney ekseninde mihrap nişi, iki yanında birer pencere açıklığı bulunmaktadır (Çizim 16).

Örtü sistemi eksende kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin doğu ve batısında tonoz örtü sistemi görülmektedir (Çizim 16).

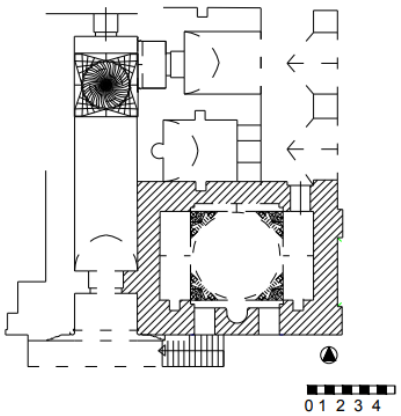

Çizim 16: Mardin Kasımiye Medresesi Türbe Planı (VGM. Arşivi)[28]

[27] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan çizim tekrar çizilerek belirginleştirilmiştir.
[28] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan çizim tekrar çizilerek belirginleştirilmiştir.

4.2.2.2.7. Dış tasvir

Kasımiye Medresesi Türbesinin batı kuzey ve doğu cepheleri medrese odaları ile bağlıdır. Güney cephesi ise bağımsızdır.

Türbenin doğu cephesi güney eksenine yerleştirilen revak ile bağlıdır. Revak örtü sistemi nedeniyle cephe, sivri kemerli bir niş görüntüsü vermektedir. Cephede herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 258).

Fotoğraf 258: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Doğu Cephesi

Güney cephesi alt seviyesinde eksenin iki yanında büyük boyutlu demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen birer pencere bulunmaktadır. Üst seviye eksenine küçük boyutlu sivri kemerli içe doğru daralan bir pencere yerleştirilmektedir (Fotoğraf 259).

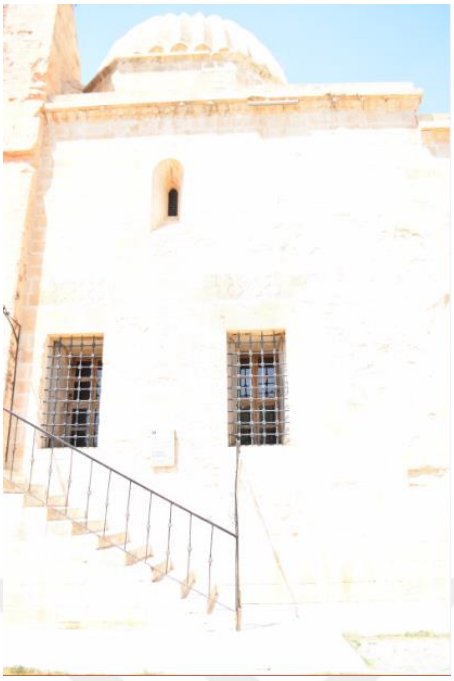

Fotoğraf 259: Mardin Kasımiye Medresesi , Türbe, Güney Cephesi

Türbenin batı cephesi medresenin giriş koridoru ile bağlıdır (Fotoğraf 260). Batı cephenin kuzey ucuna avluya geçişi saplayan kapı açıklığı yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 260: Mardin Kasımiye Medresesi , Türbe, Batı Cephesi

Kuzey cephe ekseninde dikdörtgen kapı açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 261-Fotoğraf 262).

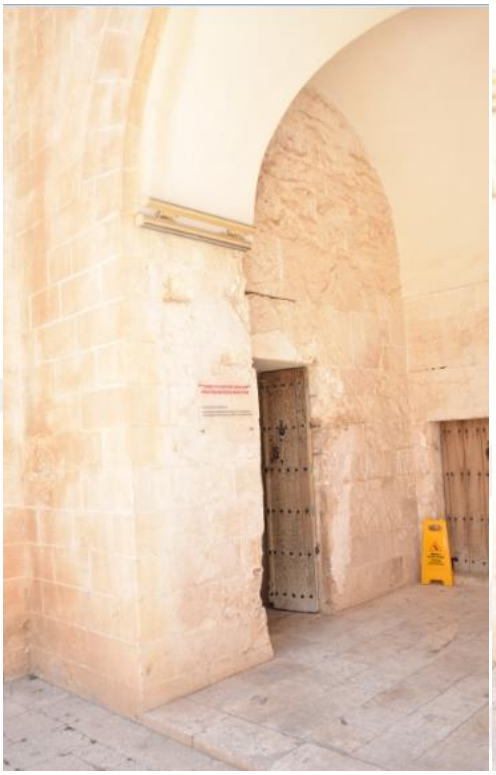

Fotoğraf 261: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Kuzey Cephesi
Fotoğraf 262: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Kuzey Cephesi, Türbe Giriş Kapısı

4.2.2.2.8. İç tasvir

Kuzey duvarı ekseninden doğuya kaydırılarak yerleştirilen bir dikdörtgen kapı açıklığı bulunmaktadır. Eksende sivri kemerli aydınlatma nişi yer almaktadır (Fotoğraf 263).

Fotoğraf 263: Mardin Kasımiye Medresesi , Türbe, Kuzey Duvarı

Doğu ve batı duvarlarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Fotoğraf 264-265).

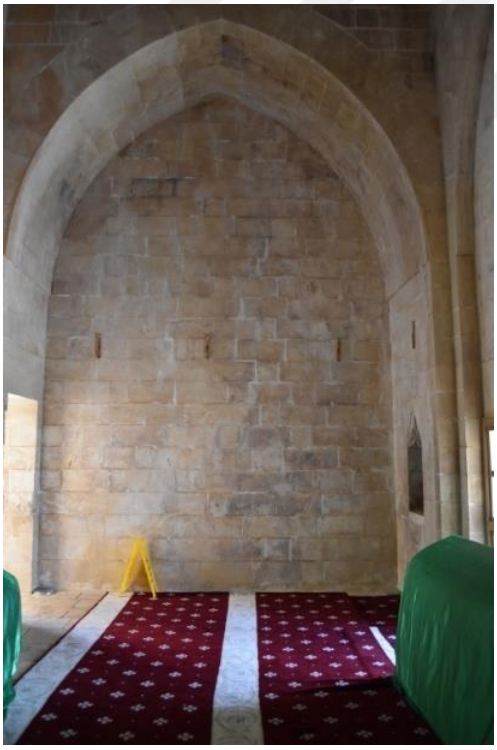

Fotoğraf 264: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Doğu Duvarı
Fotoğraf 265: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Batı Duvarı

Güney duvarı ekseni örtü sisteminetkisiyle daha belirgin kurgulanmıştır. Bir kademe içte görünmektedir. Alt seviye ekseninde sivri kemerli mihrap nişi yer

almaktadır. Mihrap nişi oldukça sadedir. Mihrap nişinin iki yanında birer boyuna dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Üst seviye ekseninde sivri kemerli küçük boyutlu bir pencere yer almaktadır. Eksendeki düzenlemenin iki yanına birer üç dilimli kemerli aydınlatma nişi yerleştirilmiştir (Fotoğraf 266-Fotoğraf 267).

Fotoğraf 266:Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Güney Duvarı

Fotoğraf 267: Mardin Kasımiye Medresesi Türbe Güney Duvarı

Türbe tromp geçişli kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 268).

Fotoğraf 268: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Örtü Sistemi

Yapıda 2 sanduka bulunmaktadır. Sandukaların, Akkoyunlu hükümdarı Sultan Kasım ve eşi Esma Han'a ait olduğu kabul edilmektedir(Artuk, 1971, s. 73).

4.2.2.2.9. Malzeme ve teknik

Kasımiye Medresesi taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Türbenin cephe ve duvarları kesme taş malzeme ile ince derz aralıklı yatay örgü sistemi ile inşa edilmektedir (Fotoğraf 265-266). Bazı bölümlerde malzemelerde bozulma gözlenebilmektedir.

Fotoğraf 269: Mardin Kasımiye Medresesi , Türbe, Kuzey ve Doğu Cephe Malzemesi

Fotoğraf 270: Mardin Kasımiye Medresesi , Türbe, Güney ve Doğu Duvarı Malzemesi

4.2.2.2.10. Süsleme

Türbe içerisinde süsleme aydınlatma nişlerinde ve örtüye geçiş sisteminde kullanılmaktadır.

Aydınlatma nişi çerçevesinde iç içe iki kemer uygulaması görülmektedir. Dıştaki kemer üç dilimli olarak kurgulanmıştır. İçteki kemer ise sivri kemer ile sınırlandırılarak içi mukarnas ile bezenmiştir (Fotoğraf 271).

Fotoğraf 271: Mardin Kasımiye Medresesi,Türbe, Güney Duvarı Aydınlatma Nişi Süslemesi

Tromp içleri ve tromp kemerinin ucu mukarnas ile bezenmektedir (Fotoğraf 272).

Fotoğraf 272: Mardin Kasımiye Medresesi, Türbe, Tromp Süslemesi

4.2.2.3. Şeyh Muhammed Zırrar Camisi - Türbesi

4.2.2.3.1. Yeri

Şeyh Muhammed Zırrar Camisi, Mardin il merkezinin Şaraçoğlu Mahallesinde, Yeni Yol ile 740. sokağınbirleştiği bölümün güneybatısında, küçük bir tepenin üzerinde yer almaktadır (Harita 11).Cami 28-30 pafta, 586 ada, 16 numaralı parsele kayıtlıdır (VGM. F. N.: 470001013-KR001).

Harita 11: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Harita Konumu (earth.google.com)

4.2.2.3.2. Tarihi

Yapıda üç kitabe ve bir vakfiye bulunmaktadır.

İlk kitabe kuzey cephede bulunan mihrabiyenin üzerinde yer almaktadır. İki sıra halinde işlenen kitabenin alt sırası okunamamaktadır (Fotoğraf 273).

Kitabe Metni:

جراغمسجدمحربومنبرابوبكرعمرعثمانحيدر

(Alan, 2024, s.49).

Okunuşu:

"Çerâğ-ı Mescid Mihrab Minber Ebû Bekr, Ömer, Osman, Haydar" (Alan, 2024, s.49).

Türkçesi:

"Mescidin kandili (Işığı), Mihrabı, Minberi/Ebu Bekir, Ömer, Osman, Haydar" (Alan, 2024, s.49).

Fotoğraf 273: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrabiyede Yer Alan Kitabe

İkinci kitabe giriş kapısının üzerinde yarım daire kemerle çerçevelenmiş alınlıkta yer almaktadır. 5 satırdan oluşan kitabede Neml Suresi 19. Ayet işlenmektedir (Fotoğraf 274).

Kitabe Metni:

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكاً مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحاً تَرْضٰيهُ وَاَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

(Alan, 2024, s.43).

Okunuşu:

“Bismillahirrahmanirrahim”

"(Fe tebesseme dâhıken min kavlihâ ve kâle) rabbi evzı'nî en eşkure ni'metekelletî en'amte aleyye ve alâ vâlideyye ve en a'mele salihan terdâhu ve edhılnî bi rahmetike fî ibâdike's- sâlihîn. Sadakallahü'l-a'zim ve kâne zâlike, sene 1326 Hicriyye, M.1908" (Alan, 2024, s.44).

Türkçesi:

"Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla", (Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki:) "Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!". Sene 1326 Hicriyye, M.1908" (Alan, 2024, s.44).

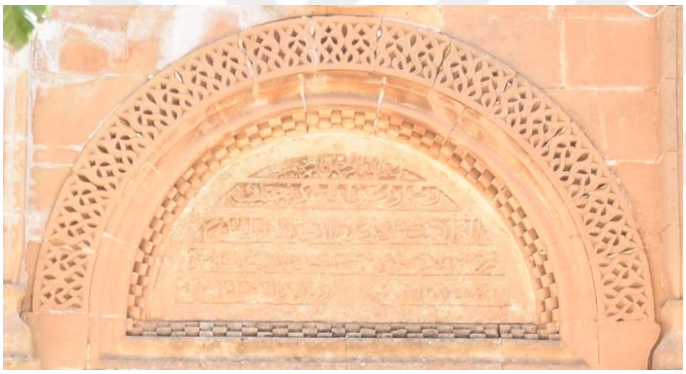

Fotoğraf 274: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephede Yer Alan Giriş Kapısının Üzerinde Yer Alan Kitabe

Üçüncü kitabe güney duvarının üst seviyesinde mihrap ile aynı eksende yer almaktadır. Kitabe yarım daire kemerli çerçeve içerisindedir. Yazıları siyah boya ile belirginleştirilmiştir. Kitabenin iç bölümünde Tevbe Suresi'nin 18. Ayeti işlenmiştir (Fotoğraf 275).

Okunuşu:

"İnnemâ ya'muru mesâcidallâhi men âmene billâhi vel yevmil âhıri ve ekâmes salâte ve âtez zekâte ve lem yahşe illâllâhe fe asâ ulâike en yekûnû minel muhtedîn(muhtedîne)"(Alan, 2024, s.45).

Türkçesi:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur"(Alan, 2024, s.44).

Fotoğraf 275: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrabın Üst Seviyesinde Yer Alan Kitabe, İç Bölüm

Mihrap kitabesinin dış çerçevesine de bir yazı eklenmiştir (Fotoğraf 276).

Okunuşu:

"Şeyh Muhammed Ali el-Ensari kad benahu ibtagâi vechi'l-bârî ve imtisâlen lemma fi'l-hadis raciyen fi'l-cinân hayra civar-ı mescidi damma lisâhibi'l-celil râviye'sseyfi min demi'l-küffâr kad bi-inâyeti ve ecci(?)kemâ kadde erruh yâ seyyidî li-dırâr Sene 1326 Hicriyye, M.1908"(Alan, 2024, s.46-47).

Türkçesi:

"Şeyh Muhammed Ali el-Ensari, Rıza-yı Bari'yi kazanmak için onu (mescidi) ve hadiste gelen (müjde) ye imtisalen, Cennetlerde hayırlı bir komşuluk (yer) elde etmeyi umarak bir mescit (inşa etti) ki, büyük sahabiye bitişik, kılıcını kâfirlerin, kanı

ile sulayan (sahabi). Ey ziyaretçi, onun eşiğinde (girişinde) dur ve dua et! (Münacatta bulun), nitekim tarih düşürdüler Dırrar'a /sahabi adı), ya seyyidi (ey efendim) diyerek, Hicri 1326-M. 1908"(Alan, 2024, s.48).

Fotoğraf 276: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrabın Üst Seviyesinde Yer Alan Kitabe, Çerçeve Bölümü

Yapının vakfiyesi doğu duvarında sandukaların yer aldığı bölümün arkasındaki duvarda yer almaktadır. Sivri kemerli çerçeve içerisine alınan vakfiye 9 satırdan oluşmaktadır (Fotoğraf 277).

Kitabe Metni:

بسمهللاالرحمنالرحيمهذاماانشاءبعداثرالسعيدالفقيرالراجيرحمةربه.االميرشجاعالدينراشدبناالميرسيفهللاالاسحاقالملكيالمظفر يواوقفعليهوعليغيرهالحماماالذيانشاءهاوالبستانالذيانشاءهابطريقالسنابيلوالدالية الذيانشاءهابمدينةدنيسرمنناحيةالخربوالبستانالت يانشاءهافيقريةالخطيبفيأشهرعشريندرهموحنطةمكوآينوثلثنفرقراءلكلنفرفيالشهرعشرةدراهموحنطةمكوآينوعشرينصبيايتعل مونتالوةالكتابالعزيزويكونلكلنفرفيأشهرثالثةدراهموالذيبقريهمعشردراهموحنطهمكوكونصف.وفيأليلةزيتقيةوفيليلةالنصفوال رغاءبزيترطلوثلثاواقشمعةوحالوهرطلينويقرؤنالقراءختمةوذلكبتاريخالمحرمسنة....تقبلهللامنه

Okunuşu:

"Bismillahirrahmanirrahim"

"Hâzâ mâ enşe'e ba'de eseri's-saîd el-fakîr e'r-râcî rahmeti rabbehû. el-emîr Şucâü'd-dîn Râşid bin el-emîr Seyfullah İshak el-mülkî el muzaferrî ve evkafe aleyhi ve alâ gayrihî el-hammâm ellezî enşe'ehâ ve elbustan ellezî enşe'ehâ bi-tariki'ssenâbîl ve'd-dâliyatillezî enşe'ehâ bi-medineti Dunaysır min nâhiyeti'l-garb ve'lbustan elletî enşe'eha fî karyeti'l-l Hatib Fî külli şehrin 'işrîne dirhemin ve hıntatin Mükevkîn ve sâlâse neferin kurrâi li-külli neferin hınta fi'şehri aşerete derâhimin ve hıntatin mükevkîn ve 'ışrîn sabiyyen yete'allemûne tilâvete'l-kitâbi'l-'azîz ve bi-kevni li-külli neferin fî külli şehrin selâsete derâhimin ve'llezî yakrîhim 'aşere derâhimin ve hıntatin mükevvek ve nısf ve fî külli leyletin zeytün kıyyetin ve fî leyleti'n-nısfi ve'regâib zeytün rıtlün ve selâse evâkin şem'atün ve helâve rıtleyn ve yekraûne'lkırâe hatemetün ve zâlike bi-târihi'l-muharrem sene .. tekabbelellâhu minhü" (Alan, 2024, s.37-38).

Türkçesi:

"Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Bu yapı Rabbinin rahmetini uman bahtiyar kul el- Emir Şucâeddin Râşid b. el-Emir Seyfullah İshâk el-Melekî el-Muzafferî'nin ardından inşâ edilmiş, onun ve diğer bazı insanlar adına (şunlar) vakfedilmiştir. Onun yaptığı hamam, Senâbil yolunda yaptığı bostan, Düneysir (Kızıltepe) ilinin Harp nâhiyesinde yaptığı bağlık, El- Hatîb köyünde yaptığı bostan, her ay yirmi dirhem12 ve iki ölçek buğday. Burada üç kurrâ (Kur'an hocası Kurân öğretsin) her fert için ayda 10 dirhem, iki ölçek buğday (verilsin). Kurân-ı Kerim tilaveti öğrenen yirmi çocuk(okutulsun). Her çocuk için ayda üç dirhem, onları okutan hocalara on dirhem (verilsin). Her Kadir gecesinde bir ûkıyye13 yağ, Şaban ayının yarısı (yani Berat Kandili'nde) ve Regaib kandilinde bir rıtl yağ, üç okka14 mum, iki rıtl15 helva verilsin. Kariler (Kurân hafızları) hatim etsinler. Bu kitabe ... yılın Muharrem ayında (yazıldı). Allah (hayırlarını) ondan kabul etsin" (Alan, 2024, s.38).

Fotoğraf 277: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Duvarının Kuzeyinde Yer Alan Vakfiye

Diğer bir kitabe cenazelik bölümüne inen merdivenin batı duvarında bulunmaktadır. Kitabe tek sıra halindedir (Fotoğraf 278).

Okunuşu:

"……ellezîne amele li-vech'İllah"(Alan, 2024, s.43).

Fotoğraf 278: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Cenazelik Merdivenin Batısında Bulunan Kitabe (Alan, 2024, s. 42)

Bodrum Katındaki ikinci kitabe taş bir kapının üzerine işlenmiştir. 7 satırlık kitabenin yazıları siyah ile boyanmıştır (Fotoğraf 279).

Kitabe Metni:

هذهمقبرةباننهذاالجامعالشريفانشأءمجددااالمرحومالشيخمحمدعلىابنالمرحومالشيخعبدالفتاحافندىالنصاربالجزيرىواوالدواحفاد
هالذكوروفراغبنائهسنه١٤٢٦هجريهالدارواحهمالفاتحه

(Alan, 2024, s.51).

Okunuşu:

"Hâzihî Makberetü bânî hâze'l-câmi'i'ş-şerîf inşâen ve müceddeden el-merhûm eşŞeyh Muhammed Ali ibn el-merhum eş-Şeyh Abdülfettâh Efendi el-Ensârî el-Cezerî ve evlâd ve ahfâdühü'z-zükûr ve ferâğa binâehû sene 1326 Hicriye ilâ ervâhihim elFatiha"(Alan, 2024, s.51).

Türkçesi:

"Bu mezar, camiyi H.1326 yılında yeniden yaptıran Cizreli Şeyh Abdülfettah Efendinin oğlu Şeyh Muhammed Ali'nin ve erkek evlad ve ahfadınındır. Ruhlarına Fatiha"(Alan, 2024, s.51).

Fotoğraf 279: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat, Taş Kapıya İşlenen Kitabe (Alan, 2024, s. 50)

Bodrum katındaki üçüncü kitabe ikinci odaya geçen koridorda yer alan kapının üzerinde yer almaktadır. 4 satır şeklinde işlenmiştir (Fotoğraf 280).

Kitabe Metni:

هذه مقبرة بانى هذا الجامع الشريف انشأه مجددا المرحوم الشيخ محمد على ابن المرحوم الشيخ عبد الفتاح افندى النصارى الجزرى واولاده واحفاده الذكور وفراغ بنائه سنه ١٣٢٧ هجريه الى ارواحهم الفاتحه

(Alan, 2024, s.53).

Okunuşu:

"Hâzihî Makberetü bânî hâze'l-câmi'i'ş-şerîf inşâen ve müceddeden el-merhûm eşŞeyh Muhammed Ali ibn el-merhum eş-Şeyh Abdülfettâh Efendi el-Ensârî el-Cezerî ve evlâd ve ahfâdühü'z-zükûr ve ferâğa binâehû sene 1327(?) Hicriye ilâ ervâhihim el-Fatiha"(Alan, 2024, s.53).

Türkçesi:

"Bu mezar camiyi H.1327(?) yılında yeniden yaptıran Cizreli Şeyh Abdülfettah Efendinin oğlu Şeyh Muhammed Ali'nin ve erkek evlad ve ahfadınındır. Ruhlarına Fatiha"(Alan, 2024, s.52).

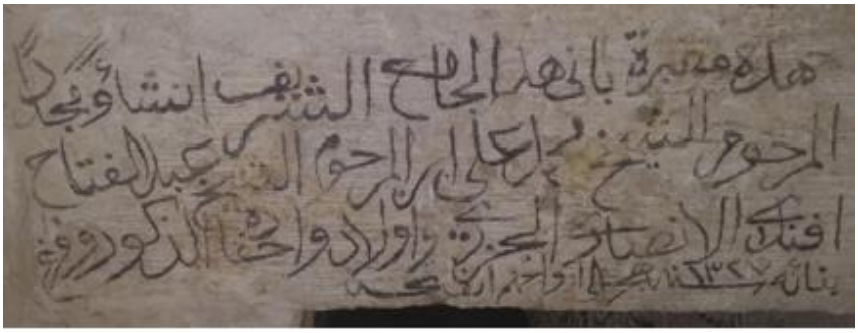

Fotoğraf 280: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat, İkinci Odaya Geçiş Sağlayan Kapının Lentosundaki Kitabe (Alan, 2024, s. 52)

Bodrum katındaki son kitabe üçüncü odaya geçişisağlayan kapının üzerinde yer almaktadır. İki sıra şeklinde işlenmiştir (Fotoğraf 281).

Kitabe Metni:

هذهمقبرةنساءواناثالمرحومالشيخمحمدعليالنصاربواوالدهالدارواحهمالفاتحه

(Alan, 2024, s.54).

Okunuşu:

"Hâzihi makberetü nisâ ve inâs el-merhûm eş-Şeyh Mehmed Ali El-Ensârî ve evlâdühû ilâ ervâhihim el- Fâtiha"(Alan, 2024, s.54).

Türkçesi:

"Bu mezar merhum Şeyh Mehmet Ali el-Ensârînin kadınları ve kızları ve evladınındır. Ruhlarına Fatiha" (Alan, 2024, s.54).

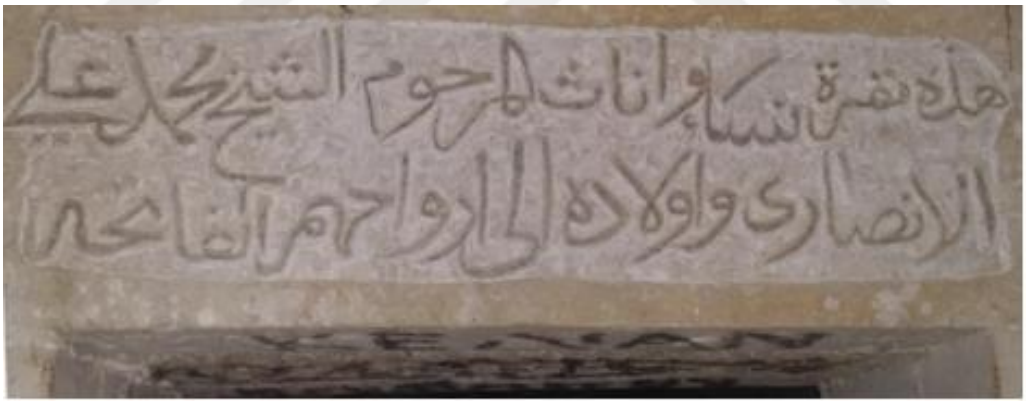

Fotoğraf 281: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat, Üçüncü Odaya Geçiş Sağlayan Kapının Lentosundaki Kitabe (Alan, 2024, s. 54)

Cenazelik bölümünde iki mezar bulunmaktadır.

İlk mezar Hazam bin Abdullah'a aittir.

İki mezar taşının düzenlemesi de benzerdir. Mezar taşı 5 satır dikdörtgen çerçeve, daire çerçeve içinde 4 satır olmak üzere 9 satırlıktır (Fotoğraf 282-Fotoğraf 283).

Kitabe Metni:

هذاقبرالمنتقلالىرحمتهللاحزامبنعبدهللا١٣٢٦سنههجربجددتكتابههذاالقبروقبرزرارهعندبناءالجامعسنه١٣٢٦هجريه

(Alan, 2024, s.56).

Okunuşu:

"Hâzâ Kabri'l-müntekal ilâ rahmeti'llâhi Hazam bin ve Abdullah 1326 sene hicri cüddedet kitabehu hâze'l-kabri ve kabri zerrârehu i'nde benâi'l-câmi' (Sene 1326 Hicriye)"(Alan, 2024, s.56).

Türkçesi:

"Bu kabir, H.1326 yılında cami yapılırken mezar taşlarını ve caminin yazılarını yenileyen Allah'ın rahmetine intikal eden Hazam bin Abdullah'ındır"(Alan, 2024, s.).

Fotoğraf 282: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Hazam bin Abdullah'ın Mezar Taşı (Alan, 2024, s. 55)

Kitabe Metni:

يارحيميامونسكلوحيدكلمنعليهافانوبغوجهربكذوالجاللواالكراماالحولوالقوةاالباهللالعلىالعظيم

(Alan, 2024, s.58).

Okunuşu:

“Yâ Rahîm Yâ Mûnis küllü Vahîd”

“Küllü men aleyhâ fân ve yebğâ vechi Rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm44”

“Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-azîm”(Alan, 2024, s.58).

Türkçesi:

“Ey biricik sığınağım olan Allah’ım, Ey rahmeti herşeyi kuşatan sonsuz şefkat ve merhamet sahibi Allah”

“Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır”.

“Kuvvet ve güç sadece büyük ve yüce olan Allah’ın yardımı ile olur”(Alan, 2024, s.58).

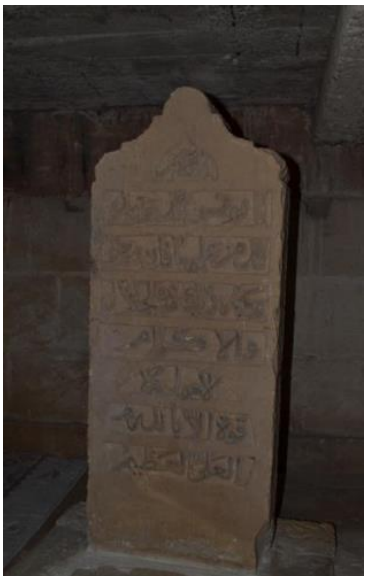

Fotoğraf 283: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Hazam bin Abdullah'ın Mezar Taşı (Alan, 2024, s. 57)

İkinci mezar Zarrare bin Ufi'ye aittir. İkinci mezarın mezar taşları ilk mezarın mezar taşıile aynı düzenlemeye sahiptir(Fotoğraf 284-Fotoğraf 285).

İki mezar taşının düzenlemesi de benzerdir. Mezar taşı 5 satır dikdörtgen çerçeve, daire çerçeve içinde 4 satır olmak üzere 9 satırlıktır (Fotoğraf 284-Fotoğraf 285).

Kitabe Metni:

هللاالاالهاالهوالحىالقيومالتأخذهسنةوالنومله‌مافىالسمواتومافىالعرضمنذاالذىيشفععندهاالبإذنهيعلممابين

(Alan, 2024, s.60).

Okunuşu:

"Yâ Mûnis"

"Bismillahirrahmanirrahim"

"Allâhü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûm, lâ te'huzühû sinetün ve lâ nevm, lehû mâ fi'ssemâvâti ve mâ fi'l-ard, men-ze'l-lezî yeşfe'u 'indehû illâ bi-iznih, ya'lemü mâ beyne"(Alan, 2024, s.60).

Türkçesi:

"Ey biricik sığınağım olan Allah'ım"

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla"

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri"(Alan, 2024, s.60).

Fotoğraf 284: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Zarrare bin Ufi'nin Mezar Taşı (Alan, 2024, s. 59)

Kitabe Metni:

ايديهموماخلفهموالايحيطونبشيءمنعلمهاالبماشاءوسعكرسيهالسموات

(Alan, 2024, s.62).

Okunuşu:

“Eydîhim ve mâ halfehüm ve lâ yuhîdûne bi-şey'in min ilmihî illâ bi-mâ şâa' vesia’ kürsiyyühü's-semâvâti…”

“Hâzâ kabr’il-müntekal ilâ rahmeti'llâhi Zarrâre bin Ûfî sâhib-i Rasûlullah Salla'llahu aleyhi ve sellem”(Alan, 2024, s.62).

Türkçesi:

“O, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O’nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O’nun kürsüsü, bütün gökleri”

“Bu Allah’ın rahmetine giden Allah’ın elçisinin sahabesi Allah ondan razı olsun Zarrâre bin Ûfî kabridir”(Alan, 2024, s.62).

Fotoğraf 285: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Zarrare bin Ufi'nin Mezar Taşı (Alan, 2024, s. 61)

Yapının 1518 tarihli bir vakıf kaydı bulunmaktadır. Kayıt "Evkaf'ı Şeyh Mehmed bin Avkar be cihed-i mescid" olarak işlenmektedir (Çağlayan, s. 108).

Yapıda bir vakıf kitabesi bulunmaktadır. Ancak vakıf edilen tarih kitabedeki bozulmalardan dolayı okunamamaktadır.

Yapıda yer alan farklı kitabelerde 1908 tarihi geçmektedir.Ancak bu tarihle birlikte yeniden yaptırılmış ifadesi de yer almaktadır.

1518 tarihli vakıf kaydı ve mimari özellikleri göz önüne alındığında yapının 15. yüzyılda inşa ettirilmiş olması muhtemeldir.

4.2.2.3.3. Yaptıran kişi

Mihrapta yer alan kitabeye göre 1908 yılında Şeyh Muhammed Ali el Ensari tarafından tekrar yaptırılmıştır.

4.2.2.3.4. Mimarı

Yapının mimarı yada sanatçıları ile ilgili günümüze gelmiş herhangi bir bilgi veya belge bulunmamaktadır.

4.2.2.3.5. Onarımlar ve bugünkü durumu

Zırra Camisi 1910-40, 1950, 1967, 2003 ve 2006-2007 yıllarında restore edilmiştir. Birçok kaynakta yapı "Mardin'in en eski ancak en yeni yapısı" olarak adlandırılmaktadır.

Yapı, 1910 ile 1940 yıllarında ibadete açık durumdadır. Ancak bu dönemki incelemelerde duvarlarda çatlaklar gözlemlenmiştir (VGM. F. N.: 470001013-TF001).

1950'lerde Mehmet Ensari tarafından onarılmıştır (Çağlayan, s. 108).

Ara Altun, 1967 tarihinde yapıyı incelemesi sırasında avlunun doğusuna kalıntılardan yararlanarak eyvan ve odalar eklendiğine değinmiştir (Altun, Mardin'de Türk Devri Mimarisi, 1971, s. 61)

2003 yılında Hacı Behiye Otrakçıer hayrına camiye minare eklenmiş ve çevre düzenlenmesi yapılmıştır (Çağlayan, s. 108).

2006-2007 yılında basit onarım geçirmiştir (VGM. F. N.: 470001013-KR001).

Yapının doğu cephesine sonraki dönemler bir bölüm eklenmiştir (Fotoğraf 286-Fotoğraf 287).

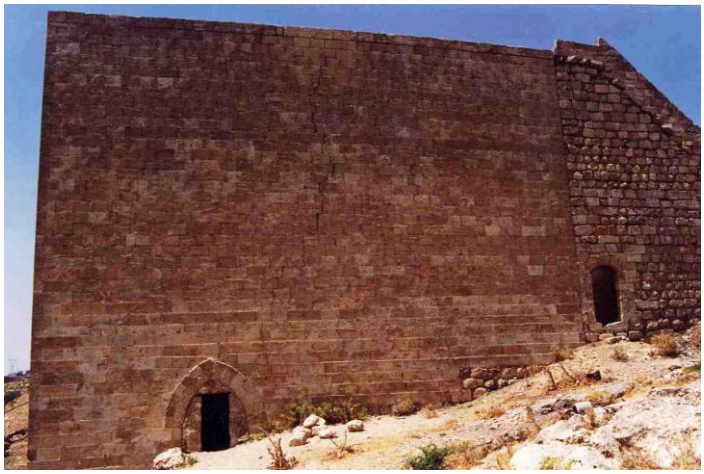

Fotoğraf 286: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi (2024)
Fotoğraf 287: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi (2007?) (VGM. Arşivi)

Abdülgani Efendi caminin vakfının, Koçhisar'da yıkılmış bir hamam olduğundan bahsetmektedir (Zengin B. , 1999, s. 231). Şücaiyye Hamamı olarak adlandırılan hamamın 1540'da 560, 1565'de 1980 akçe geliri mescide aitti (Göyünç, 1969, s. 111).

4.2.2.3.6. Plan

Şeyh Muhammed Zırrar Camisi, bir tepenin üzerine yerleştirilmiştir.

Alanın güneyine cami, kuzeyine ise bir avlu yerleştirilmiştir (Çizim 17).

Güneyin batı ucuna yerleştirilen kapı açıklığı ile avluya ulaşım sağlanmaktadır.Avlunun güneyinde cami, kuzeydoğusunda dikdörtgen planlı iki oda bir eyvan bulunmaktadır (Çizim 17).

Zairi Camisi, doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Yapı eksene atılan kare planlı iki ayak ile kemerler yardımı ile atı bölüme ayrılmıştır. Mihrap önü kubbe ile örtülmüş iken kalan bölümler çapraz tonoz ile örtülmüştür (Çizim 17).

Yapının girişi kuzey eksene yerleştirilmiştir. Batının güney ucunda bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Güney eksende mihrap nişi ve mihrap nişinin ikiyanında ikişer pencere açıklığı yer almaktadır(Çizim 17).

Sandukaların yerleştirildiği dikdörtgen bölüm kuzeydoğuda bulunmaktadır.(Çizim 17).

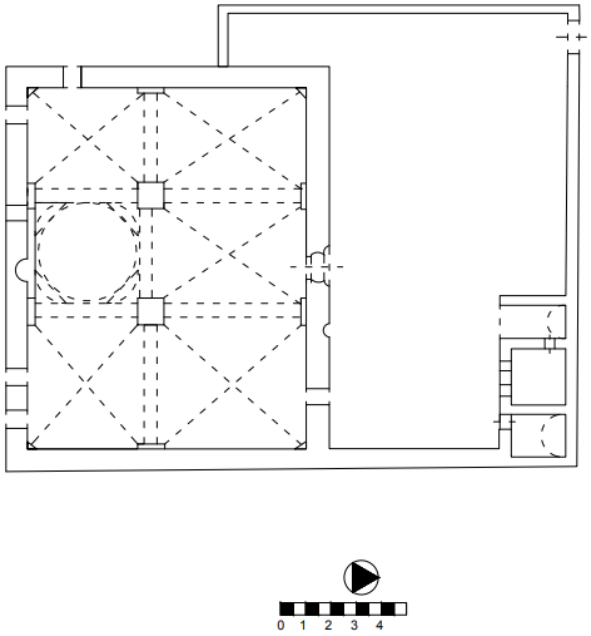

Çizim 17: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Zemin Kat Planı (Altun, 1971, s. 61)[29]

Cenazelik bölümünün de yer aldığı bodrum katı 3 odadan oluşmaktadır. Odalar düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır (Çizim 18).

Bodrum katına doğunun güneyine kaydırılarak yerleştirilen kapı açıklığı ile geçilebilmektedir(Çizim 18).

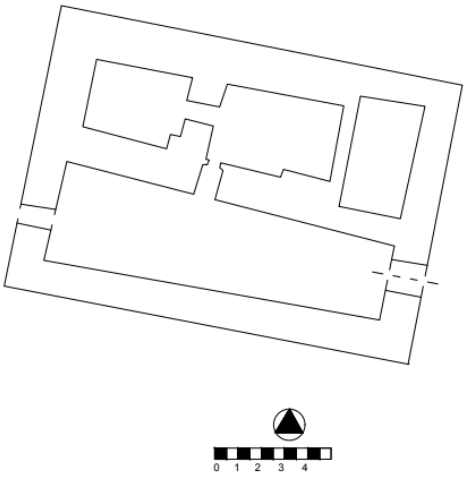

Çizim 18: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kat Planı[30] (Alan, 2024, s. 87)

[29] Ara Altun'un çizimi tekrar işlenerek çizgileri belirginleştirilmiştir.

4.2.2.3.7. Dış tasvir

Zairi Camisi'nin yer aldığı avluya arazinin kuzeyin batı ucuna yerleştirilen kapı ile ulaşım sağlanmaktadır. Kapı ile bitişik inşa edilen minare sonradan eklenmiştir (Fotoğraf 288).

.

Fotoğraf 288: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Avlu Kapısı ve Minaresi

Avlunun kuzeyinde yarım daire kemerli eyvan ve iki oda yer almaktadır (Fotoğraf 289).

[30] Bodrum kat çizimi tekrar işlenerek çizgileri belirginleştirilmiştir

Fotoğraf 289: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Avlunun Kuzeyinde Yer Alan Eyvan ve Odalar [31]

Avlunun doğusuna, dama ulaşım sağlayan merdiven kuzey cepheye bitişik şekilde yerleştirilmiştir. Kuzeyine yerleştirilen kapı ile abdesthaneye geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 290).

Fotoğraf 290:Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Dama Ulaşım Sağlayan Merdiven[32]

[31] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Avlunun güneyine ise Zırrar Camisi yerleştirilmiştir.

Zairi Camisi eğimli bir arazide konumlanmasından dolayı batı ve doğu cepheleri kademeli bir görüntü sunarken güney cephesi iki katlı bir görüntü sunmaktadır (Fotoğraf 291/293).

Doğu cephesinde iki kapı açıklığı bulunmaktadır. İlk kapı eksenden güneye kaydırılarak yerleştirilmiş sivri kemerli bodrum katına ulaşımı sağlayan kapıdır. İkinci kapı ise eksenden kuzeye kaydırılarak yerleştirilen imamın kullandığı odaya açılan kapıdır (Fotoğraf 290/293).

Fotoğraf 291: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi (Güneyden Bakış)[33]
Fotoğraf 292: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi (Kuzeyden Bakış)[34]
Fotoğraf 293: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi, Bodrum Kapısı[35]

Güney cephesinin alt seviyesinde herhangi mimari öge bulunmamaktadır. Üst seviyesinde ise eksende bir, eksenin batısında bir ve eksenin doğusunda iki olmak üzere üstten yarım daire kemerli alınlıkla sınırlandırılmış demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen dört pencere bulunmaktadır. Cephe çörtenler ve silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 294).

[32] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[33] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[34] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[35] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Fotoğraf 294: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Güney Cephesi[36]

Batı cephesi arazi dolayısıyla kademeli bir görünüm vermektedir. Cephenin alt seviyesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Üst seviyede ise eksenden güneye kaydırılarak yerleştirilen demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı üstten yarım daire kemerli alınlıkla sınırlandırılmaktadır. Pencerenin üstünde ise daha küçük boyutlu boyuna dikdörtgen bir açıklık yer almaktadır. Cephe bir silme ile sonlandırılmaktadır (Fotoğraf 295- 296).

Fotoğraf 295: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Batı Cephesi (Kuzeyden Bakış)
Fotoğraf 296: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Batı Cephesi[37]

[36] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Kuzey cephe eksenine caminin giriş kapısı yerleştirilmiştir. Giriş kapısının doğusunda yarım daire kemerli bir mihrabiye yer almaktadır. Mihrabiyenin doğusunda yarım daire kemerli alınlıkla sınırlandırılmış demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen pencere yer almaktadır (Fotoğraf 297- 298).

Cephe çörtenler ve bir silme ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 298).

Fotoğraf 297: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephesi
Fotoğraf 298: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephesi[38]

4.2.2.3.8. İç tasvir

Kuzey cephenin eksenine yerleştirilen kapı açıklığı ile caminin içerisine geçilmektedir.

Güney duvarı örtü sistemi dolayısıyla oluşan yaylar ile üç bölümlü bir görüntü oluşturmaktadır. Eksen bölümü, alt seviyesinde iki kademeli yarım daire kemerli bir mihrap nişi, mihrabın batısında boyuna dikdörtgen birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Eksenin üst seviyesinde ise yarım daire kemerli çerçeveli kitabe yer almaktadır. Mihrabın batısında minber yer almaktadır (Fotoğraf 299- 300).

Eksenin doğusundaki bölümde boyuna dikdörtgen iki pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 299).

Batı bölümünde ise boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 299).

[37] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[38] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

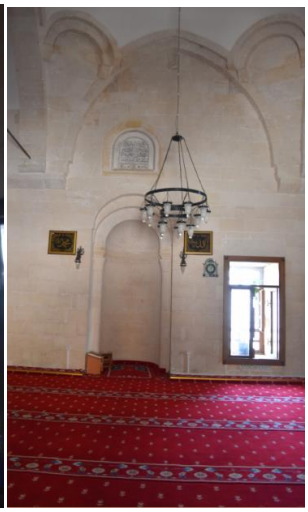

Fotoğraf 299: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Güney Duvarı
Fotoğraf 300: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrap

Batı duvarı örtü sisteminden dolayı iki bölüm olarak görünmektedir. Ekseninin güneyine boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 301).

Fotoğraf 301: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Batı Duvarı

Kuzey duvar ekseninde boyuna dikdörtgen bir nişin içerisine yerleştirilmiş bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Eksenin üst seviyesinde boyuna dikdörtgen pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 302).

Fotoğraf 302: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Duvarı

Doğu duvarının kuzey bölümü ayrılarak sandukalar yerleştirilmiştir. Sandukaların arasında sivri kemerli bir niş yer almaktadır (Fotoğraf 303- 304).

Fotoğraf 303: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Duvarı
Fotoğraf 304: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Duvarı, Kuzey Bölümü[39]

Yapı örtü sisteminde altı bölüm ayrılmaktadır. Mihrap önü kubbe ile örtülürken diğer bölümler çapraz tonoz örtülüdür (Fotoğraf 305- 306).

[39] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Fotoğraf 305: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Örtü Sistemi
Fotoğraf 306: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Mihrap Önü Örtü Sistemi[40]

4.2.2.3.9. Malzeme ve teknik

Yapının inşa malzemesi taştır. Taş malzeme, düzgün kesme taş ve kaba yonu taş olmak üzere iki şekilde kullanılmıştır.

Kuzey,güney ve batı cephesi ince derz aralıkları ile yatay bir düzende örülmüştür. Ancak güney cephesinin alt seviyesindeki malzemenin deforme olduğu görülebilmektedir(Fotoğraf 307- 308).

Fotoğraf 307: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Kuzey Cephesi Malzemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 308: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Güney Cephesi Malzemesinden Ayrıntı[41]

[40] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[41] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Doğu cephesinin iki bölüme ayrıldığı ise malzemenin takip edilmesi ile açıkça görülmektedir. Yapının beden duvarı ince derz aralıkları ile yatay bir düzlemde örülmüşken dama ulaşımı sağlaya merdiveni de kapsayan bölüm kaba yonu taş malzeme ile düzensiz derz aralıkları ile örülmektedir (Fotoğraf 309- 310).

Fotoğraf 309: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Doğu Cephesi Malzemesinden Ayrıntı[42]
Fotoğraf 310: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Dama Ulaşım Sağlayan Merdiven, Malzemeden Ayrıntı[43]

[42] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[43] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Yapının örtü sisteminin malzemesi içten sıva ile kapatılmıştır (Fotoğraf 311).

Fotoğraf 311: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Örtü Sistemi Malzemesinden Ayrıntı

4.2.2.3.10. Süsleme

Şeyh Muhammed Zırrar Camisi'nde taş malzeme üzerinde geometrik ve bitkisel süsleme olmak üzere iki süsleme türü görülmektedir. Süslemeler caminin ve bodrumun giriş kapılarında, pencerenin alt kısmında yer almaktadır.

Taç kapı üst üste eklenen iki sütunce, ve sütuncelerin üzerine yerleştirilen sivri kemerlibir alınlık ile bir çerçeve kullanılarak sınırlandırılmaktadır. Alt seviyedeki sütunce yuvarlak gövdeli iken, üst seviyedeki sütuncenin kare kaidesi ile yivli bir gövdesi bulunmaktadır. Üst sütuncenin kaidesinde küçük kemerler ile oluşturulan bir süsleme dizisi bulunmaktadır. Alınlığın eksenine damla şeklinde bir pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 312/314).

Fotoğraf 312: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı[44]
Fotoğraf 313: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Alınlık Bölümü
Fotoğraf 314: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Üst Sütunce Kaidesi

Alınlık bölümünü sınırlayan yarım daire üç bordürlü kemerlerin içteki ve dıştaki kemerlerinde süsleme yer almaktadır. İç kemerde küçük kare motiflerin belli bir sıra izlenerek yerleştirilmesi ile bir geometrik kompozisyon oluşturulmuştur. Ortada kalan kemerde herhangi bir süsleme uygulanmamıştır. Dış kemer ise kıvrım dalların ucuna yerleştirilen iki rumi ile bu rumileri birleştiren küçük sivri kemer ile bir motif oluşturulmuştur. Bu motifin arka arkaya eklenmesiyle bitkisel bir kompozisyon oluşturulmuştur (Fotoğraf 315- 316).

[44] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Fotoğraf 315: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Alıklık Bölümü Süslemesi[45]
Fotoğraf 316: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Taç Kapısı, Alıklık Bölümü Süslemesinden Ayrıntı

Bodruma ulaşımı sağlayan kapının kemerinde geometrik süsleme yer almaktadır. İki sıra süslemenin dış bölümünde zencerek motifi işlenmiştir. İç bölümünde ise yine keskin hatlarla geometrik bir motif sırası oluşturulmuştur (Fotoğraf 317-Fotoğraf 318).

Fotoğraf 317: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kapısı Kemer Süslemesi[46]
Fotoğraf 318: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Bodrum Kapısı Kemer Süslemesinden Ayrıntı

[45] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar
[46] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

Pencerede yer alan süsleme iki bölümde incelenebilmektedir. Kompozisyona içte damla motifli çerçeve eklenerek ikiye ayrılmaktadır. Damla motifinin birleşim kısmına hilal motifi eklenmiştir. Çerçevenin içinde kıvrım dallara yerleştirilen rumi, lale ve çiçek motifleriyle birlikte bitkisel bir kompozisyon işlenmiştir. Damla motifli çerçevenin dışı ise içteki kompozisyonun devamı niteliğindedir.Kıvrım dallara eklenen rumi, lale ve altı yapraklı çiçek motifiile bir kompozisyon oluşturulmuştur. Kompozisyon dıştan zencerek motifi ile sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 319).

Fotoğraf 319: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Pencere Süslemesi[47]

[47] Fotoğraf Sahibi: Ümran Sincar

5. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın bu bölümünde Mardin il merkezinde yer alan bağımsız ve medresenin bir bölümünü oluşturan türbeler; plan, dış ve iç düzenleme, malzeme-teknik ve süsleme bakımından; kendisinden önceki dönemde, kendisi ile aynı dönemde ve kendisinden sonraki dönemde inşa edilen türbeler ile karşılaştırılarakdeğerlendirilecek.

Mardin il merkezinde müstakil tarzda yapılan yedi türbe, "kare, dikdörtgen, eyvan, haçvari, ve T planlı" olmak üzere beş farklı plan tipini yansıtmaktadır.Dikdörtgen planlı iki örnek bulunurken diğer plan tiplerinde birer örnek bulunmaktadır (Tablo 1)

Şeyh Kasım Halveti Türbesi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) güneyde kare planlı ziyaret bölümü ve kuzeyinde batı-doğu doğrultuda uzanan dikdörtgen planlı bir girişten oluşan bir yapıdır. Cihangir Bey Türbesi (15. Yüzyıl Ortaları) ve Şeyh Salih Türbesi (?) doğu batı doğrultuda uzanan dikdörtgen planı yansıtmaktadır. Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) haçvari planlıdır. Şeyh Hamit Türbeleri (1881-82) 4 ziyaret mekanı ve bir mescitten oluşan T planlı bir yapı kompleksidir. Mescit yapı grubunun eksenine yerleştirilmiştir. Ziyaret mekanları kare planlı iken mescit doğu batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Hamza-i Sagir Türbesi (1474) ise özgün halini kaybetmiştir[48] (Tablo 1).

Türbeler içerisinde cenazeliğe sahip olan tek yapı Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi'dir (Tablo 1-Çizim 16).

[48] Hamza-i Sagir Türbesi'nin orijinal türbesi günümüze gelememiştir. Günümüzde yerine baldeken tarzda bir türbe yerleştirilmiştir. Ancak türbe yeni olduğundan dolayı karşılaştırma ve değerlendirme bölümüne dahil edilmemiştir.

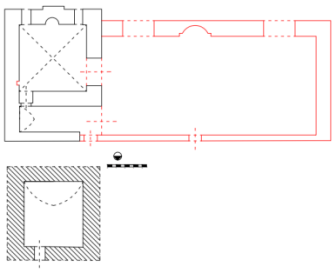 Çizim 19: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı)Planı(Altun, 1971, s. 110)	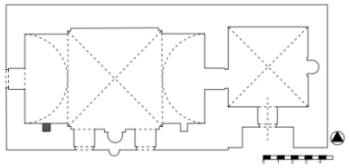 Çizim 20: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	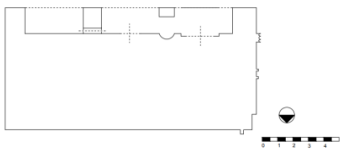 Çizim 21: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Planı
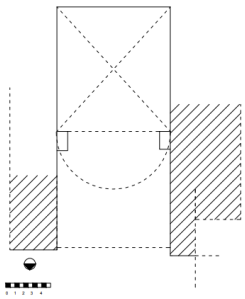 Çizim 22: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (?) Planı	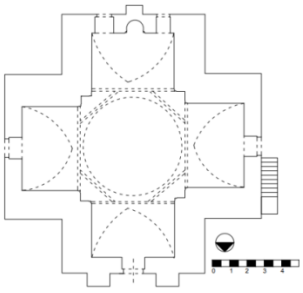 Çizim 23: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) Planı	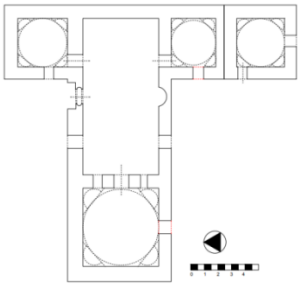 Çizim 24: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881/82) Planı(Altun, 1971, s. 111)
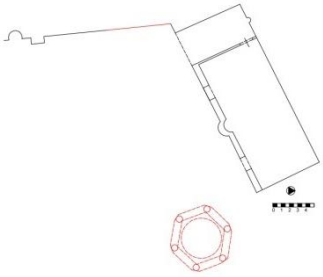 Çizim 25: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474) Planı (Altun, 1971, s. 109)	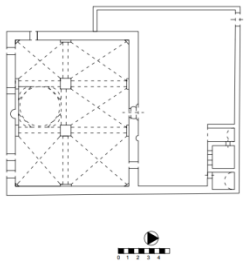 Çizim 26: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) Planı (Altun, 1971, s. 61)	

Tablo 1: Mardin İl Merkezinde Müstakil Tarzda Yapılan Türbe Planları

Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi ile Mardin ilçelerinde yer alan kare plan bakımından karşılaştırılabilecek 9 yapı bulunmaktadır. Karşılaştırma örneklerinin hiçbirinde Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nde uygulanan türbe-koridor planı görülmemektedir (Tablo 2).

Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nin kuzeyde yer alan orijinal girişi baz alınırsa Artuklu Bilal-i Habeş Ziyareti, Dargeçit Kısmetli Mahallesi Türbesi, Derik Şeyh Abdullah Türbesi, Midyat Şeyh Mahmut Türbesi ve Savur Şeyh İsmail Türbesi girişlerinin de benzer şekilde kuzeye yerleştirildiği görülmektedir. Ancak Artuklu Seyyid Muhammed El Hüseyn-i Türbesi'nin girişinin batı yönüne; Nusaybin Selman-ı Pak Türbesi girişinin doğu yönüne; Derik Şeyh Nesih Türbesi, ve Savur Şeyh Abdülhalim Türbesi girişinin güney yönüne yerleştirilmesi bakımında Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nden ayrılmaktadır(Tablo 2).

Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nde görülen mihrap uygulaması Midyat Şeyh Mahmut Türbesi'nde de görülebilmektedir (Tablo 2/Çizim 27- 33).

Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nin çapraz tonoz örtü sistemi diğer türbelerde görülmemektedir. Artuklu Bilal-i Habeş Ziyareti düz tavan ile; Dargeçit Kısmetli Mahallesi Türbesi beşik tonoz ile; Artuklu Seyyid Muhammed El Hüseyn-i Türbesi,Derik Şeyh Abdullah Türbesi,Derik Şeyh Nesih Türbesi,Midyat Şeyh Mahmut TürbesiNusaybin Selman-ı Pak Türbesi, Savur Şeyh Abdülhalim Türbesi ve Savur Şeyh İsmail Türbesi ise kubbe ile örtülmüştür (Tablo 2).

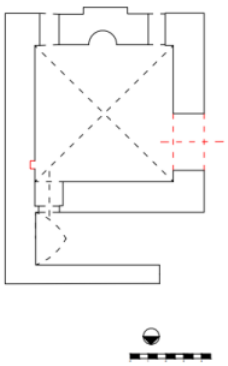

Çizim 27: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) Planı (Altun, 1971, s. 110)

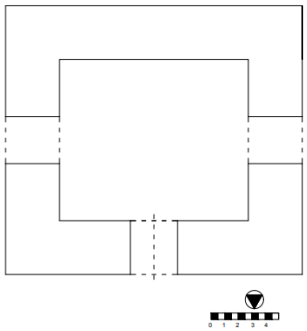

Çizim 28: Mardin Artuklu Bilal-i Habeş Ziyareti (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 45)

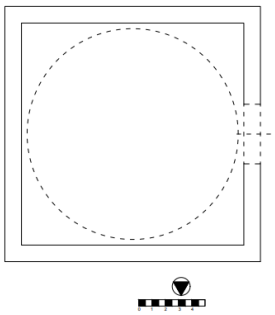

Çizim 29: Mardin Artuklu Seyyid Muhammed El Hüseyn-i Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 62)

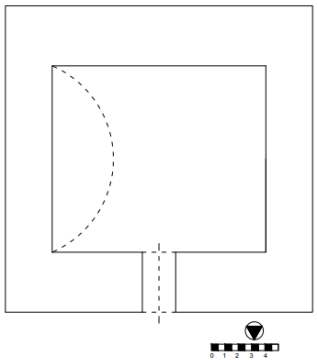

Çizim 30: Mardin Dargeçit Kısmetli Mahallesi Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 424)

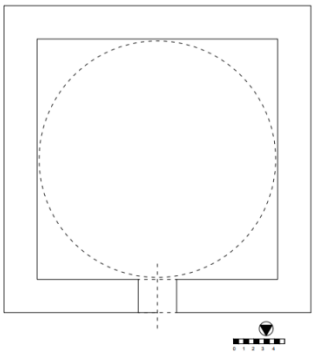

Çizim 31: Mardin Derik Şeyh Abdullah Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 174)

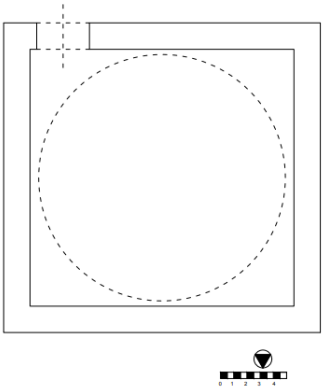

Çizim 32: Mardin Derik Şeyh Nesih Türbesi (?)

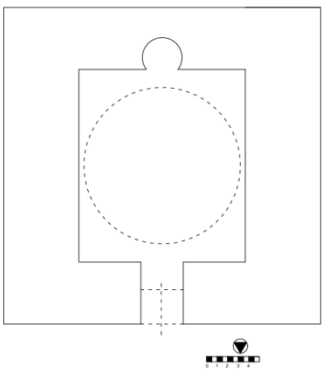

Çizim 33: Mardin Midyat Şeyh Mahmut Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 46)

Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 287)	
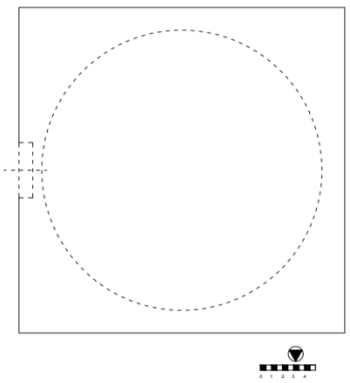 Çizim 34: Mardin Nusaybin Selman-ı Pak (?) Türbesi Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 296)	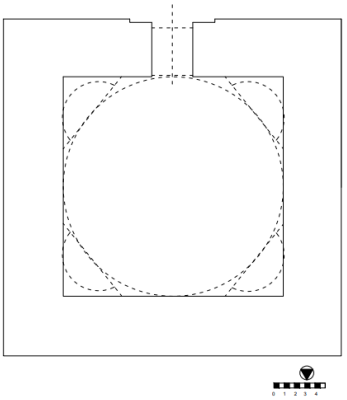 Çizim 35: Mardin Savur Şeyh Abdülhalim Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 18)
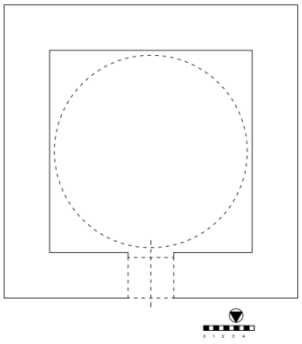 Çizim 36: Mardin Savur Şeyh İsmail Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 21)	

Tablo 2: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi ile Karşılaştırılabilecek Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbe Planları

Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16.Yüzyıl Başı) plan bakımından "Alanya Akşebe Sultan Mescidi ve Türbesi(1231-1254)[49], Kırşehir Aşık Paşa Türbesi (1312) ve Kazakistan, Aral, Basibek Türbeleri (19. Yüzyıl Sonu)" ile benzerlikler göstermektedir

Alanya Akşebe Sultan Mescidi ve Türbesi (1231-1254) mescit, türbe ve koridor uygulaması bakımından Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16.Yüzyıl Başı)ile benzerlik göstermektedir. İki türbe de kare planlıdır ve kuzeyine doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülü koridor yerleştirilmiştir. Her iki türbenin girişi kuzeyde yer almaktadır. Ancak Mardin Şeyh Kasım Türbesi'nin girişi kapı şeklinde iken Alanya Akşebe Sultan Türbesi'nde giriş kemer açıklığı şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca, Alanya Akşebe Sultan Türbesi türbe

[49] Alanya Akşebe Sultan Mescidi-Türbesi'nde 1231tarihinde mescit, 1254 tarihinde ise türbe inşa edilmiştir (Arslan, 2017, s. 1406).

örtü sistemi, koridora açılan pencere, pencere sayısı ve mihrap uygulamasının bulunmamasıyla Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nde ayrılmaktadır (Çizim 37-38).

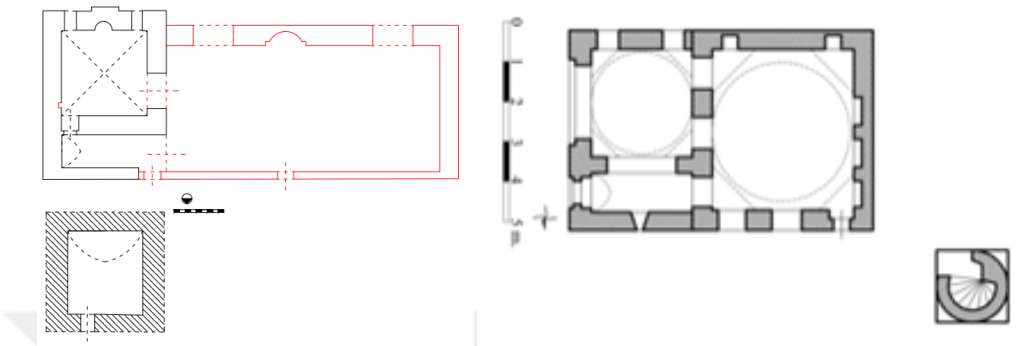

Çizim 37: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) Planı (Altun, 1971, s. 110)
Çizim 38:Alanya, Akşebe Sultan Mescidi ve Türbesi (1231-Türbe 1254) Planı (Arslan, 2017, s. 1410)

Mardin Şeyh Kasım Türbesi (15. Yüzyıl Sonu-16.Yüzyıl Başı) türbe-koridor uygulamasının işlenmesi bakımından Kırşehir Aşık Paşa Türbesi (1312), Kazakistan Basibek Türbesi (19. Yüzyıl Sonu) ve Kazakistan Beketay Türbesi (19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başı) ile benzerlik göstermektedir. Türbelerin ziyaret bölümleri kare planlı iken, giriş bölümleri doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Kırşehir Aşık Paşa Türbesi'nde, Mardin Şeyh Kasım Türbesi!ne benzer şekilde koridor ziyaret bölümünün kuzeyine yerleştirilmişken; Kazakistan Basibek Türbesi ve Kazakistan Beketay Türbesi'nde farklı olarak koridor türbe bölümünün güneyine yerleştirilmiştir. Kazakistan Basibek Türbesi ve Kazakistan Beketay Türbesi'nde koridorlarMardin Şeyh Kasım Türbesi koridoruna benzer şekilde sade tutulmuşken, Kırşehir Aşık Paşa Türbesi koridorunda bunlardan farklı olarak niş ve pencere açıklığı gibi uygulamalar bulunmaktadır. Kazakistan Beketay Türbesi'nin ziyaret bölümü örtü sistemi Mardin Şeyh Kasım Türbesi ziyaret bölümü ile aynı şekilde çapraz tonoz iken, Kırşehir Aşık Paşa Türbesi ve Kazakistan Basibek Türbesi'nde örtü sistemi farklı olarak beşik tonozdur (Çizim39, 42).

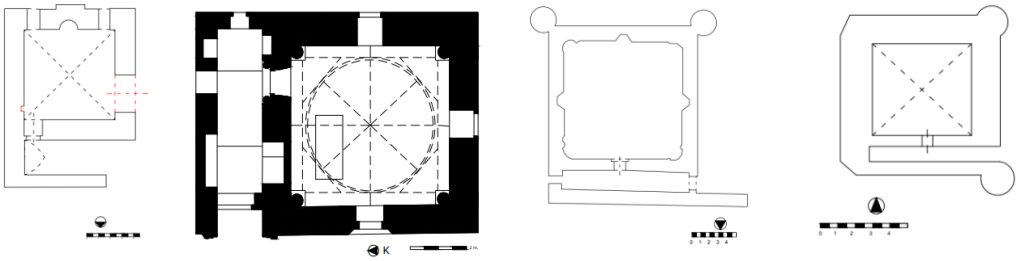

Çizim 39: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe - Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) Planı (Altun, 1971, s. 110)
Çizim 40: Kırşehir Aşık Paşa Türbesi (1132) Planı (Tay, 2010, s. 80)
Çizim 41:Kazakistan, Aral, Basibek Türbesi (19. Yüzyıl Sonu) Planı (Koshenova, 2019, s. 35)
Çizim 42: Kazakistan, Aral, Beketay Türbesi (19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başı) (Koshenova, 2019, s. 51)

Mardin Cihangir Bey Türbesi ve Mardin Şeyh Salih Türbesi ile Mardin ilçelerinde yer alan dikdörtgen plan bakımından karşılaştırılabilecek 10 yapı bulunmaktadır (Tablo 3).

Kapıları yerleştirme bakımından Mardin'de yer alan türbelerde kuzey, güney ve batı olmak üzere üç yönünde kullanıldığı görülmektedir. Mardin Şeyh Salih Türbesi'nin kuzeyde bulunan giriş kapısına benzer şekildeArtuklu Şeyh Muhammed Nur Türbesi, Midyat Şeyh Mustafa Türbesi ve Midyat Şeyh Muhammed Türbesi giriş kapıları kuzeye yerleştirilmiştir.Mardin Cihangir Bey Türbesi'nin güneyde yer alan giriş kapısına benzer şekilde Derik Ömer Baba Türbesi, Mazıdağı Pir Hattab Türbesi ve Midyat Yedi Kardeşler Türbesi'nin de giriş kapıları güneye yerleştirilmiştir. İki örneğimizden farklı olarak Derik Şahsuvar Türbesi, Kızıltepe Şeyh Ahmet Türbesi, Kızıltepe Yedikardeşler Türbesi ve Yeşilli İlvaniye Türbesi giriş kapıları ise batı yönüne yerleştirilmiştir (Tablo 3).

Cihangir Bey Türbesi'nde görülen mihrap uygulaması Derik Şahsuvar Türbesi ve Mazıdağı Pir Hattab Türbesi'nde de görülmektedir (Tablo 3/Çizim 43, 49, 53).

Cihangir Bey Türbesi'nde uygulanan çapraz tonoz ve beşik tonozun birlikte kullanıldığı örtü sistemi Mardin ilçelerinde yer alan dikdörtgen planlı türbelerde uygulandığı görülmemektedir (Tablo 3).

Mazıdağı Pir Hattab Türbesi çapraz tonoz ile; Derik Ömer Baba Türbesi ve Derik Şahsuvar Türbesi düz tavan ile; Kızıltepe Şeyh Ahmet Türbesi, Kızıltepe Yedikardeşler Türbesi, YeşilliİlvaniyeTürbesi veMidyat Yedi Kardeşler Türbesi

tonoz ile; Artuklu Şeyh Muhammed Nur Türbesi, Midyat Şeyh Mustafa Türbesi ve Midyat Şeyh Muhammed Türbesi ise kubbe ile örtülmüştür (Tablo 3).

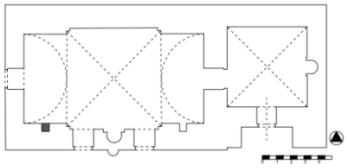

Çizim 43: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi)
(15. Yüzyıl Ortaları) Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

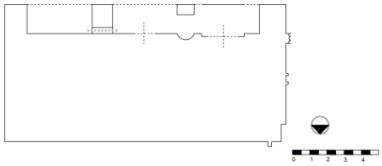

Çizim 44: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Planı

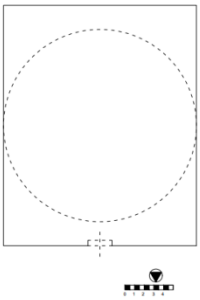

Çizim 45: Mardin Artuklu Şeyh Muhammed Nur Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 58)

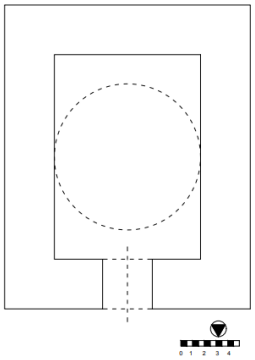

Çizim 46: Mardin Midyat Şeyh Mustafa Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 41)

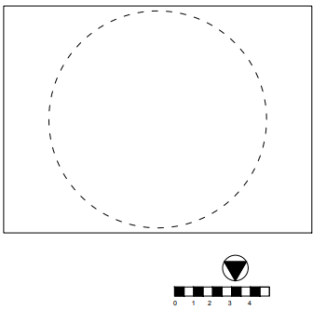

Çizim 47: Mardin Midyat Şeyh Muhammed Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 22)

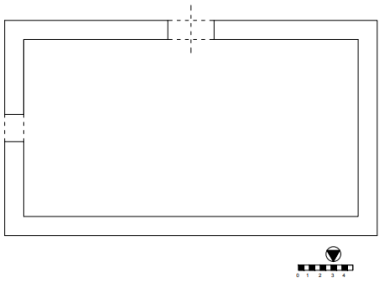

Çizim 48: Mardin Derik Ömer Baba Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 177)

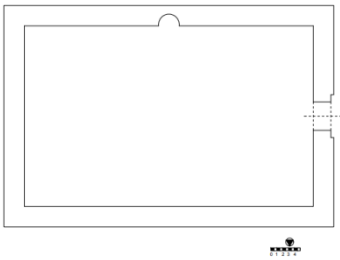

Çizim 49: Mardin Derik Şahsuvar Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 172)

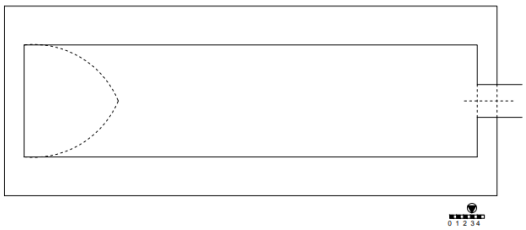

Çizim 50: Mardin Kızıltepe Şeyh Ahmet Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 23)

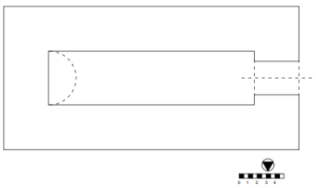

Çizim 51: Mardin Kızıltepe Yedikardeşler Mahallesi Türbe (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 22)

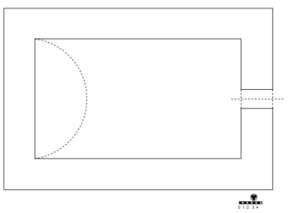

Çizim 52: Mardin Yeşilli İlvaniye Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 392)

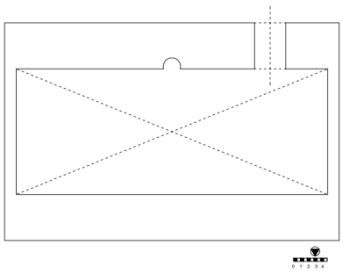

Çizim 53: Mardin Mazıdağı Pir Hattab Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 284)

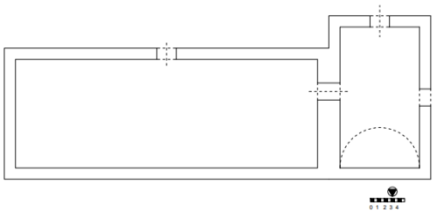

Çizim 54: Mardin Midyat Yedi Kardeşler Türbesi (?) Planı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 30)

Tablo 3: Mardin Cihangir Bey Türbesi ve Mardin Şeyh Salih Türbesi ile Karşılaştırılabilecek Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbe Planları

Mardin Cihangir Bey Türbesi (15. Yüzyıl Ortaları) "Ordu Tuzak Köyü Türbesi (?), Bilecik Şeyh Edebali Türbesi (?) veGaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi (Araban) (19. Yüzyıl)" ile plan bakımından benzerlik göstermektedir.

Ordu Tuzak Köyü Türbesi (t.b.) dikdörtgen planlı olması ve giriş ve ziyaret bölümü olmak üzere iki bölümlü olması ile Mardin Cihangir Bey Türbesi (15. Yüzyıl Ortaları) ile benzerlik göstermektedir. Ancak Cihangir Bey Türbesi doğu-batı doğrultusunda, Ordu Tuzak Köyü Türbesi ise kuzey-güney doğrultusundadır. Mardin Cihangir Bey Türbesi tonoz ile örtülü iken Ordu Tuzak Köyü Türbesi (t.b.) düz tavan ile örtülüdür (Çizim 55- 56)

.

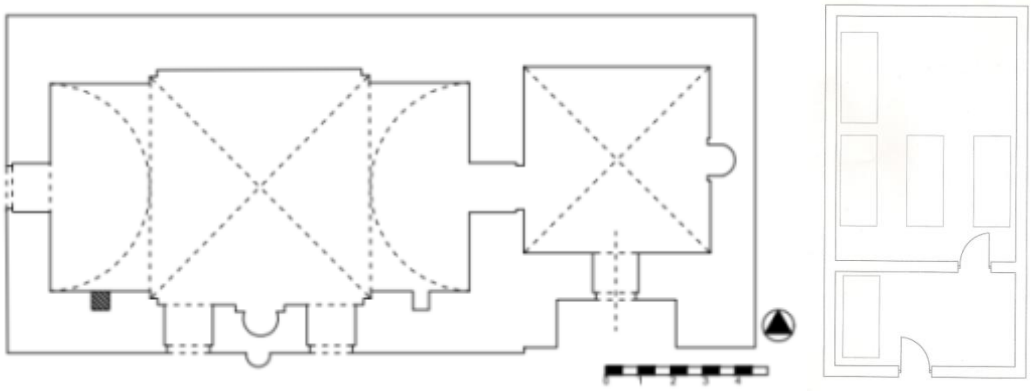

Çizim 55: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Planı (VGM. Arşivi)
Çizim 56: Ordu Tuzak Köyü Türbesi (?) Planı (Özdemir, 2011, s. 135)

Mardin Cihangir Bey Türbesi (15. Yüzyıl Ortaları), Bilecik Şeyh Edebali (1326?) ve Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi (Araban) (19. Yüzyıl) ile dikdörtgen plan ve

mekanın örtü sisteminin üçlü düzenlenmesi yönünden benzerlik göstermektedir. Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi, Mardin Cihangir Bey Türbesi ile benzer şekilde doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı iken Bilecik Şeyh Edebali Türbesi farklı olarak kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Mardin Cihangir Bey ve Bilecik Şeyh Edebali Türbesi'nde eksen içten vurgulanmışken, Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi iç mekanında düz bir görünüm bulunmaktadır. Bilecik Şeyh Edebali (1326?) ve Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi (Araban) eksen örtü sisteminde farklılık bulunmaktadır (Çizim 57- 59) .

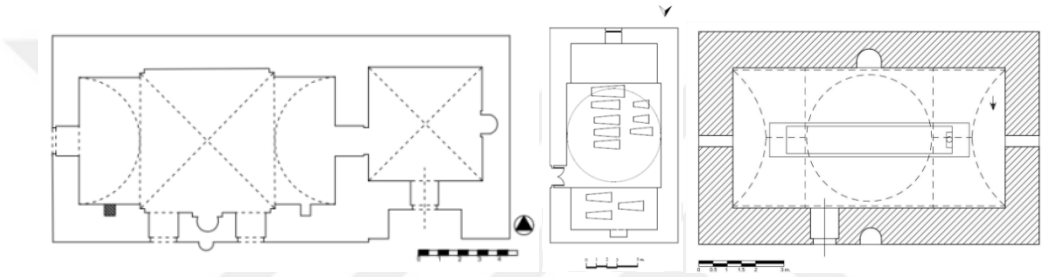

Çizim 57: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Planı (VGM. Arşivi)
Çizim 58: Bilecik Şeyh Edebali Türbesi (?) Planı (Yıldız, 2019, s. 111)
Çizim 59: Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi (Araban) (19. Yüzyıl) Planı (Altın, 2015, s. 868)

Mardin Şeyh Salih Türbesi (t.b.) plan bakımından "Bursa Gülçiçek Hatun Türbesi (t.b.) ve Bursa Hatice Sultan Türbesi (16. Yüzyılın Başları)" ile karşılaştırılacaktır.

Bursa Gülçiçek Hatun Türbesi ile Mardin Şeyh Salih Türbesi (t.b.) ziyaret mekanı önüne yerleştirilen revak bakımından benzerlik göstermektedir (Çizim 60- 61).

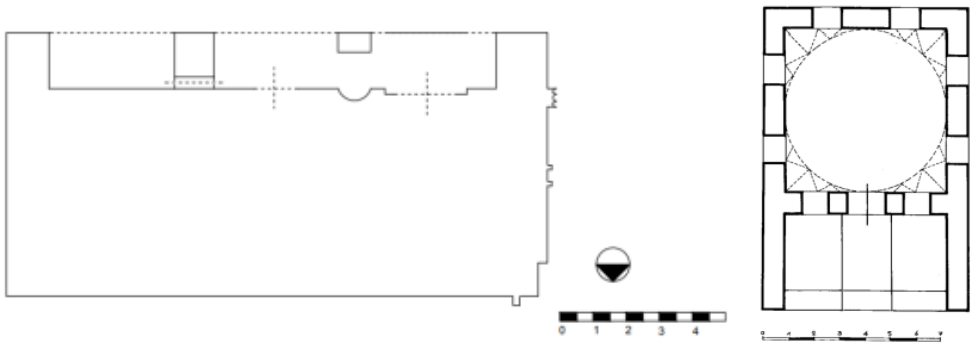

Çizim 60: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?) Planı
Çizim 61: BursaGülçiçek Hatun Türbesi (?) Planı

Bursa Hatice Sultan Türbesi (16. Yüzyılın Başları) ile MardinŞeyh Salih Türbesi (t.b.) ziyaret mekanı önüne yerleştirilen revak bakımından benzerlik göstermektedir (Çizim 62- 63).

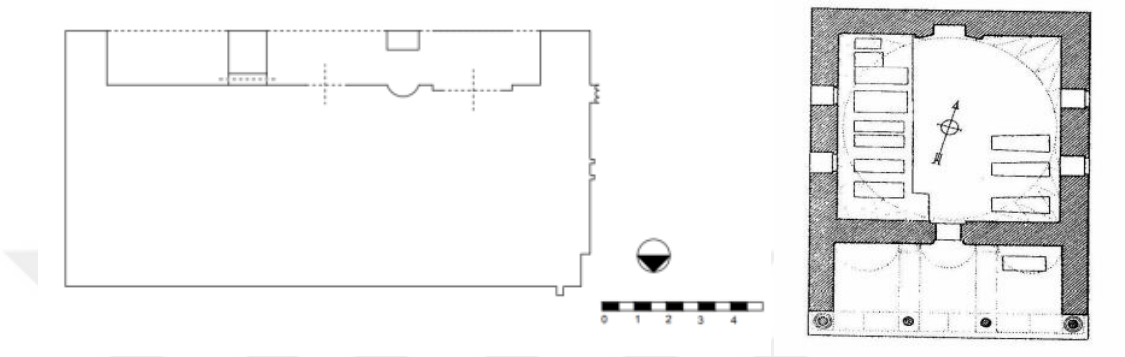

Çizim 62: Mardin Şeyh Salih Türbesi (t.b.) Planı
Çizim 63: Bursa Hatice Sultan Türbesi (16. Yüzyılın Başları) Planı

Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (t.b.), "Bursa İznik Kırkkızlar (Kırgızlar) Kümbeti (t.b.), Akşehir Emir Yavtaş Türbesi (1255-1265), Konya Bedreddin Gevhertaş Türbesi (13. Yüzyıl Ortaları), Afyon BoyalıköyüEyvan Türbe(13. Yüzyıl 2. Yarısı) ve Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi (13. Yüzyıl Son Çeyreği)" ile plan bakımından ortaklıklar göstermektedir.

Bursa İznik Kırkkızlar Türbesi (t.b.), Akşehir Emir Yavtaş Türbesi (1255-1265) ve Bursa Bedreddin Gevhertaş Türbesi (13. Yüzyıl Ortaları) eyvan planlı olması ile Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (t.b.) ile benzerlik göstermektedir. Bursa İznik Kırkkızlar Türbesi ve Akşehir Emir Yavtaş Türbesi,Mardin Şeyh İmameddin Türbesi ile benzer şekilde kuzey-güney doğrultuda uzanırken Bursa Bedreddin Gevhertaş Türbesi farklı olarak doğu-batı doğrultuda uzanmaktadır. Bursa İznik Kırkkızlar Türbesi ile Mardin Şeyh İmameddin Türbesi iki bölümlü iken Akşehir Emir Yavtaş Türbesi ve Bursa Bedreddin Gevhertaş Türbesi tek mekandan oluşmaktadır. Akşehir Emir Yavtaş Türbesi ve Bursa Bedreddin Gevhertaş Türbesi, Mardin Şeyh İmameddin Türbesi ile benzer şekilde beşik tonoz ile örtülüdür. Ancak Bursa İznik Kırkkızlar Türbesi tamamen farklı olarak kubbe ile örtülmüştür. Mardin Şeyh İmameddin Türbesi ile Akşehir Emir Yavtaş Türbesi içersinde herhangi bir açıklık

bulunmazken Bursa İznik Kırkkızlar Türbesi ve Bursa Bedreddin Gevhertaş Türbesi'nde farklı olarak pencere açıklıkları bulunmaktadır (Çizim 64-67).

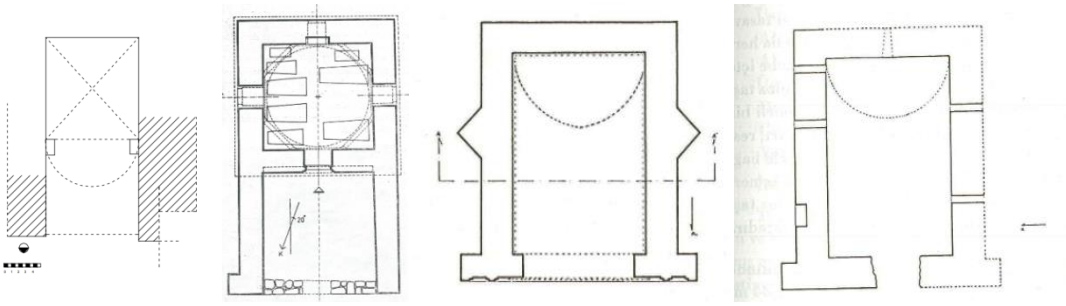

Çizim 64: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (?) Planı
Çizim 65: Bursa İznik Kırkkızlar (Kırgızlar) Kümbeti (?) Planı (Tuncer, 1991, s. 124)
Çizim 66: Akşehir Emir Yavtaş Türbesi (1255-1265) Planı (Önkal, 1996, s. 318)
Çizim 67: Konya Bedreddin Gevhertaş Türbesi (13. Yüzyıl Ortaları) Planı (Önkal, 1996, s. 323)

Afyon Boyalı Köyü Eyvan Türbesi (13. Yüzyıl 2. Yarısı)ve Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi (13. Yüzyıl Son Çeyreği) eyvan planlı olması ile Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (t.b.) ile benzerlik göstermektedir. Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi, Mardin Şeyh İmameddin Türbesi ile benzer olarak kuzey-güney doğrultuda uzanırken Afyon Boyalı Köyü Eyvan Türbesi farklı olarak doğu-batı doğrultuda uzanmaktadır.Afyon Boyalı Köyü Eyvan Türbesi ile Mardin Şeyh İmameddin Türbesi iki bölümlü ikenKastamonu Aşıklı Sultan Türbesi tek bölümlüdür. İki türbe de Mardin Şeyh İmameddin Türbesi ile benzer şekilde beşik tonoz ile örtülüdür. Ayrıca, Türbelerde giriş dışında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Çizim 68-70).

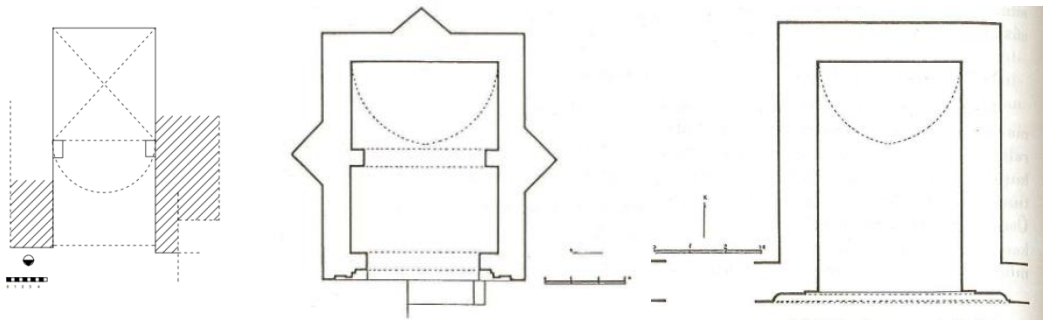

Çizim 68: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi (t.b.) Planı
Çizim 69: Afyon Boyalı Köyü Eyvan Türbe (13. Yüzyıl 2. Yarısı) Planı (Önkal, 1996, s. 326)
Çizim 70 : Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi (13. Yüzyıl Son Çeyreği) Planı

Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438-39), EnezHas Yunus Bey Türbesi (t.b.),Tacikistan Gümbez Türbesi (15.-16. Yüzyıl) ve Tacikistan HüdayarVelami Türbesi (17.-18. Yüzyıl) ile plan bakımından benzemektedir.

Enez Has Yunus Bey Türbesi (t.b.),Tacikistan Gümbez Türbesi (15.-16. Yüzyıl) ve Tacikistan HüdayarVelami Türbesi (17.-18. Yüzyıl) haçvari planlıolmalarıyla Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438-39) ne benzer. Enez Has Yunus Bey Türbesi ile Mardin Hamza-i Kebir Türbesi örtü sisteminin uygulanışı bakımından tamamen aynıdır. Tacikistan Gümbez Türbesi ve Tacikistan HüdayarVelami Türbesi örtü sistemi, Mardin Hamza-i Kebir Türbesi ile benzerken, eksenin dört yönündeki tonozlarda farklılıklar görülmektedir. Ayrıca, Mardin Hamza-i Kebir Türbesi simetrikliği yönünden diğer türbelerden ayrılmaktadır (Çizim 71-74).

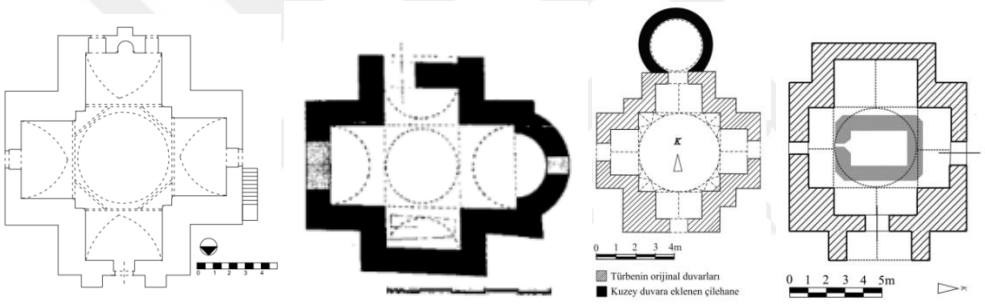

Çizim 71: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39) Planı
Çizim 72: Enez Has Yunus Bey Türbesi (t.b.) Planı (Sarıoğlu, 2012, s. 65)
Çizim 73: Tacikistan Gümbez Türbesi (15.-16. Yüzyıl) Planı (Hergül, 2018, s. 303)
Çizim 74:Tacikistan Hüdayar Velami Türbesi (17.-18. Yüzyıl) Planı (Hergül, 2018, s. 272)

Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-82) plan bakımından Kayseri SeyyidBurhanedin Türbesi (1894) "T" planlı olarak düzenlenmesi ve girişin kuzeye yerleştirilmesi ile benzerlik göstermektedir. Kayseri SeyyidBurhanedin Türbesi kuzey-güney doğrultuda bir görünüm sergilerken Mardin Şeyh Hamit Türbeleri doğu-batı doğrultuda bir yönelim göstermektedir. Mardin Şeyh Hamit Türbeleri'nde odalar ağırlıklı olarak kubbe ile örtülüdür. Ancak Kayseri SeyyidBurhanedin Türbesi eksende kubbe ve üç yanında tonoz ile örütülü olduğu görülmektedir (Çizim 75-Çizim 76).

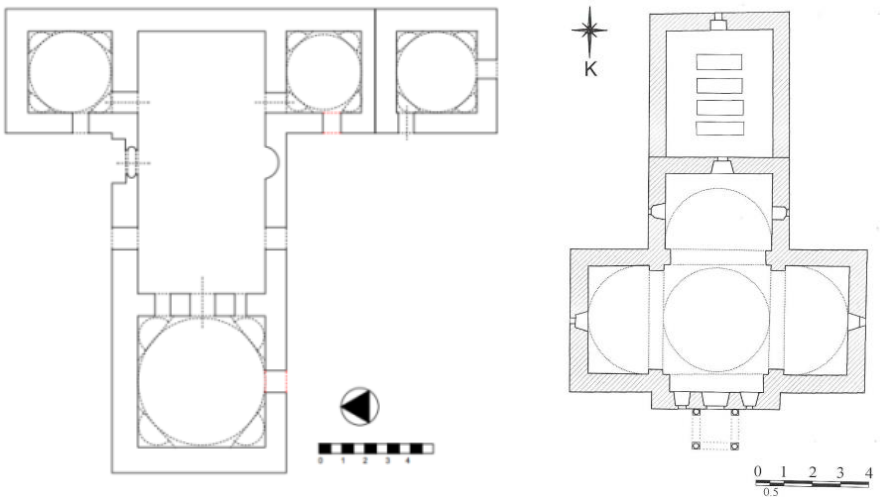

Çizim 75: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881/82) Planı (Altun, 1971, s. 111)
Çizim 76: Kayseri Seyyid Burhaneddin Türbesi (1894) Planı (Demir, 2006, s. 220)

Mardin il merkezinde ele aldığımız üç medrese de dikdörtgen planlı, açık avlulu ve iki katlıdır. Hatuniye Medresesi 2 eyvanlı iken Zinciriyeve Kasımiye Medreseleri tek eyvanlıdır.

Üç medresenin içinde türbe bulunmaktadır. Medrese içerisine yerleştirilen türbelerin çapraz köşelere yerleştirildiği görülmektedir. Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) türbesi, avlunun güneydoğusuna; Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) türbesi avlunun batısının kuzey ucuna; Kasımiye Medresesi (1487-1502) türbesi ise avlunun güneybatı köşesine konumlandırılmıştır (Tablo 2-Çizim 53-55).

Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi türbesinin orijinal girişi günümüzde kapatılarak mescit olarak kullanılan güney eyvandan; Zinciriye (İsa Bey) Medresesi türbesine giriş güneyine yerleştirilen koridor ile;Kasımiye Medresesi türbesi girişi ise avlunun güneyinin batısına yerleştirilen kapı ile sağlanmaktadır (Tablo 4- Çizim77-79).

Zinciriye (İsa Bey) Medresesi türbesinde mihrap uygulaması görülmezken Sitti Radviye (Hatuniye) ve Kasımiye Medreseleri'nin türbelerinde mihrap uygulaması görülmektedir (Tablo 4- Çizim 77-79).

Kasımiye ve Zinciriye (İsa Bey) Medreseleri türbeleri dikdörtgen planlı iken; Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi türbesi kare planlı olarak tasarlanmıştır (Tablo 4-Çizim 80-82).

Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi ve Kasımiye Medresesi türbelerinin örtü sistemi kubbe iken, Zinciriye (İsa Bey) Medresesi türbesinin örtü sistemi tonozdur (Tablo 4-Çizim 80-82).

MEDRESE ALT KAT PLANLARI		
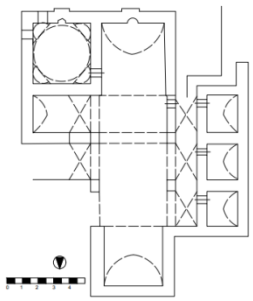 Çizim 77: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Alt Kat Planı(Altun, 1971, s. 75)	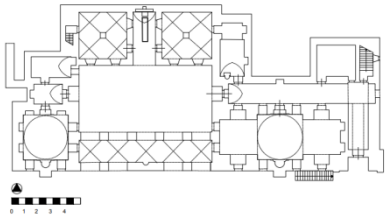 Çizim 78: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Alt Kat Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	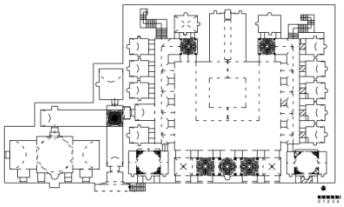 Çizim 79: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) Alt Kat Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)
MEDRESEDE YER ALAN TÜRBELERİN PLANLARI		
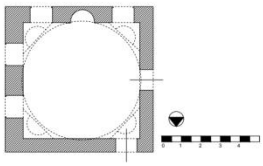 Çizim 80: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı	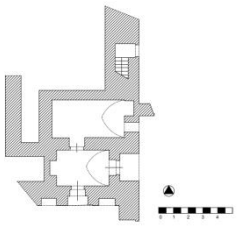 Çizim 81: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Türbe Planı (VGM. Arşivi)	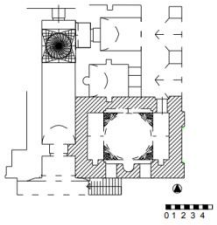 Çizim 82: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) Türbe Planı (VGM. Arşivi)

Tablo 4: Mardin İl Merkezinde Medresenin İçerisinde Yer Alan Türbe Planları

Konya Karatay Medresesi (1251-52) ile Mardin Hatuniye Medresesi(1385) türbeleri plan bakımından benzerlik göstermektedir. Konya Karatay Medresesi türbesi batının güney ucuna konumlandırılmışken Mardin Hatuniye Medresesi türbesi avlunun batısının kuzey ucuna yerleştirilmiştir (Çizim 83-84).

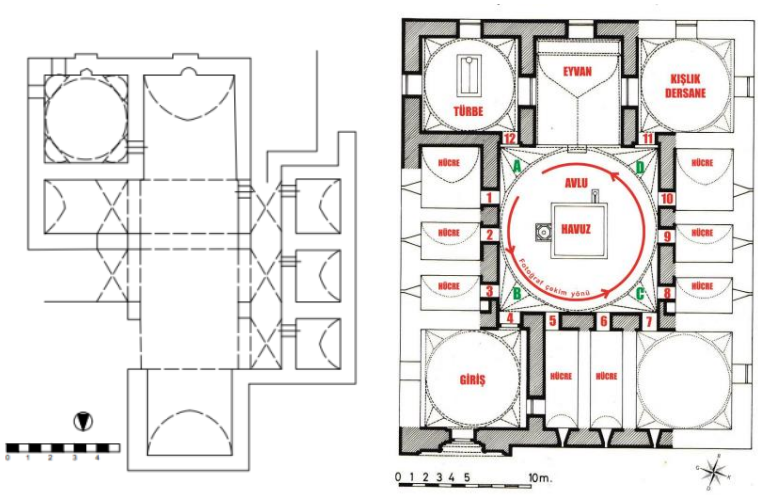

Çizim 83: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Alt Kat Planı (Altun, 1971, s. 75)
Çizim 84: Konya Karatay Medresesi (1251-52) Planı (Düz, 2019, s. 107)

Malatya Beşkardeşler (Sahabiyye-i Kübra) Medresesi (14.Yüzyılın 3. Çeyreği) türbesi, Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Türbesi(1385)'ne benzer şekilde avlunun batısının kuzey ucuna yerleştirilmiştir (Çizim 85-86).

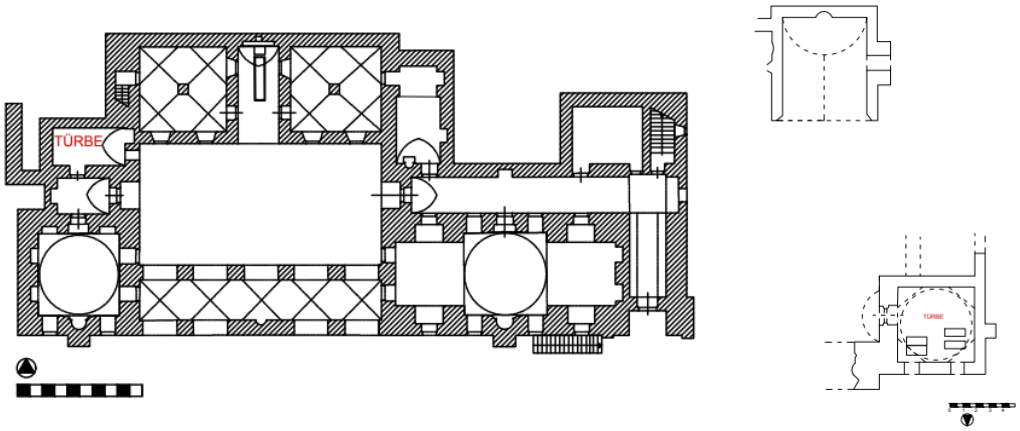

Çizim 85: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Türbesi'nin Konumu(VGM. Arşivi)
Çizim 86: Malatya Beşkardeşler (Şahabiyye-i Kübra) Medresesi (14. Yüzyılın 3. Çeyreği) Planı (Zengin M. , 2022, s. 76)

Kayseri Avgunlu Medresesi (1270-1280'ler) ve Ermenek Tol Medrese (1339-1340) türbeleri, Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) türbesine benzer şekilde avlunun

güney tarafının batı ucuna yerleştirilmiştir. Medresenin köşesine yerleştirilen bu üç türbenin de giriş revak üzerinde bulunmaktadır (Çizim 87-89).

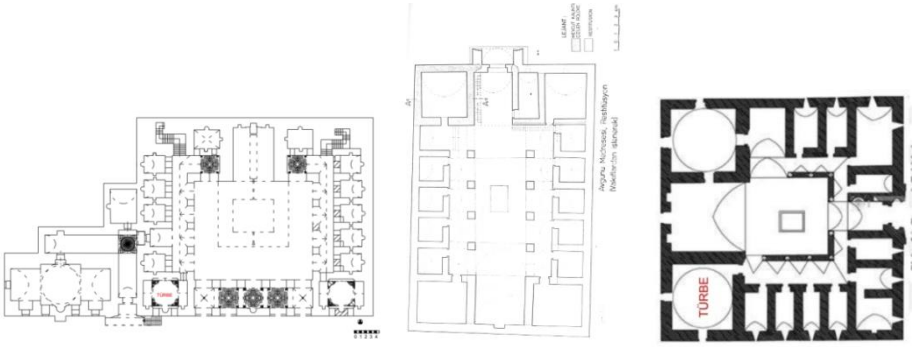

Çizim 87: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502)Türbesi'nin Konumu (VGM. Arşivi)
Çizim 88: Kayseri Avgunlu Medresesi (13. Yüzyıl İkinci Çeyreği) (Özbek&Arslan, 2008, s. 334)
Çizim 89: Ermenek Tol Medrese (1339-1340) Planı (Oğuz, 2017, s. 236)

Beyşehir İsmail Ağa Medresesi (Taş Medrese) ve Hoşap Hasan Bey Medresesi (1563) türbeleri, Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) türbesine benzer şekilde avlunun güney tarafının batı ucuna yerleştirilmiştir. Beyşehir İsmail Ağa Medresesi (Taş Medrese) Türbesi ve Mardin Kasımiye Medresesi Türbesi'nin girişi revağa açılırken Hoşap Hasan Bey Medresesi (1563) Türbesi girişi avluya açılmaktadır (Çizim 90-92).

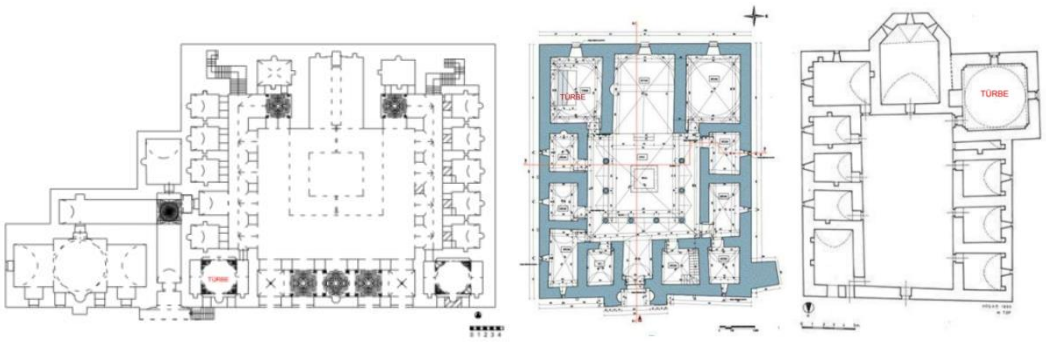

Çizim 90: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502)Türbesi'nin Konumu (VGM. Arşivi)
Çizim 91: Beyşehir İsmail Ağa Medresesi (Taş Medrese)) Planı (Biçer, 2018: s.75)
Çizim 92: Hoşap Hasan Bey Medrese ve Türbesi (1563) Planı (Top, 1993)

Konya Sırçalı Medrese(1242-43) ve Kırşehir Caca Bey Medresesi (1272)'nde yer alan türbeler Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi'ne benzer şekilde kare planlı ve kubbe örtülüdür. Mardin Hatuniye Türbesi'nin girişi kuzeyde yer alırken Konya Sırçalı Medrese Türbesi'nin girişi batıda, Kırşehir Caca Bey Medresesi Türbesi'nin girişi ise güneydedir. Mardin Hatuniye Medresesi Türbesi'nde mihrap uygulaması görülürken, Konya Sırçalı Medrese Türbesi ve Kırşehir Caca Bey Medresesi Türbesi'nde mihrap uygulaması görülmemektedir (Çizim 93-95).

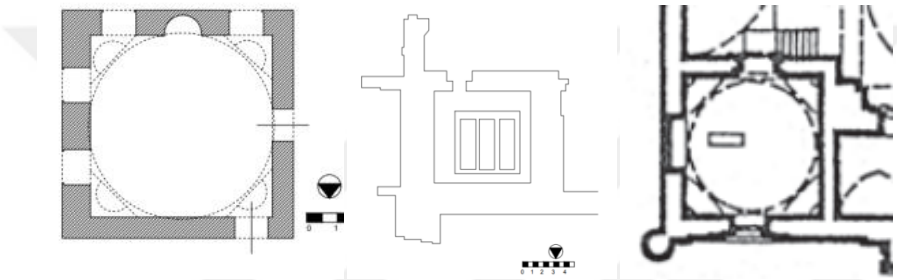

Çizim 93: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı
Çizim 94: Konya Sırçalı Medrese (1242-43) Planı (Yıldırım, 2017, s. 806)
Çizim 95: Kırşehir Caca Bey Medresesi (1272)Türbe Planı (Şimşek, 2006, s. 25)

Ermenek Tol Medrese (1339-40) ve Karaman Hatuniye Medresesi (1382)'nde yer alan türbeler Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi'ne benzer şekilde kare planlı ve kubbe örtülüdür. Mardin Hatuniye Türbesi ve Ermenek Tol Medrese Türbesi'nin girişi kuzeyde yer alırken Karaman Hatuniye Medresesi Türbesi'nin girişi güneyde yer almaktadır (Çizim 96-98).

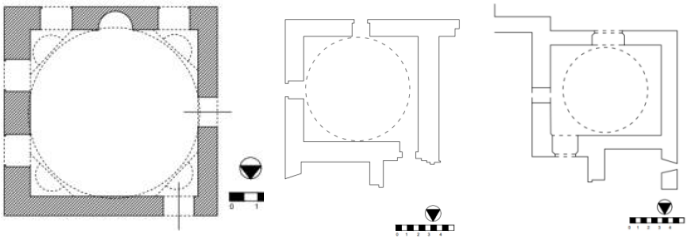

Çizim 96: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı
Çizim 97: Ermenek Tol Medrese (1339-1340) Türbe Planı (Oğuz, 2017, s. 236)
Çizim 98: Karaman Hatuniye Medresesi (1382) Planı (Erdem, 2017, s. 57) (Doğan&Fataha, 2011, s. 104)

Hoşap Hasan Medrese (1563) ve Malatya Beşkardeşler (Sahabiyye-i Kübra) Medresesi (14. Yüzyılın 3. Çeyreği)'nde yer alan türbeler Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi'ne benzer şekilde kare planlı ve kubbe örtülüdür. Mardin Hatuniye Türbesi'nin girişi kuzeyde yer alırken Hoşap Hasan Medrese Türbesi ve Malatya Beşkardeşler (Sahabiyye-i Kübra) Medresesi Türbesi'nin girişi doğuda yer almaktadır (Çizim99-101).

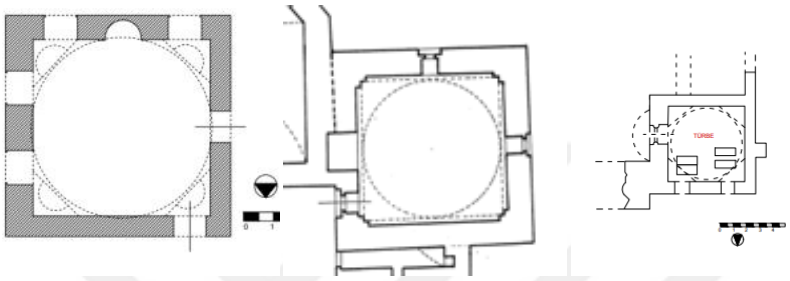

Çizim 99: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbe Planı
Çizim 100: Hoşap Hasan Bey Medrese ve Türbesi (1563) Planı (Top, 1993)
Çizim 101: Malatya Beşkardeşler (Şahabiyye-i Kübra) Medresesi (14. Yüzyılın 3. Çeyreği) Planı (Zengin M. , 2022, s. 76)

Kayseri Avgunlu Medresesi Türbesi (1270-1280'ler), Mardin Zinciriye Medresesi (1385) ve Kasımiye Medresesi Türbesi(1487-1502)'ne benzer şekilde dikdörtgen planlıdır. Ancak Mardin'deki örnekler doğu-batı doğrultuda iken Kayseri Avgunlu Medresesi Türbesi kuzey-güney doğrultudadır (Çizim 102-104).

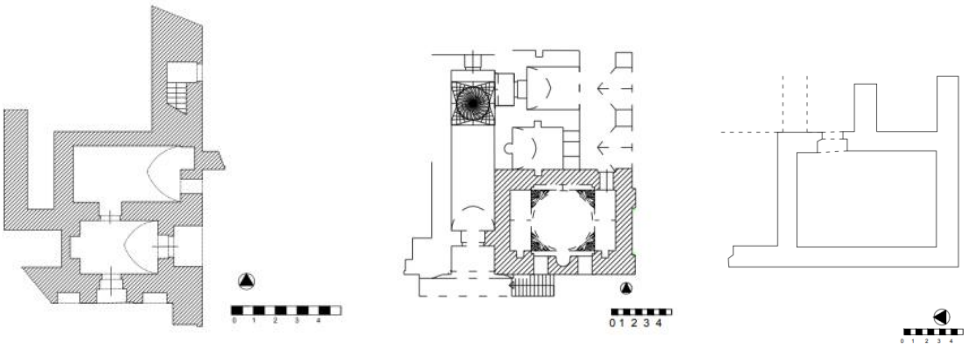

Çizim 102: Mardin Zinciriye (İsa Bey) Medresesi (1385) Türbe Planı (VGM. Arşivi)
Çizim 103: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502) Türbe Planı (VGM. Arşivi)
Çizim 104: Kayseri Avgunlu Medresesi (13. Yüzyıl İkinci Çeyreği) (Özbek&Arslan, 2008, s. 334)

Şeyh Muhammed Zırrar Camisi'nin planı, türbe yapılarından çok camilerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak konumuz türbe mimarisi olduğundan dolayı karşılaştırılacak yapı seçiminde türbe içermesini öncelik olarak tutmaktayız.

Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi ile Halil-ür Rahman Camisi doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planı, örtü sisteminin kubbe ve çapraz tonozdan oluşması ve yapının türbe bölümü içermesi bakımından benzerlik göstermektedir. Ancak Zırrar Camisi örtü sistemi altı bölümlü ve mihrap önü kubbe örtülü iken Halil-ür Rahman Camisi örtü sistemi dokuz bölümlü ve merkezi kubbelidir. Yapılar arasındaki temel fark ise Halil-ür Rahman Camisi türbesinin, yapıya dıştan bağlı olmasıdır (Çizim 105-106).

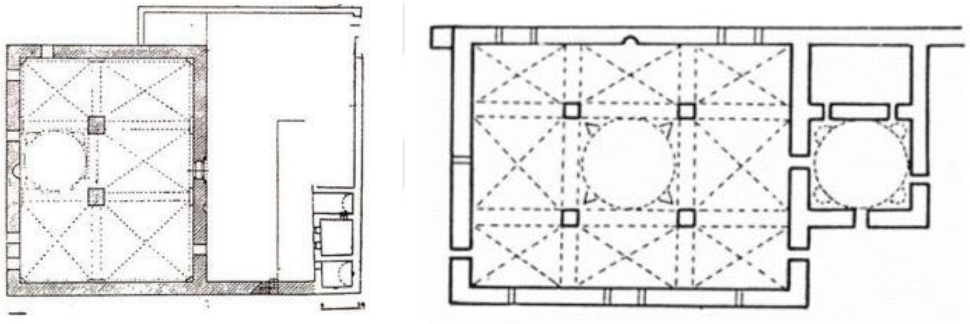

Çizim 105: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl) Planı (Altun, 1971, s. 61)
Çizim 106: Şanlıurfa Halil-ür Rahman Camisi (1810) Planı (Kürkçüoğlu, 2013, s. 45)

Mardin il merkezinde incelediğimiz müstakil yapılı türbelerin beşinin giriş kapısı kuzeyde yer alırken bir yapının giriş kapısı güneyde yer almaktadır. Cihangir Bey Türbesi'nin giriş kapısı güney ekseninden doğuya kaydırılarak yerleştirilmiştir. Şeyh Salih Türbesi'nin kuzeyi revak görünümündedir ve türbenin girişi eksenden doğuya kaydırılmıştır. Şeyh Hamit Türbeleri'nin giriş kapısı da Şeyh Salih Türbesi ile benzer şekilde kuzey eksenden doğuya kaydırılarak yerleştirilmiştir. Şeyh İmameddin Türbesi ve Hamza-i Kebir Türbesi'nin giriş kapısı ise eksene yerleştirilmiştir. Giriş kapısı kuzeye yerleştirilen türbelerin hiçbirinde kapı dışında herhangi bir uygulama görülmemektedir. Cihangir Bey Türbesi'nde ise kapının batısına yerleştirilen bir pencere ve mihrap taşıntısı görülebilmektedir (Tablo 5).

Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi ve Şeyh İmameddin Türbesi'nin doğu cephesi, yapının yakınına inşa edilen diğer yapılar dolayısıyla kapanmıştır. Şeyh Hamit Türbeleri'nde ise coğrafi konum dolayısıyla doğu cephesi görülmemektedir. Cihangir Bey Türbesi'nde doğu cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Şeyh Salih ve Hamza-i Kebir Türbesi'nde ise birer pencere açıklığı görülmektedir (Tablo 5).

Yapılar	Kuzey Cephe	Doğu Cephe	Güney Cephe	Batı Cephe
Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi		x		
Cihangir Bey Türbesi	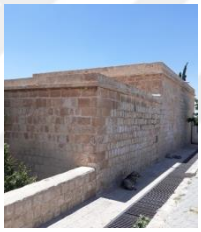			
Şeyh Salih Türbesi				
Şeyh İmameddin Türbesi		x	x	x
Hamza-i Kebir Türbesi				

Şeyh Hamit Türbeleri				
Şeyh Muhammed Zırrar Camisi		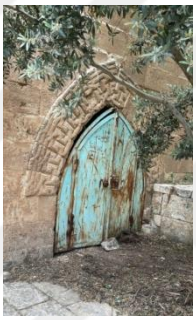		

Tablo 5: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbe Cepheleri

Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı) eksenin iki yanında birer pencere uygulanması yönünden Antalya Şeyh Süca Türbesi (1238-1239) ile benzerlik göstermektedir. Eksende bulunan çıkıntı dolayısı ile Antalya Şeyh Süca Türbesi'nden ayrılmaktadır (Fotoğraf 320- 321).

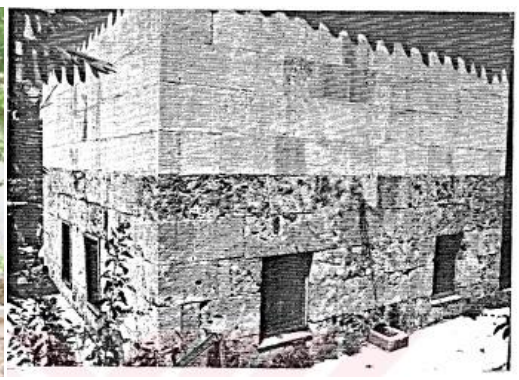

Fotoğraf 320: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi Güney Cephesi
Fotoğraf 321: Antalya Şeyh SücaTürbesi Güney Cephesi (Yılmaz L. , 1997)

Mardin Cihangir Bey Türbesi (15. Yüzyıl Ortaları), "Kayseri Emir Sultan Türbesi, Manisa Saruhan Bey Türbesi, Manisa Kula Yunus Emre Türbesi (14. Yüzyıl), Bursa Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi (1449), Bursa Gülşah Hatun Türbesi (15. Yüzyılın Son Çeyreği), Bursa Şirin Hatun (Ayınşah) Türbesi (16. Yüzyıl Başı) ve Nevşehir Bektaş Dede/Efendi Türbesi (1603)" ile giriş kapısının yer aldığı bölüm bakımından benzerlik göstermektedir.

Mardin Cihangir Bey Türbesi'nde uygulanan, sivri kemerli eyvan içerisine kapı yerleştirilmesi Kayseri Emir Sultan Türbesi'nde görülmektedir. Ancak Emir Sultan Türbesi'nde giriş eyvanı dışa taşkınken Cihangir Bey Türbesi'nde cephe ile aynı hizadadır (Fotoğraf 322-Fotoğraf 323)

Fotoğraf 322: Mardin Cihangir Bey Türbesi Giriş Cephesi
Fotoğraf 323: Kayseri Emir Sultan Türbesi Giriş Cephesi (Kaya, 2017, s. 142)

Mardin Cihangir Bey Türbesi'nde uygulanan, sivri kemerli eyvan içerisine kapı yerleştirilmesi Manisa Saruhan Bey Türbesi giriş cephesinde de karşımıza çıkmaktadır. Ancak Saruhan Bey Türbesi'nde giriş eyvanı dışa taşkınken ve kapı pencere düzenlemesi uygulanmış iken Cihangir Bey Türbesi'nde cephe ile aynı hizada ve yalın bir düzenleme mevcuttur (Fotoğraf 324- 325)

Fotoğraf 324: Mardin Cihangir Bey Türbesi Giriş Cephesi
Fotoğraf 325: Manisa Saruhan Bey Türbesi Giriş Cephesi

Mardin Cihangir Bey Türbesi'nde uygulanan, sivri kemerli eyvan içerisine kapı yerleştirilmesi Manisa Kula Yunus Emre Türbesi ve Bursa Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi'nde görülmektedir. Manisa Kula Yunus Emre Türbesi giriş kapısı, Mardin Cihangir Bey Türbesi giriş kapısı ile benzer şekilde dikdörtgenken Bursa Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi giriş kapısı farklı olarak basık kemerli olarak kurgulanmıştır.Bursa Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi giriş kapısının yer aldığı eyvan bölümü, Mardin Cihangir Bey Türbesi'nden farklı olarak dışarı taşkın yapılarak vurgulanmıştır. Mardin Cihangir Bey Türbesi ile Manisa Kula Yunus Emre Türbesi'nin giriş kapısı güney cephede yer alırken Bursa Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi giriş kapısı kuzey cepheye yerleştirilmiştir (Fotoğraf 326-328).

Fotoğraf 326: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü (Güney C.)
Fotoğraf 327: Manisa, Kula, Yunus Emre Türbesi Giriş Kapısı (Güney C.) (Erçin, 2008, s. 177)
Fotoğraf 328: Bursa Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi Giriş Kapısı(Kuzey C.) (Altıntaş, 2008, s. 209)

Mardin Cihangir Bey Türbesi, giriş bölümünün sivri kemerli eyvan içerisine kapı yerleştirilmesi ile kurgulanması bakımından Bursa Gülşah Hatun Türbesi (15. Yüzyılın Son Çeyreği) ve Bursa Şirin Hatun (Ayınşah) Türbesi (16. Yüzyıl Başı) ile benzerlik göstermektedir. Bursa'da yer alan bu iki türbenin basık kemerli giriş kapısı ile eyvanın dışa taşkın olması yönünden Mardin Cihangir Bey Türbesi ile ayrılmaktadır. Mardin Cihangir Bey Türbesi'nden farklı olarak, Bursa Gülşah Hatun Türbesi'nin giriş kapısı kuzey cepheye, Bursa Şirin Hatun (Ayınşah) Türbesi giriş kapısı batı cepheye yerleştirilmiştir (Fotoğraf 329-331).

Fotoğraf 329: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü (Güney C.)
Fotoğraf 330: Bursa Gülşah Hatun Türbesi Giriş Kapısı (Kuzey C.) (Altıntaş, 2008, s. 214)
Fotoğraf 331: Bursa Şirin Hatun (Ayınşah) Türbesi Giriş Kapısı (Batı C.) (Altıntaş, 2008, s. 230)

Mardin Cihangir Bey Türbesi, giriş bölümünün sivri kemerli eyvan içerisine kapı yerleştirilmesi bakımından Nevşehir Bektaş Dede/Efendi Türbesi ile benzerlik göstermektedir. Nevşehir Bektaş Dede/Efendi Türbesi, giriş kapısının basık kemerli olması, eyvanın dışa taşkın olması ve giriş kapısının doğu cepheye yerleştirilmesi yönünden Mardin Cihangir Bey Türbesi ile ayrılmaktadır(Fotoğraf 332- 333).

Fotoğraf 332: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) Giriş Bölümü (Güney C.)
Fotoğraf 333: Nevşehir Bektaş Dede/Efendi Türbesi (Doğu C.) (Kozan, 2009, s. 133)

Mardin Şeyh Salih Türbesi, "Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi, Nevşehir Balım Sultan Türbesi (1519), Bursa Hatice Sultan Türbesi (16.Yüzyıl Başları) ve Hindistan Batı Bengal Pir Bahram Sakka Türbesi" ile giriş bölümü bakımından benzerlik göstermektedir.

Mardin Şeyh Salih Türbesi, giriş bölümünün üç bölümlü revaklı olması ve revağın iki yanının kapatılması bakımından Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi ve Nevşehir Balım Sultan Türbesi ile benzerlik göstermektedir. Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi ve Nevşehir Balım Sultan Türbesi'nin eksendeki kemer açıklığının diğer kemer açıklarından geniş olması bakımından Mardin Şeyh Salih Türbesi'nden ayrılmaktadır (Fotoğraf 334-336).

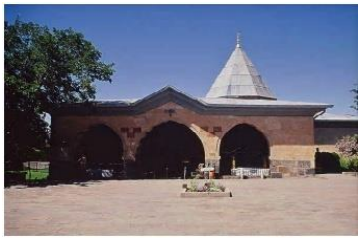

Fotoğraf 334: Mardin Şeyh Salih Türbesi Kuzey Cephesi
Fotoğraf 335:Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi Güney Cephesi (Kozan, 2009, s. 131)
Fotoğraf 336: Nevşehir Balım Sultan Türbesi, Batı Cephesi (Kozan, 2009, s. 131)

Mardin Şeyh Salih Türbesi, giriş bölümünün üç bölümlü revaklı olması ve revağın iki yanının kapatılması bakımından Bursa Hatice Sultan Türbesi ve Hindistan Batı Bengal Pir Bahram Sakka Türbesi ile benzerlik göstermektedir.Bursa Hatice Sultan Türbesi ve Hindistan Batı Bengal Pir Bahram Sakka Türbesi'nin eksendeki kemer açıklığının diğer kemer açıklarından geniş ve yüksek tutulması bakımından Mardin Şeyh Salih Türbesi'nden ayrılmaktadır. Bursa Hatice Sultan Türbesi giriş bölümü, Mardin Şeyh Salih Türbesi ile benzer şekilde kuzeyde yer alırken, Pir Bahram Sakka Türbesi farklı olarak güneyde yer almaktadır (Fotoğraf 337-Fotoğraf 338).

Fotoğraf 337: Mardin Şeyh Salih Türbesi Kuzey Cephesi
Fotoğraf 338: Hindistan, Batı Bengal, Pir Bahram Sakka Türbesi Güney Cephesi, Giriş Kapısı (Sıddıque, 2022, s. 203)

Mardin Şeyh İmameddin Türbesi , Amasya Kadılar Türbesi ve Amasya Şadgeldi Türbesi girişinin sivri kemerli eyvan görünümü ile benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 339-341).

Fotoğraf 339: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi Kuzey Cephesi
Fotoğraf 340: Amasya Kadılar Türbesi Kuzey Cephesi (Şen, 2019, s. 115)
Fotoğraf 341: Amasya Şadgeldi Türbesi Kuzey Cephesi (Şen, 2019, s. 118)

Türbelere giriş genellikle kuzey duvarından sağlanmaktadır. Şeyh Kasım Halveti Türbesi, Şeyh İmameddin Türbesi, Hamza-i Kebir Türbesi, Kasımiye Medresesi Türbesi ve Şeyh Muhammed Zırrar Camisi^nin girişi kuzeye yerleştirilmiştir. Cihangir Bey Türbesi ile Şeyh Hamit Türbeleri (Batı Türbe) giriş kapısı doğuya yerleştirilirken, Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi'nin giriş kapısı batı duvarına yerleştirilmiştir (Tablo 6).

Yapıların genelinde güney duvarında mihrap düzenlemesi görülmektedir. Hamza-i Kebir Türbesi, Şeyh Kasım Halveti Türbesi, Cihangir Bey Türbesi, Hatuniye Medresesi Türbesi, Kasımiye Medresesi Türbesi ve Şeyh Muhammed Zırrar Camisi'nde eksene mihrap nişi ve iki yanına birer pencere açıklığı yerleştirilmiştir (Tablo 6).

Türbelerin örtü sistemleri çeşitlilik göstermektedir. Çapraz ve beşik tonoz, kubbe örtü sistemi olarak kullanılmıştır (Tablo 6).

Şeyh Kasım Halveti Türbesi çapraz tonoz ile, Zinciriye Medresesi Türbesi beşik tonoz örtülüdür. Cihangir BeyTürbesi ise çapraz tonoz ile beşik tonozu birlikte kullanmıştır.Şeyh İmameddin Türbesi'nde sandukanın yer aldığı bölüm çapraz tonoz ile örtülürken giriş bölümü beşik tonoz ile örtülmüştür (Tablo 6).

Kasimiye Medresesi Türbesi örtü siteminde Cihangir Bey Türbesi'ne benzer bir uygulama görülmektedir. Tek farkı ise eksene yerleştirilen örtü sisteminin kubbe olmasıdır (Tablo 6).

Hamza-i Kebir Türbesi, Şeyh Hamit Türbesi (Batı Türbesi) ve Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi kubbe ile örtülüdür (Tablo 6).

Şeyh Muhammed Zırrar Camisi ise ele alınan örneklerden tamamen farklıdır. Örtü sistemi altı parçaya ayrılmıştır. Mihrap önü bölümü kubbe ile örtülürken kalan bölümler çapraz tonoz ile örtülüdür (Tablo 6).

Yapılar	Kuzey Duvarı	Doğu Duvarı	Güney Duvarı	Batı Duvarı	Örtü Sistemi
Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi					
Cihangir Bey Türbesi					
Şeyh İmameddin Türbesi					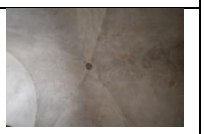
Hamza-i Kebir Türbesi					

Şeyh Hamit Türbeleri[50]					
Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi	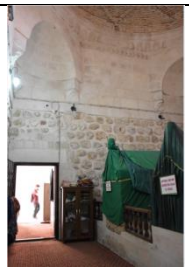				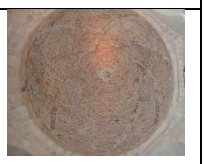
Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Türbesi		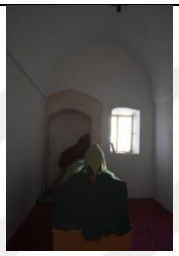			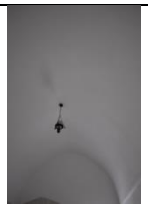
Kasımiye Medresesi Türbesi					
Şeyh Muhammed Zırrar Camisi					

Tablo 6: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler, İç Tasvir

Mardin Şeyh Hamit Batı Türbesi'nin giriş cephesi ile Mardin Nusaybin Zeynel Abidin Türbesi'nin giriş cephesi düzenleme bakımından benzerlik göstermektedir. Eksene yerleştirilen giriş kapısının iki yanına birer pencere eklenerek bir düzenleme

[50] Ana Türbe olarak geçen Batı Türbesi eklenmiştir.

oluşturulmuştur. Bu iki yapı arasındaki tek fark kapı ve pencere kemerleridir (Fotoğraf 342- 343).

Fotoğraf 342: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi'nin Giriş Cephesi
Fotoğraf 343: Mardin, Nusaybin, Zeynel Abidin Türbesi'nin Giriş Cephesi

Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi giriş kapısı düzenlemesi açısından Diyarbakır Silvan Ulu Camisi ile Midyat Mor Şabrel Kilisesi ile benzerlik göstermektedir. Üç örnekte sivri kemerli bir alınlık ile sınırlandırılmış, alınlık kısmı ise yarım daire kemerli olarak kurgulanmıştır. Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi girişi sade bir şekilde kurgulanmışken Diyarbakır Silvan Ulu Camisi ve Midyat Mor Şabrel Kilisesi'nin girişleri daha gösterişli bir şekilde tasarlanmıştır (Fotoğraf 344-346).

Fotoğraf 344: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Giriş Kapısı
Fotoğraf 345: Diyarbakır Silvan Ulu Camisi Giriş Kapısı
Fotoğraf 346: Midyat Mor Şabrel Kilisesi Giriş Kapısı

Mardin'de yer alan iki örneğimizde giriş kapıları üç dilimli kemer ile çerçevelenmiştir. Şeyh Hamit batı türbesinde kemer kaş kemer olarak uygulanmışken, Mor Şimuni Kilisesi'nde üç dilimli kemer olarak uygulanmıştır (Fotoğraf 347- 348).

Fotoğraf 347: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri, Batı Türbesi Giriş Kapısı
Fotoğraf 348: Midyat Mor Şimuni (İşmuni) Kilisesi, Kapı

Mardin ilçelerinde karşımıza çıkan mihrap düzenlemeleri il merkezinde yer alan türbelerinden farklı olarak sade tutulmuştur. Bu konuda Midyat, Acırlı Mahallesi Şeyh Muhammed Türbesi, Midyat Şeyh Eles Türbesi, Midyat Şeyh Damıs Türbesi,Midyat Şeyh Damıs Türbesi ve Nusaybin Zeynel Abidin Türbesi ile karşılaştırılacaktır.

Şeyh Kasım Halveti Türbesi güney duvarında eksende bulunan mihrabın iki yanına birer pencere yerleştirilmişken Midyat, Acırlı Mahallesi Şeyh Muhammed Türbesi veMidyat Şeyh Eles Türbesi'nde eksene yerleştirilen mihrap nişi dışında herhangi bir öge eklenmemiştir (Fotoğraf 349-351).

Fotoğraf 349: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı
Fotoğraf 350: Mardin, Midyat, Acırlı Mahallesi Şeyh Muhammed Türbesi, Güney Duvarı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 37)
Fotoğraf 351: Mardin, Midyat, Şeyh Eles Türbesi, Güney Duvarı (Kozbe&Güngör, 2022, s. 39)

Şeyh Kasım Halveti Türbesi güney duvarında yerleştirilmiş mihrap-pencere uygulamasıMidyat Şeyh Damıs Türbesi veMazıdağı Pir Hattab Türbesi'nde görülmemektedir. Midyat Şeyh Damıs Türbesi güney duvarında mihrap dışında bir öge bulunmazken Mazıdağı Pir Hattab Türbesi'nde mihrabın batısına giriş kapısı yerleştirilmesi bakımından farklılık göstermektedir (Fotoğraf 352-354).

Fotoğraf 352: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı
Fotoğraf 353: Mardin, Midyat, Şeyh Damıs Türbesi, Mihrap Düzenlemesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 40)
Fotoğraf 354: Mardin, Mazıdağ, Pir Hattab Türbesi, Mihrap Düzenlemesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 284)

Nusaybin Zeynel Abidin Türbesi, güney duvarı eksenine mihrap yerleştirilmesi bakımından Hatuniye Medresesi Türbesi ile benzerlik göstermektedir. Ancak Zeynel Abidin Türbesi'nde mihrap dışında başka bir öge bulunmamaktadır (Fotoğraf 355-356).

Fotoğraf 355: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi Güney Duvarı
Fotoğraf 356: Mardin, Nusaybin, Zeynel Abidin Türbesi Güney Duvarı

Mardin ilçeleri dışında da karşılaştırılabilecek çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Niğde Gündoğduoğlu Ali Nur Kümbeti ile Niğde Şeref Ali Kümbeti güney duvar eksenine mihrap nişi yerleştirilmesi bakımından Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi ile benzerlik göstermektedir. Ancak Şeyh Kasım Türbesi'nde görülen pencere düzenlemesi bu iki türbeye de eklenmemiştir (Fotoğraf 357-359).

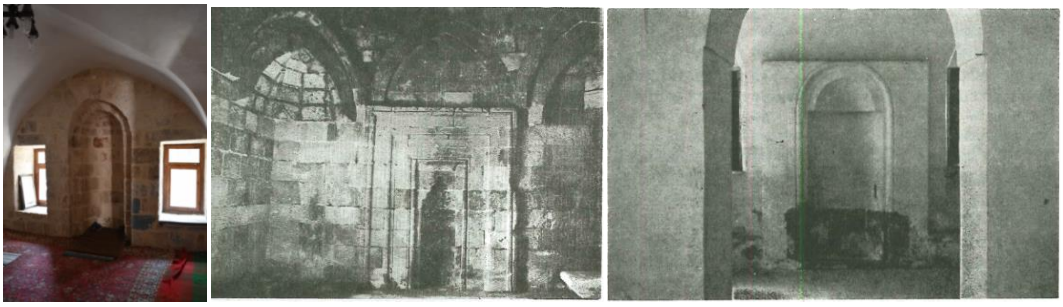

Fotoğraf 357: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı
Fotoğraf 358: Niğde Gündoğduoğlu Ali Nur Kümbeti (1344) Güney Duvarı (Tuncer, s. 153)
Fotoğraf 359: Niğde Şeref Ali Kümbeti (1865) Güney Duvarı(Tuncer, s. 157)

Diğer örneklerde görüldüğü gibi Kayseri Dev Ali Türbesi güney duvarında mihrap nişi bulunması bakımından Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi ile benzerlik göstermektedir. Pencere düzenlemesi olarak bakıldığında ise Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi'nde mihrabın iki yanına birer pencere yerleştirilmişken Kayseri Dev

Ali Türbesi'nde ise mihrap üzerine küçük bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 360- 361).

Fotoğraf 360: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı
Fotoğraf 361: Kayseri Dev Ali Türbesi (12. Yüzyıl Sonları) Güney Duvarı (tarihgezisi.com/turbeler/dev-ali-turbesi-ve-mescidi-develi-kayseri/)

Diyarakır İskender Paşa Türbesi, Şeyh Kasım Türbesi ile en fazla benzerlik barındıran yapıdır. Eksene yerleştirilen mihrap nişinin iki yanına konumlandırılan birer pencere uygulaması iki yapıda da bulunmaktadır (Fotoğraf 362- 363).

Fotoğraf 362: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi Güney Duvarı
Fotoğraf 363: Diyarbakır İskender Paşa Türbesi Güney Duvarı (Çığ, 2017, s. 196)

Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi köşeye yerleştirilen sandukalar ile Kayseri Şah Kutluğ Hatun Türbesi ile benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 364-Fotoğraf 365).

Fotoğraf 364: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi Sandukaların Yer Aldığı Bölüm
Fotoğraf 365: Kayseri Şah Kutluğ Hatun Türbesi (1350), Mescit Bölümü, Sandukaların Yer Aldığı Bölüm (Kaya, 2017, s. 124)

Mardin il merkezinde yer alan türbelerin inşa malzemesi olarak taş malzeme kullanılmıştır. Kesme taş ve kaba yonu taş malzeme olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kesme taş malzemenin giriş cephelerinde ağırlıklı kullanıldığı görülmektedir (Tablo 7).

Sıva ise bağlayıcı olarak duvarlarda ve kaplama olarak örtü sistemlerinde kullanılmıştır. Ancak Şeyh Hamit Türbeleri'nde diğer yapılardan farklı olarak doğuda bulunan küçük türbe odalarının duvarlarında da görülebilmektedir (Tablo 7).

Tuğla ve alçı malzemenin kullanıldığı tek yapı Sitti Radviye Medresesi'dir. Türbeyi örten kubbe tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Alçı malzeme ise pencere şebekelerinde görülmektedir (Tablo 7).

Çini malzeme ise Hamza-i Kebir Türbesi'nin giriş kapısının üzerinde süsleme için kullanılmıştır (Tablo 7).

Yapılar	Kesme Taş	Kaba Yonu Taş	Tuğla	Alçı	Çini	Sıva
Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi	X	X				X
Cihangir Bey Türbesi	X	X				X
Şeyh Salih Türbesi		X				X
Şeyh İmameddin Türbesi	X	X				X
Hamza-i Kebir Türbesi	X				X	
Şeyh Hamit Türbeleri	X	X				X
Hamza-i Sagir Türbesi	X	X				
Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi	X	X	X	X		
Zinciriye (İsa Bey) Medresesi	X					X
Kasımiye Medresesi	X					
Şeyh Muhammed Zırrar Camisi	X	X				X

Tablo 7: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler

Mardin il merkezinde incelenen yapılarda karşımıza çıkan taş ve sıva malzemesi Mardin ilçelerinde yer alan türbelerde de görülebilmektedir (Tablo 8).

Sitti Radviye Medresesi Türbesi'nde uygulanan alçı ve tuğla malzemesi ile Hamza-i Kebir Türbesi'nde uygulanan çini malzeme Mardin ilçelerinde yer alan türbelerde görülmemektedir (Tablo 8).

Mardin ilçelerinde karşılaştırabileceğimiz türbelerin ana malzemesi, çalışmamızı oluşturan türbelerin inşa malzeme gibi taştır (Tablo 8).

İl merkezinde yer alan türbelere benzer şekilde Artuklu Sultan Şeyhmus Türbesi, Midyat Şeyh Eles Türbesi, Mazıdağı Pir Hattab Türbesi, Mazıdağı Şeyh Nesih Türbesi, Savur Şeyh Abdülhalim Türbesi, Nusaybin Zeynel Abidin Türbesi, Kızıltepe Şahkulu Türbesi ve Kızıltepe Şeyh Selim Türbesi'nin giriş kapısının yer aldığı cepheler düzgün kesme taş ile yatay düzlemde ince derz aralıkları ile örülmüştür (Tablo 8).

MERKEZ TÜRBELERİ	Fotoğraf 366: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39)	Fotoğraf 367: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882)	Fotoğraf 368: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474)	Fotoğraf 369: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi
	Fotoğraf 370: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl)	Fotoğraf 371: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi	Fotoğraf 372: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39)	Fotoğraf 373: Mardin Kasımiye Medresesi (1487-1502), Türbe

İLÇE TÜRBELERİ	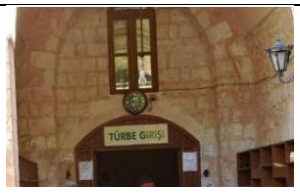 Fotoğraf 374: Mardin, Artuklu, Sultan Şeyhmus Türbesi[51]	Fotoğraf 375: Mardin, Midyat, Şeyh Eles Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 39)	Fotoğraf 376: Mardin Mazıdağı, Pir Hattab Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 284)	Fotoğraf 377: Mardin Mazıdağı, Şeyh Nesih Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 287)
	Fotoğraf 378: Mardin Savur, Şeyh Abdülhalim Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 18)	Fotoğraf 379: Mardin Nusaybin, Zeynel Abidin Türbesi[52]	Fotoğraf 380: Mardin Kızıltepe, Şahkulu Bey Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 17)	Fotoğraf 381: Mardin Kızıltepe, Şeyh Selim Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 18)

Tablo 8: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Kesme Taş)

Kaba yonu taş malzeme ise il merkezi türbelerine benzer şekilde Artuklu Bilal-i Habeş Ziyareti, Artuklu Şeyh Hamidi Türbesi ve Midyat Yedi Kardeşler Türbesi'nde giriş cephesi haricindeki cephelerde kullanıldığı görülmektedir (Tablo 9).

Midyat Şeyh Eles Türbesi'nin iç duvarlarında kullanılan kaba yonu taş malzeme Şeyh Kasım Halveti Türbesi iç duvarı ile benzerdir (Tablo 9).

[51] mardiniletisimgazetesi.com.tr/mardin-haberleri/sultan-seyhmus-turbesi-sifa-arayanlarin-ugrak-yeri-oldu/

[52]kulturenvanteri.com/en/yer/zeynel-abidin-turbesi-nusaybin/#17.1/37.067062/41.214043

MERKEZ TÜRBELERİ	 Fotoğraf 382: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?)	 Fotoğraf 383: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Kuzey Türbe	 Fotoğraf 384: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Kuzey Türbe	 Fotoğraf 385: Mardin Hamza-i Sagir Türbesi (1474), Eyvan
	 Fotoğraf 386: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl)	 Fotoğraf 387: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl)	 Fotoğraf 388: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi	 Fotoğraf 389: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi,
İLÇE TÜRBELERİ	 Fotoğraf 390: Mardin, Artuklu, Bilal-i Habeş Ziyareti (Kozbe&Güngör, 2022, s. 45)	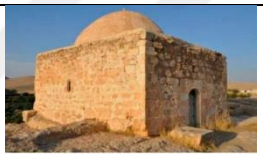 Fotoğraf 391: Mardin, Artuklu, Şeyh Hamidi Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 63)	 Fotoğraf 392: Mardin, Midyat, Yedi Kardeşler Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 30)	 Fotoğraf 393: Mardin, Artuklu, Sultan Şeyhmus Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s.47)
	 Fotoğraf 394: Mardin, Midyat, Şeyh Eles Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 39)			

Tablo 9: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Kaba Yonu Taş)

Sıva malzemesi çalışma konumuzun örneklerinde iç duvar ve örtü sistemikaplaması olarak kullanılmaktadır (Tablo 10).

Mardin Şeyh Salih, Şeyh Hamit ve Zinciriye Medresesi Türbesi duvarlarının sıva ile kaplanması uygulaması Mardin Ömerli Reka Ziyareti ve Kızıltepe Şeyh Tacettin Türbesi iç duvarlarında görülmektedir (Tablo 10).

Şeyh İmameddin Türbesi'nin örtü sistemi ile duvarların belli kısmının sıva ile kapatılması, Mardin Midyat Yedikardeşler Türbesi ile benzerlik göstermektedir (Tablo 10).

Örtü sisteminin sıva ile kaplanması Mardin ilçelerinde sıklıkla görülen bir uygulamadır (Tablo 10).

MERKEZ TÜRBELERİ	 Fotoğraf 395: Mardin Şeyh Salih Türbesi (?)	 Fotoğraf 396: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882), Kuzey Türbe	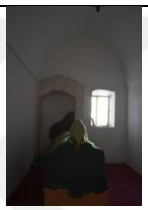 Fotoğraf 397: Mardin Zinciriye Medresesi (1385), Türbe	 Fotoğraf 398: Mardin Şeyh İmameddin Türbesi
	 Fotoğraf 399: : Mardin Şeyh İmameddin Türbesi	 Fotoğraf 400: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl)	 Fotoğraf 401: Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbesi	 Fotoğraf 402: Mardin Cihangir Bey Türbesi (Zaviyesi) (15. Yüzyıl Ortaları) Türbe Bölümü

İLÇE TÜRBELERİ	 Fotoğraf 403: Mardin, Ömerli, Reka Ziyareti (Kozbe&Güngör, 2022, s. 410)	 Fotoğraf 404: Mardin, Midyat, Yedi Kardeşler Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 30)	 Fotoğraf 405: Mardin, Kızıltepe, Şeyh Tacettin Türbesi (Kozbe&Güngör, 2022, s. 21)

Tablo 10: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Mardin İlçelerinde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Sıva)

Mardin türbelerinde kullanılan taş malzeme farklı bölgelerde inşa edilen türbelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Kesme taş malzeme bakımından Mardin örnekleri; Kayseri BurhanedinTürbesi, Kayseri Kutlu Değin Hatun (Şah Kutlug Hatun) Türbesi, Nevşehir Ürgüp Altı Kapılı Türbe, Nevşehir Ürgüp III. Alaaddin Keykubad Türbesi, Tekirdağ Hüseyin Bey Türbesi, Tekirdağ Gazi Ömer Bey Türbesi, Edirne Gazi Turhan Bey Türbesi, Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi, Dağıstan Mağu Dere Türbesi, Divriği Kemankeş Türbesi, Kilis Sahabe Şeyh Mansur Simati Türbesi, Kilis Sahabe Şeyh Mansur Simati Türbesi, Antalya Abdal Musa Türbesi ve İstanbul Sultan Abdülmecid Türbesi olamak üzere 14 türbe ile karşılaştırılacaktır(Tablo 11).

Karşılaştırılan türbelerde kesme taş genellikle giriş cephelerde ağırlık kazanmıştır (Tablo 11).

Fotoğraf 406: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi (1438/39)

Fotoğraf 407: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl)

Fotoğraf 408: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi (1176-1185) Türbesi

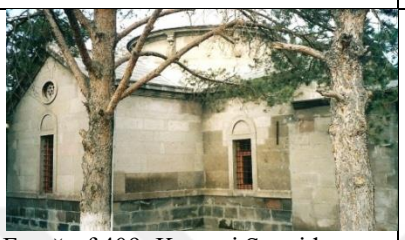

Fotoğraf 409: Kayseri Seyyid Burhaneddin Türbesi (1894) (Demir, 2006, s. 322)

Fotoğraf 410: Kayseri Kutlu Değin Hatun (Şah Kutlug Hatun) Türbesi (1349)[53]

Fotoğraf 411: Nevşehir, Ürgüp, Altı Kapılı Türbe (13. yüzyıl) (Kozan, 2009, s. 141)

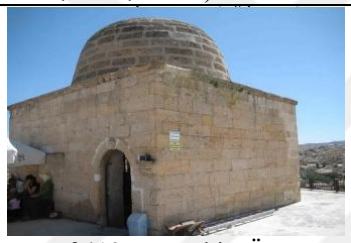

Fotoğraf 412: Nevşehir, Ü;rgüp, III. Alaaddin Keykubad Türbesi (Osmanlı Dönemi) (Kozan, 2009, s. 142)

Fotoğraf 413: Tekirdağ Hüseyin Bey Türbesi (1498-99) (Ayhan, 2011, s. 284)

Fotoğraf 414: Tekirdağ Gazi Ömer Bey Türbesi (1502) (Ayhan, 2011, s. 306)

Fotoğraf 415: Edirne Gazi Turhan Bey Türbesi (Konuk, 2015, s. 174)

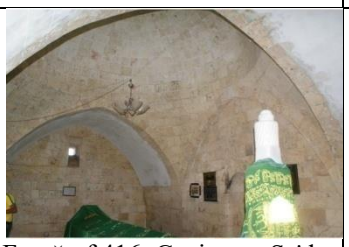

Fotoğraf 416: Gaziantep Sa'd Bin Ebu Vakkas Türbesi (Araban) (19. yüzyıl) (Altın, 2015, s. 869)

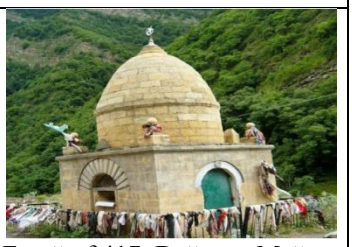

Fotoğraf 417: Dağıstan Mağu Dere Türbesi (Aliyev, 2015, s. 456)

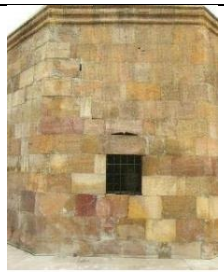

Fotoğraf 418: Divriği Kemankeş

Fotoğraf 419: Niğde Hüdavend Hatun Türbesi (1312-13) (Turgut, 2019, s.

Fotoğraf 420: Kilis Sahabe Şeyh Mansur Simati Türbesi (Bayındır, 2022, s. 133)

[53](wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=27497&start=5) (Fidan, 2007, s.57)

Türbesi (1240-41) (Yıldırım, 2017, s. 833)	48)	
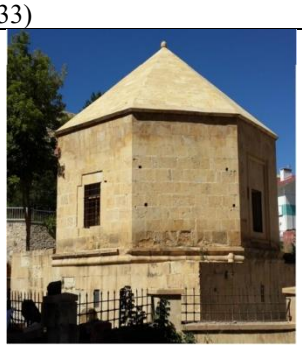 Fotoğraf 421: Bayburt Ahi Ahmed-i Zencani Türbesi (?) (Bayındır, 2022, s. 133)	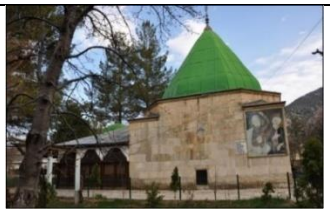 Fotoğraf 422: Antalya Abdal Musa Türbesi () (Coşgun, 2022, s. 58)	 Fotoğraf 423: İstanbul Sultan Abdülmecid Türbesi (?) (Coşgun, 2022, s. 58)

Tablo 11: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbeler ile Diğer Bölgelerde Yer Alan Türbelerde Kullanılan Malzemeler (Taş)

Mardin il merkezinde yer alan türbelerde süsleme sınırlı tutulmuştur. Bitkisel, geometrik ve yazı süslemesi yapılarda görülebilmektedir. Perde, şems, kemer vb. ögeleri kullanarak farklı süsleme biçimleri de uygulanmıştır (Tablo 12).

Zinciriye Medresesi Türbesi, Şeyh İmameddin Türbesi, Şeyh Salih Türbesi ve Şeyh Kasım Türbesi'nde herhangi bir süsleme ögesi ile karşılaşılmamıştır (Tablo 12).

En yoğun süsleme ise Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi'ndedir.

Yapılar	Bitkisel Süsleme	Geometrik Süsleme	Yazı Süslemesi	Diğer (Kemer)
Mardin Şeyh Kasım Halveti Türbe-Mescidi				
Cihangir Bey Türbesi	X	X	X	
Şeyh Salih Türbesi				
Şeyh İmameddin				

Türbesi				
Hamza-i Kebir Türbesi		X		
Şeyh Hamit Türbeleri	X	X	X	
Hamza-i Sagir Türbesi	X			X
Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi	X	X	X	X
Zinciriye (İsa Bey) Medresesi				
Kasımiye Medresesi				
Şeyh Muhammed Zırrar Camisi	X	X		

Tablo 12:Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerde Süsleme Türleri Tablosu

Bitkisel süslemenin; Cihangir Bey Türbesi ve Hamza-i Sagir Türbesi'nin aydınlatma nişi alınlığında, Şeyh Hamit Türbeleri'nin batı cephesinde bulunan pencere çerçevesi ile batı türbesinin giriş kapısı kemerinde, Şeyh Muhammed Zırrar Camisi giriş kapısı alınlığı ile pencere zemininde ve Hatuniye Medresesi Türbesi'nin mihrap ile kitabe parçasında farklı kompozisyonlar ile işlendiği görülmektedir (Tablo 13).

Aydınlatma nişi alınlıklarında tek motif olarak işlenen bitkisel kompozisyon mihrap, kitabe ve pencere zeminine uygulandığında zemini kaplayacak yoğunlukta işlenmektedir. Kapı kemerlerine uygulanması sırasında ise belli bir düzenin tekrar ettiği görülmektedir (Tablo 13).

Kubbe içinde ise tuğla malzemenin belli bir düzende yerleştirilmesi ile oluşturulmuş bir motif bulunmaktadır (Tablo 13).

Bitkisel kompozisyonlar birbirine benzer olarak kıvrım dal, rumi ve farklı çiçek motifleri ile oluşturulmuştur (Tablo 13).

Yapılar	Bitkisel Süsleme
Cihangir Bey Türbesi	
Şeyh Hamit Türbeleri	
Hamza-i Sagir Türbesi	
Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi	

Şeyh Muhammed Zırrar Camisi	

Tablo 13: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Bitkisel Süsleme Tablosu

Mardin il merkezinde yer alan türbeler, bitkisel süsleme bakımından "Karaman İbrahim Bey İmareti, Kayseri Ali Cafer Türbesi, Kırşehir Cacabey Medresesi Türbesi, Midyat yapısı, Midyat Mor Gabriel Kilisesi Çan Kulesi, Midyat Meryem Ana Kilisesi, Midyat'ta bulunan mezar taşı" ile karşılaştırılacaktır.

İki örnekte kıvrım dal, rumi ve palmet motifleri ile grift bir kompozisyon uygulanmıştır. Ancak Hatuniye Medresesi Türbesi'nde bitkisel süsleme yazı ile birlikte kullanılırken Karaman İbrahim Bey İmareti taç kapı kompozisyonu sadece bitkisel süslemeden oluşmaktadır (Fotoğraf 424- 425).

Fotoğraf 424: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Mihrap Kavsara Süslemesi
Fotoğraf 425: Karaman İbrahim Bey İmareti (1433)Taç Kapı Köşelik Süslemesi (Fataha, 2010, s. 236)

İki türbe zemini de kıvrım dal, rumi ve palmet motifleri ile grift bir kompozisyon uygulanmıştır. Ancak Hatuniye Medresesi Türbesi'nde bitkisel süsleme yazı ile birlikte kullanılırken Kayseri Ali Cafer Türbesi pencere alınlığı zemini sadece bitkisel süsleme ile bezenmiştir (Fotoğraf 426-Fotoğraf 427).

Fotoğraf 426: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Mihrap Kavsara Süslemesi
Fotoğraf 427: Kayseri Ali Cafer Türbesi (14. Yüzyıl İkinci Çeyreği) Pencere Alınlığı Süslemesi

İki türbe zemini de kıvrım dal, rumi ve palmet motifleri ile grift bir kompozisyon uygulanmıştır. İki süslemenin uygulaması da ince hatlar ile gerçekleştirilmiştir. Ancak Hatuniye Medresesi Türbesi kitabesinde bitkisel süsleme yazı ile birlikte kullanılırken Kırşehir Cacabey Medresesi Türbesi giriş kapısında sadece bitkisel süsleme ile uygulanmıştır (Fotoğraf 428- 429).

Fotoğraf 428: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbe Kitabe Süslemesi
Fotoğraf 429: Kırşehir Cacabey Medresesi, Türbesi (1272) Giriş Süslemesi .

Mardin Şeyh Hamit Türbeleri batı cephesi pencere çerçevesinde uygulanan dört yapraktan oluşturulan çiçek motifi Midyat yapılarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu süsleme motifi Midyat Mor Gabriel Kilisesi çan kulesi gövdesinde, Midyat Meryem Ana Kilisesi korkuluklarında da görülmektedir. Şeyh Hamit Türbesi süslemesinde çiçek motifi dışında figür bulunmazken Midyat örneklerinde çiçek aralarında ince bir yaprak motifi eklenmiştir (Fotoğraf 430-433).

Fotoğraf 430: Mardin Şeyh Hamit Türbeleri Batı Cephesi Pencere Çerçevesi Süslemesi
Fotoğraf 431: Midyat Yapılarında Süsleme Çeşidi (Bal, 2012, s. 22)
Fotoğraf 432: Midyat Mor Gabriel Kilisesi (379) Çan Kulesi Gövde Süslemesi (Bal, 2012, s. 45)
Fotoğraf 433: Midyat Meryem Ana Kilisesi (6. Yüzyıl) Korkuluk Süslemesi (Bal, 2012, s. 60)

Şeyh Muhammed Zırrar Camisi'nin pencere zemininde uygulanan damla motifli çerçeve Mardin'de sıklıkla kullanılan bir süslemedir (Fotoğraf 432-434).

Zırra Camisi pencere zemini süslemesi ile Midyat'ta yer alan mezar taşının süslemesi çok benzerdir. Eksende örgü görünümlü damla motifli çerçeve yerleştirilmiştir. Çerçevenin tepe kısmı hilal ile bitirilmiştir.Damla motifli çerçevenin iç ve dış bölümleri ise kıvrım dalların üzerine yerleştirilen rumi ve palmet motifleri ile bezenmiştir. Ancak Şeyh Muhammed Zırrar'da uygulanan kompozisyona farklı çiçek

motifleri eklenmişken, Midyat mezar taşında çiçek kullanıldığı görülmemektedir (Fotoğraf 434- 436).

Fotoğraf 434: Mardin Şeyh Muhammed Zırrar Türbesi Pencere Zemini Süslemesi
Fotoğraf 435: Mardin Ulu Camisi Minare Süslemesi
Fotoğraf 436: Midyat'ta Bulunan Mezar Taşı (Bal, 2012, s. 29)

Geometrik süsleme; Hamza-i Kebir Türbesi'nin giriş kapısı üzerindeki çerçevede, Şeyh Muhammed Zırrar Camisi giriş kapısı kitabe çerçevesi kemeri ile bodrum kat giriş kapısı kemerinde, Hatuniye Medresesi türbe kubbesinde, türbe mihrabında ve Hamza-i Kebir Türbesi ile Şeyh Hamit Türbeleri'nin kubbesinde görülmektedir (Tablo 14).

Mukarnas süsleme ise genellikle trompları bezemek için kullanılmıştır. Ancak Hamza-i Sagir Türbesi ve Kasımiye Medresesi türbesinin aydınlatma nişlerinin alınlığını doldurmak içinde mukarnas kullanılmıştır (Tablo 14).

Hatuniye Medresesi mihrabı ile Şeyh Muhammed Zırrar Camisi giriş kapısında küçük kare motifler ile benzer bir kompozisyon oluşturulmuştur (Tablo 14).

Geometrik süsleme zikzak, dilim, zencerek motifi ile işlenmiştir (Tablo 14).

Yapılar	Geometrik Süsleme
Hamza-i Kebir Türbesi	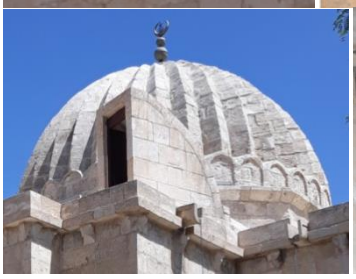
Şeyh Hamit Türbeleri	
Hamza-i Sagir Türbesi	
Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi	

Kasımiye Medresesi	
Şeyh Muhammed Zırrar Camisi	

Tablo 14:Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Geometrik Süsleme Tablosu

Mardin il merkezinde yer alan türbeler, geometrik süsleme bakımından "İsfahan Mescid-i Cuma Terken Hatun, Konya Karatay Medresesi, Midyat Anıtlı Köyü, Meryem Ana (El Hadra) Manastırı, Kayseri Alaca Kümbet, Kayseri Avgunlu Türbesi, Kayseri Develi Hızır İlyas Türbesi ve Niğde Ak Medrese" ile karşılaştırılacaktır.

Hatuniye Medresesi türbe kubbe süslemesi İsfahan Mescid-i Cuması, Terken Hatun kubbesi ile benzerlik göstermektedir. İki yapı süslemesi de tuğla malzeme kullanılarak kurgulanmıştır. Büyük bir yıldız motifi görünmektedir (Fotoğraf 437-438).

Fotoğraf 437: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe İçi Süslemesi
Fotoğraf 438: İsfahan Mescid-i Cuması, Terken Hatun , Kubbe İçi Süslemeleri (Diler, 2016, s. 47)

Hatuniye Medresesi türbe kubbe süslemesi ile benzer diğer bir örnek Konya Karatay Medresesi'nin kışlık dershane bölümünün kubbesidir. İki yapı süslemesi de tuğla malzeme kullanılarak kurgulanmıştır. İki süslemede de yıldız motifi uygulanmıştır. Ancak Konya Karatay Medresesi örneğinde yıldız motifinin daha sık geçildiği görülmektedir (Fotoğraf 439-Fotoğraf 440).

Fotoğraf 439: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe İçi Süslemesi
Fotoğraf 440: Konya Karatay Medresesi (1251-52) Kubbesi (Düz, 2019, s. 154)

Hatuniye Medresesi türbe kubbe süslemesi geometrik süsleme uygulanması bakımından Midyat Meryem Ana Manastırı naos kubbe süslemesi ile benzerlik göstermektedir. İki örnek arasındaki temel fark ise yıldız motifinin birbirinden farklı olmasıdır (Fotoğraf 441- 442).

Fotoğraf 441: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kubbe İçi Süslemesi
Fotoğraf 442: Midyat Anıtlı Köyü, Meryem Ana (El Hadra) Manastırı (6. Yüzyıl), Naos Kubbe İçi Süslemesi (Gül, 2019, s. 192)

Alaca Kümbet taç kapısına işlenen rozet ile Hamza-i Kebir Türbesi'nin giriş kapısının üzerinde bulunan rozet benzerlik göstermektedir. İki örnekte kurgu benzer olsa da çini kullanımı ile Hamza-i Kebir Türbesi, Alaca Kümbet'ten ayrılmaktadır (Fotoğraf 443-Fotoğraf 444).

Fotoğraf 443: Mardin Hamza-i Kebir Türbesi Giriş Kapısı Rozet Süslemesi
Fotoğraf 444: Kayseri Alaca Kümbet Taç Kapı Kavsarasının Sol Köşeliğindeki Rozet (Dursun, 2009)

Örtü sisteminin mukarnas ile bezenmesi yönünden Avgunlu Türbesi ile karşılaştırma yapılabilir. Kasımiye Medresesi Türbesi tromp süslemesi sivri kemer ile çevrilirken Avgunlu Medresesi Türbesi tromplarında kemer mukarnasın sınırlarını çizerek kademeli bir şekilde uygulanmaktadır (Fotoğraf 445-447).

Fotoğraf 445: Mardin Kasımiye Medresesi Türbesi, Tromp Süslemesi
Fotoğraf 446: Kayseri Avgunlu Medresesi Türbesi (13. Yüzyıl), Tromp Süslemesi (Dursun, 2009)
Fotoğraf 447: Kayseri Avgunlu Medresesi Türbesi (13. Yüzyıl), Tromp Süslemesi (Dursun, 2009)

Hatuniye Medresesi Türbe mihrabı sütuncesinin dilimli süsleme uygulaması Kayseri Develi İlyas Türbesi mihrabının bordüründe ve Niğde Ak Medrese mihrabının sütuncesinde görülmektedir. Hatuniye Medresesi Türbesi süslemesine benzer şekilde Hızır İlyas Türbesi'nde dilimler aşağı doğru iken, Niğde Ak Medrese'de ise tam tersi şekilde yukarı doğrudur (Fotoğraf 448-450).

Fotoğraf 448: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Mihrap Sütüncesi Süslemesi
Fotoğraf 449: Kayseri Develi, Hızır İlyas Türbesi, Mihrap Bordürleri (Dursun, 2009, s. 330)
Fotoğraf 450: Niğde Ak Medrese, Mihrap Sütüncesi Süslemesi (Fataha, 2010, s. 213)

Yazı süslemeleri Cihangir Bey Türbesi'nin giriş cephesinde, Şeyh Hamit Türbeleri'nin mescit bölümü duvarlarında ve Hatuniye Medresesi Türbesi mihrabında bulunmaktadır (Tablo 15).

Mihrap ve cephede uygulanan cephe süslemeleri kabartma şeklinde iken mescit duvarlarına uygulanan süsleme boya ile yapılmıştır. Hatuniye Medresesi türbesi mihrabının yazı süslemeleri bitkisel bir kompozisyonun üzerine işlendiği görülmektedir (Tablo 15).

Yapılar	Yazı Süslemesi
Cihangir Bey Türbesi	
Şeyh Hamit Türbeleri	
Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi	

Tablo 15: Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Yazı Süslemeleri Tablosu

Mardin il merkezinde yer alan türbeler, yazı süslemeleri bakımından "Kayseri Alaca Kümbet, Kayseri Develi Hızır İlyas Türbesi ve Karaman Hatuniye Medrese" ile karşılaştırılacaktır.

Mardin Hatuniye Medresesi kitabe parçası, bitkisel ve yazı süslemesinin bir arada kullanılması bakımından Kayseri Alaca Kümbet kitabesi ile benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 451- 452).

Fotoğraf 451: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kitabe Parçası Süslemesi
Fotoğraf 452: Kayseri Alaca Kümbet, Batı Cephesi, Kitabe (Dursun, 2009, s. 235)

Mardin Hatuniye Medresesi mihrap kavsara çerçevesi, yazı süslemesinin kabartma şeklinde uygulanması bakımından Kayseri Develi Hızır İlyas Türbesi mihrap bordüründe işlenmiştir. Mardin Hatuniye Medresesi'nin Kayseri Develi Hızır İlyas Türbesi'nden farkı yazı süslemesinin bitkisel bir kompozisyon ile işlenmesidir (Fotoğraf 453-Fotoğraf 454).

Fotoğraf 453: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Mihrap Kavsara Çerçevesi Süslemesinden Ayrıntı
Fotoğraf 454: Kayseri Develi, Hızır İlyas Türbesi, Mihrap Bordürleri (Dursun, 2009, s. 332)

Mardin Hatuniye Medresesi Türbesi'nde yer alan kitabe parçası, Karaman Hatuniye Medresesi sanatçı kitabesi ile benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 455-456).

Fotoğraf 455: Mardin Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi, Kitabe Parçası
Fotoğraf 456: Karaman Hatuniye Medresesi, Sanatçı Kitabesi (Fataha, 2010, s. 191)

Bitkisel, geometrik ve yazı süslemeleri dışında da süsleme ögeleri türbelerde karşımıza çıkmaktadır.

Bunlardan birisi perde motifleridir. Perde motifi Hamza-i Sagir Türbesi'nin aydınlatma nişi alınlığına işlenmiştir (Tablo 16).

Diğer bir motifimiz kemer dizeleridir. Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi mihrap kavsarası ve örtü sistemi ile Şeyh Muhammed Zırrar Camisi giriş kapısı sütün kaidesinde bulunmaktadır (Tablo 16).

Yapılar	Diğer (Figür/Kemer)
Hamza-i Sagir Türbesi	
Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi	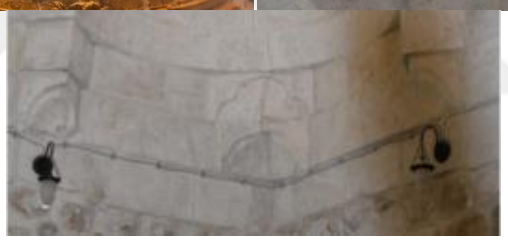
Şeyh Muhammed Zırrar Camisi	

Tablo 16:Mardin İl Merkezinde Yer Alan Türbelerdeki Diğer SüslemeTürleri Tablosu

6. SONUÇ

Ölüm, insanların hayatında her zaman olan bir kavramdır. İnsan bu kavramı benimsemiş ve kaybettikleri kişilere karşı hissettikleri saygı ve sevgi çerçevesinde bir son bir görev olarak gördükleri defin işlemini gerçekleştirmişlerdir. Mezar kavramı aslında hayatta kalanlar için kaybettikleri insan ile sonsuza kadar kalacak bir bağ demektir. Bu kabulleniş gelişmiş ve mezar yapıları oluşmuştur. Mezar yapıları, defnedilen kişinin sonraki nesiller boyunca anılması için bir araçtır.

Hayattan sonra yaşam düşüncesi çoğu dinde mevcuttur. Bundan dolayı insanlar kaybettikleri kişileri hem hatırlamak hem de onu diğer yaşam için hazırlamak istemişlerdir.

İlk dönemlerde bedenin direk defnedildiği bilinmektedir. Mimari olarak kabul edilemese de ilk örneklerin başlangıcı Hicret'in 20. yılında Hz. Muhammed'in yakınlarının mezarları üzerine kubbe yapılması olarak görülebilir.

Daha sonraki dönemlerde, ölümden sonraki hayata inançla birlikte kişinin günlük kullanım eşyalarını, takılarını, bazen atlarını veya eşlerini, silahları gibi. eşyalarını da mezara ekledikleri görülmektedir. İslamiyet öncesi bu şekilde kurgulanan yapılara kurgan denilmiştir.

İslam mimarisinde türbelerin Türkler tarafından yaygınlaştırıldığı kabul edilen bir gerçektir. İslamiyet öncesinde Göktürkler, kurganlarının üzerine bark adındaki mimari yapıyı inşa etmişlerdir. İslamiyet'in kabulü ile bu uygulama Türklerde devam etmiş ve alt katta cenazenin konulduğu bölüm ile üst katta Kuran okunan bölümün oluşturduğu iki katlı türbe mimarisi ortaya çıkmıştır.

İslam mimarisinin ilk türbesi Abbasi döneminde inşa edilen, iç içe sekizgen planlı, dört yönde giriş kapısı bulunan tuğla malzemeli Kubbetü's Suleybiyye (862)'dir.

Karahanlılar döneminde türbe mimarisi gelişmiş, kare plan ve kademeli kasnak uygulaması denenmiştir. Gazneli Devleti'nde de aynı plan uygulanmaya devam etmiştir. Ancak bu dönemde türbe mimarisinde tuğla süslemenin erken örnekleri işlenmiştir. Harzemşahlar Döneminde cephe görünümü iki katlı bir anıtsallık kazanmıştır.

Büyük Selçuklu döneminde ise türbe mimarisi oldukça çeşitlenmiştir. Kare, daire, sekizgen ve çokgen planlar türbelerde kullanılmıştır. İlk çift cidarlı kubbe

uygulaması denenmiştir. Büyük Selçuklu türbeleri denilince akla gelen diğer bir nokta ise tuğla süslemelerdir. Tuğla malzeme ile yapılan süslemeler incelikle işlenmiştir. Bu dönemde uygulanan önemli başka bir yenilikte girişin önüne eklenen eyvanlardır.

Anadolu Selçuklu türbe mimarisi plan tiplerini korumuş ve dikdörtgen gibi yeni planlar eklemiştir. Ancak görünüm, malzeme ve süsleme ögelerinde farklılıklar göze çarpmaktadır. Anadolu Selçuklularında türbe mimarisinde üç nokta dikkat çekmektedir. Medrese yapılarında bir bölümün türbeye çevrilmesi, ilk eyvan türbelerin uygulanması ve son olarak titizlikle çini süslemelerinin işlenmesidir.

Anadolu Selçukluları'nın yıkılması ile Beylikler dönemi başlamıştır. Bu dönemde türbe mimarisinde çeşitlilik ortaya çıkmıştır.

Osmanlı döneminde ise en çok dikkat çeken durum türbe-medrese uygulamasıdır.

Türk-İslam Türbe mimarisinin son örneği olarak ise 19. yüzyılın sonlarında inşa edilen ve neo-klasik üslup uygulanan Sultan Mehmed Reşat Türbesi görülmektedir.

Mardin şehri kültür varlıkları açısından çok özel bir şehirdir. Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasından dolayı kültür çeşitliliği oluşmuştur. Kültür çeşitliliğinin yaşandığı Mardin her zaman hoşgörünün şehri olmuştur. Bu durum mimariyi de etkilemiş ve geniş bir yapı yelpazesi birbirini tamamlar şekilde ortaya çıkmıştır.

Mardin kültür varlıklarının önemli bir bölümünü oluşturan türbeler, Mardin'in her ilçesinde inşa edilmiştir. Çalışma konumuzu "Mardin il merkezinde türbe mimarisi" oluşturmaktadır. 11 yapının tespit edildiği Mardin merkezinde; 7 yapı müstakil tarzda inşa edilmişken, 4 türbe başka bir yapının içerisinde bulunmaktadır.

Ele aldığımız yapılar"Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi (1176-1185),Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Türbesi (1385),Hamza-i Kebir Türbesi (1438-1439), Cihangir Bey Türbesi (15. Yüzyıl Ortaları), Hamza-i Sagir Türbesi (1474), Kasımiye Medresesi Türbesi (1487-1502), Şeyh Muhammed Zırrar Camisi (15. Yüzyıl),Şeyh Kasım Halfeti Türbe-Mescidi (15. Yüzyıl Sonu-16. Yüzyıl Başı),Şeyh Salih Türbesi (17.-18. Yüzyıl), Şeyh İmameddin Türbesi (17.-18. Yüzyıl) ve Şeyh Hamit Türbeleri (1881-1882)"dir.

12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar farklı dönemlerde inşa edilen bu yapılar benzerlikleri ile de dikkat çekmektedir.

Konumları itibariyle bakıldığında aynı dönemde inşa edilen yapıların birbirine daha yakın inşa edildiği görülmektedir. Yapılar hem göz önünde hem de sakin bir bölge aranmış gibi ara kısımlarda bulunmaktadır. Bu durum özellikle medreselerde dikkat çekmektedir. Türbeye çevrilen medrese odaları giriş kapısından daha uzak olan köşelere yerleştirilmiştir.

Müstakil tarzda inşa edilen türbeler "kare, dikdörtgen, eyvan, haçvari veT" olmak üzere 5 farklı plan göstermektedir. Şeyh Kasım Halfeti Türbe kare planı; Cihangir Bey Türbesi ve Şeyh Salih Türbesi dikdörtgen planı; Şeyh İmameddin Türbesi eyvan planı;Hamza-i Kebir Türbesi haçvari planı; Şeyh Hamit Türbeleri T planı yansıtmaktadır. Hamza-i Sagir Türbesi ise orijinal planını yitirmiş bir yapıdır.

Mardin ilçelerinde karşımıza çıkan ana plan tiplerinin kare ve dikdörtgen olduğu görülmektedir.

Şeyh İmameddin Türbesi'nde uygulanan eyvan türbe, Mardin ilçelerinde görülmese de Anadolu Selçuklularından itibaren görülen bir plan tipidir.

Yapının belli bir bölümünde bulunan türbeler ise "kare ve dikdörtgen" olmak üzere iki plan tipini yansıtmaktadır. Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi Türbesi kare planlı iken;Zinciriye (İsa Bey) Medresesi Türbesi,Kasımiye Medresesi Türbesi ve Şeyh Muhammed Zırrar Camisi dikdörtgen planı yansıtmaktadır.

İncelenen yapılar arasında cenazelik bulunan sadece iki yapı vardır. Şeyh Kasım Halfeti Türbesi cenazelik bölümü kare planlı iken Şeyh Muhammed Zırrar Camisi cenazelik bölümü dikdörtgen planlıdır.

Yapıların cephe düzenlemelerinde sadelik hakimdir. Cephelerde giriş kapısı ve pencere açıklıkları dışında bir ögeye rastlanmamaktadır. Bazı yapıların cephelerinde ise herhangi bir açıklık bulunmamaktadır.

Müstakil tarzda inşa edilen beş yapının giriş kapısı kuzeyde yer alırken sadece Cihangir Bey Türbesi'nin giriş kapısı güneyde yer almaktadır. Hatuniye Medresesi Türbesi, Kasımiye Medresesi Türbesi ve Şeyh Muhammed Zırrar Camisi'nde giriş kapısı kuzeye yerleştirilmişken Zinciriye Medresesi Türbesi'nde giriş kapısı güneye yerleştirilmiştir.

Cihangir Bey Türbesi'nin dışa taşkın giriş düzenlemesinin Beylikler Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'ne kadar da uygulandığı görülmektedir.

İç düzenleme olarak bakıldığında mihrap uygulaması 6 yapıda görülmektedir. Türbe mimarisinde ise sıklıkla mihrap uygulamaları görülmektedir.

Türbelerin temel inşa malzemesi taştır. Mardin'e özgü sarımsı bir malzeme kullanılmaktadır. Yapılar ağırlıklı olarak kesme taş malzeme ile inşa edilirken kaba yonu taş malzeme de kullanıldığı görülmektedir. Kesme taş giriş cephelerinde ağırlık kazanmaktadır. Kabayonu taş malzemenin ise yan cephelerde kullanıldığı görülmektedir. Sıva malzeme ise genellikle kaplama olarak örtü sisteminde ve beden duvarlarında kullanılmıştır. Hamza-i Kebir Türbesi'nde uygulanan çini ile, Hatuniye Medresesi Türbesi'nin kubbesinde uygulanan tuğla malzemenin Mardin'de inşa edilen türbelerde kullanıldığı görülmemektedir.

Mardin türbeleri süsleme yönünden oldukça sınırlı tutulmuştur. Zinciriye Medresesi Türbesi, Şeyh İmameddin Türbesi, Şeyh Salih Türbesi ve Şeyh Kasım Türbesi'nde herhangi bir süsleme yoktur. En yoğun süsleme Hatuniye Medresesi Türbesi'nde görülmektedir. Yapılarda ana hatları ile bitkisel, geometrik, yazı ve figür süslemeleri bulunmaktadır. Figür süslemesi olarak perde, şemse ve kemer motifleri kullanıldığı görülmektedir. Süslemeler aydınlatma nişi, örtü ve örtü geçiş sistemleri, mihrap, pencere çerçeveleri, kapı alınlığı ve kemerleri, kitabe ve sütunlarda kullanılmaktadır.

Mardin türbeleri, İslamiyet'te de geçen sadeliği başarılı bir şekilde yansıtmaktadır. Mardin yapıları denilince akla ilk gelen süslemedir. Ancak türbe mimarisinde süslemenin uygulanmasında sınırlama olduğu görülmektedir. Farklı yönleri ile çeşitlilik sağlasa da bir üslup birliği yakalamış özel bir yapı grubudur. Yansıttığı planları,cephe düzenlemeleri, malzemesi ile bölgeyi başarılı bir şekilde temsil etmektedir. Birçok dönem geçirmiş, farklı medeniyetlere tanıklık etmiş Mardin Türbeleri, yansıttığı izler ile Türk-İslam mimarisine katkı sağlaması ile de önemini kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

Abbaslı, S. (2019). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Yüksek Lisans Tezi. *Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türkmen Hanedanları: "Akkoyunlular ve Karakoyunlular"* . Ankara.

Acun, H. (1985). Manisa'daki Türbe Mimarisi. *BELLETEN* , 479-502.

Alan, M. (2024). *Mardin Zairi (Şeyh Muhammed Zarrar) Cami.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Altın, A. (2015). *Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e).* Erzurum.

Altıntaş, Z. (2008). *Muradiye Külliyesi ve Haziresindeki Türbeler.* Çanakkale.

Altun, A. (1978). *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi.* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Altun, A. (1971). *Mardin'de Türk Devri Mimarisi.* İstanbul.

Arslan, M. (2017). *Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Artuk, İ. (1971). Diyarbakır ve Mardin'in Bazı Önemli Yapıları. *Tarih Enstitüsü Dergisi* , 65-74.

Artuk, İ. (1970). Mardin'de Akkoyunlu Hamza'nın Mezarı. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I 1969* , 157-159.

Aslan, Y. (2018). *Kırşehir Merkez Türk Devri Yapılarında Taş Süsleme (13.-14. Yüzyıl).* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bal, A. (2012). *Midyat Taş Mimarisinde Görülen Motiflerin Selçuklu Motifleriyle Karşılaştırılması ve Midyat Mimarisinin İlköğretim Öğrencilerinin Resimlerine Yansıması.* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Barbaro, J. (2009). *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat.* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Bilgicioğlu, B. (2003). Mardin. *TDV İslam Ansiklopedisi 28. Cilt* (s. 48-51). içinde Ankara.

Bodakçi, A. (2017). *Mardin Merkezde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları.* Van.

Bozkurt, T. (2002). *Beypazarrı'ndaki Türk Devri Yapıları.* Konya.

Çaça, S. (2013). *Mardin'de Artuklu Dönemine Ait Bir Medrese: Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi.*

Çağlayan, M. *Artuklu Alan Yönetim Planı 2022-2026.* T.C. Mardin Büyükşehir Belediyesi.

Çığ, C. (2017). *Diyarbakır Türbeleri* . Konya.

Demir, A. N. (2006). *II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları.* Kayseri.

Diler, A. (2016). *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisind Görülen Kozmik Anlamlı Figür ve Motifler.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan&Fataha, N. Ş. (2011). Karamanoğulları Medreselerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Ermenek Tol, Karaman Hatuniye/Melek Hatunve Niğde Medreseleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,14* , 95-118.

Dursun, Ş. (2009). *Anadolu Selçukluları Dönemi Kayseri Türbelerinde Taş Süslemeciliği* . Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durukan, A. (1995). Artuklu Mimarisinin Düşündürdükleri. *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi* (s. 51-62). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Durukan, A. (2014). Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit. *Turkish Studies* , 391-502.

Düz, Ö. (2019). *Konya Karatay Medresesi Süslemelerinin Desen ve Tasarım Özellikleri.* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Erçin, S. (2008). *Kula İlçesi'ndeki Türk Dönemi Yapıları.* Kayseri.

Erdal, Z. (2020). Mardin'deki Artuklu Türbeleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı 9/1* , 455-486.

Erdem, M. (2017). *Karamanoğlu Beyliği Mimarisinde Çini.* Konya.

Fataha, E. B. (2010). *Karamanoğlu Beyliği Yapılarında Mimari Süsleme.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Ferdi, K. (1939). *Mardin Artukluları Tarihi* . İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Gabriel, A. (1933). Mardin ve Diyarbekir Vilayetlerinde İcra Olunmuş Bir Arkeologya Seyahati Hakkında Rapor. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* , 134-149.

Gabriel, A. (1940). *Şarki Türkiye'de Arkeolijik Geziler* . Paris.

Gabriel, A. (190). *Voyages Archeologiques Dans La Turquie Orientale 1-2.* Paris: E. De Boccard.

Gaziantep Ticaret Odası. (2007). *Güneydoğu Anadolu Rehberi Uygarlığın Öyküsü.*

Gökarslan, U. (2010). *Bursa İlinde Türbeler (XVI.-XIX. Yüzyıl).* Çanakkale.

Göyünç, N. (1969). *XVI. Yüzyılda MARDİN SANCAĞI.* İstanbul.

Gül, E. (2019). *Midyat Süryani Dini Mimarisinde Süsleme.* VAn: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Gülten, S. (2011). Anadolu'da Bir Vefai Şeyhi: Tahrir Defterleri Işığında Dede Karkın Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Cilt 59* , 147-158.

Güzel, G. (2010). *Mardin'deki Osmanlı Dönemi Mimari Yapılarında Taş Süsleme.* Van: T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hamidi, M. S. (2007). Mardinli Şeyh Hamid ve Oğlu Şeyh Abdurrahman Zihni Efendi. *Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar Dini Topluluklar* (s. 37-55). içinde İstanbul: Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayınları.

Hergül, Ç. (2018). *Tacikistan'da X-XVIII. Yüzyıl Mimari Yapıları.* İstanbul.

Kaya, İ. (2017). *Kayseri'de Eratna Dönemi Türbelerinde Taş Tezyinat.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi.

Koshenova, G. (2019). *Kazakistan, Kızılorda İli Türk-İslam Yapıları (10. yy.-20. yy. başı).* Ankara.

Kozan, S. (2009). *Nevşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri* . Kayseri.

Kozbe&Güngör, G. (2022). *Mardin İli Kültür Envanteri 1. Cilt Artuklu-Ömerli.* Konya: T.C. Mardin Valiliği İl Kültür ve Turzim Müdürlüğü.

Kozbe&Güngör, G. (2022). *Mardin İli Kültür Envanteri 2. Cilt Midyat-Dargeçit.* T.C. Mardin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Kozbe&Güngör, G. (2022). *Mardin İli Kültür Envanteri 3. Cilt Kızıltepe-Derik-Mazıdağı.* T.C. Mardin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Kozbe&Güngör, G. (2022). *Mardin İli Kültür Envanteri 4. Cilt Savur-Nusaybin-Yeşilli.* T.C. Mardin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Kürkçüoğlu, A. C. (2013). *Şanlıurfa İli Camileri.* Ankara.

Oğuz, S. (2017). *Ermenek İlçe Merkezinde Türk-İslam Devri Anıtsal Yapıları.* Konya.

Orman, İ. (2012). Türbe. *TDV İslam Ansiklopedisi 41. Cilt* (s. 464-466). içinde İstanbul.

Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu Türbeleri.* Ankara.

Özbek&Arslan, Y. (2008). *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri Cilt-I.* Kayseri.

Özdemir, E. (2011). *Ordu ve İlçelerindeki Türk Dönemi Mimari Eserleri.* Van.

Rustamova, M. (2022). *Karahanlı Devri Mimarisi ve Bezemeleri.* İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB).

Sarıoğlu, Ö. Ö. (2012). *Trakya'da Roma ve Bzans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları, Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma (1923-1950).* Edirne.

Sıddıque, A. B. (2022). *Batı Bengal'deki Babürlü Dönemi (1576-1757) Camileri ve Türbeleri.* Kayseri.

Sözen, M. (1970). *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri.* İstanbul.

Sözen, M. (1981). *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi* . İstanbul.

Sümer, F. (1989). Akkoyunlular. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 2. Cilt* (s. 270-274). içinde İstanbul.

Şen, A. (2019). *Amasya Şehir Merkezindeki Dini Ziyaret Yerleri.* Çorum.

Şimşek, A. (2006). *Cacabey ve Medresesi.* Kırşehir: Kırşehir Valiliği.

Taştemir, M. (2003). Mardin. *TDV İslam Ansiklopedisi Cilt 28* (s. 43-48). içinde Ankara.

Tay, L. (2010). *Kırşehir (Merkez) Türbeleri.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Top, M. (1993). *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi.* Van.

Tuncer, O. C. (1991). *Anadolu Kümbetleri -2- Beylikler ve Osmanlı Dönemi.* Ankara.

Tuncer, O. C. *Anadolu Kümbetleri -3- Beylikler ve Osmanlı Dönemi.*

Ulu, M. (2021). *IX/XV. Asır Osmanlı Toplumunda Halveitilik ve Halvetiler* . Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Uyar, S. (2019). Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebyat Bölümü Lisans Bitirme Tezi. *Mardin'in Kutsal Mekan ve Ritüelleri* . Mardin.

Yeşilbaş, E. (2014). Mardin'de Hamza-i Kebir Türbesi Üzerine Yeni Değerlendirmeler. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi Cilt 11 Sayı 2* , 163-182.

Yetkin, Ş. (1988). Abbasiler. *TDV İslam Ansiklopedisi 1. Cilt* (s. 49-56). içinde İstanbul.

Yıldırım, S. P. (2017). *II. Giyaseddin Keyhüsrev Mimari Eserleri.* Ankara.

Yıldız, E. (2019). *Malatya İl Merkezinde Orta Çağ Mezar Yapıları.* Sivas.

Yılmaz, İ. (2009). Kültürel Zenginlik Bakımından Mardin. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 9. Cilt 1. Sayı* , 51-70.

Yılmaz, L. (1997). *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Survey'i).* Ankara.

Zengin, B. (1999). *Abdulgani Efendi (Abdulgani Fahri Bulduk) Mardin Tarihi* . Ankara.

Zengin, M. (2022). *Malatya'daki Türk-İslam Döönemi Dini Mimari Yapıları.* Malatya.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÖZTÜRK, Aybüke Rabia

Uyruğu : Türk

E-mail 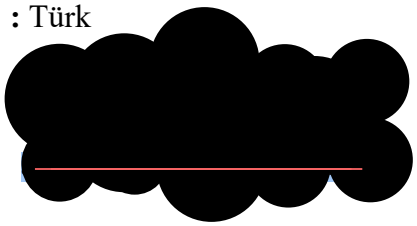

Eğitim

Derece	**EğitimBirimi**	**Mezuniyet Tarihi**
Yüksek Lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2024
Lisans	Gazi Üniversitesi	2020

ankara
IBM

le.ahbv.edu.tr